

Nart

İKİ AYLIK DÜŞÜN VE SANAT DERGİSİ ISSN: 1302-2539

Fiyatı: 3.500.000 TL

35
MART - NİSAN 2003

ANKARA KAFKAS ARAŞTIRMA KÜLTÜR VE DAYANIŞMA VAKFI
VE ŞEKERBANK İŞBİRLİĞİ İLE HAZIRLANAN KREDİ KARTINIZ

NARTCARD

hizmetinizde...

Her türlü alışverişte
keyifle kullanacağınız
kredi kartınız

NARTCARD'ı
Şekerbank şubelerinden
ya da Kafkas dernek ve
vakıflarından
temin edebilirsiniz.

Şekerbank-Ziraat Bankası arasında imzalanan bir anlaşma ile Şekerbank şubesi bulunmayan yerlerde kredi kartı ödemelerinizi Ziraat Bankası şubelerinde yapabilirsiniz.

 SEKERBANK
www.sekerbank.com.tr

ANKARA KAFKAS ARAŞTIRMA KÜLTÜR VE DAYANIŞMA VAKFI

Şehyava Mah. Meriç Sokak No:44 Beştepe-ANKARA Tel: 0(312) 222 85 89-223 51 59 Faks: 0(312) 221 09 18 e-mail: kafkad@kafkad.org.tr http://www.kafkad.org.tr

Nart

İKİ AYLIK DÜŞÜN VE SANAT DERGİSİ
ISSN 1302 2539
Sayı 35 • Mart - Nisan 2003

Sahibi

Kafkas Derneği adına Muhittin Ünal

Yazı İşleri Müdürü

Hikmet Kandemir

Kapak

Tley tasarım

Emeği Geçenler

Hicran Bolat, Kansu Dinçer, Filiz Durdu,
Ömür Enes, Sine Göksoy, Nefin Huvaj,
Fatih İşler, Rahmi Lale, Özdemir Özbay,
Filiz Özden, Anıl Sevim, Erol Taymaz,
Güşef Yançatoral,

Yazışma adresi

Nart Dergisi
Şenyuva Meriç sokak No:44
Beştepe Ankara
Tel: (0 312) 222 85 90 – 223 51 59
Fax: (0 312) 221 09 18

elektronik posta

nartdergisi@kafder.org.tr

Web sitesi

<http://www.kafder.org.tr>

Abonelik için Hesap No

Kafkas Derneği adına 105150 numaralı
posta çeki hesabı

Abone Koşulları

Yurtiçi yıllık (6 sayı) 21 milyon TL
Avrupa yıllık 40 Euro
ABD yıllık 50 USD

Yayın İlkeleri

Gönderilen yazılar yayımlansın veya
yayımlanmasın iade edilmez. Dergideki
yazı ve resimler kaynak göstermek
koşuluyla yayımlanabilir. Yayımlanan
yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

Dizgi

Nart Dergisi

Mizanpaj

Filiz Durdu

Baskı

Birlik Matbaacılık - Yayıncılık
(0 312) 309 08 40

Merhaba...

Tarih 21 Mayıs 1864

Çılgık sesleri yükseliyor Oşamafe'nin ardından
Tek tek koparıyorlar bizi vatanımızdan
Doymak bilmeyen Karadeniz'in kucagında
Bir bilinmeyene doğru

Bir mızıka sesi geliyor uzaklarda
Notalarında gözyaşı olan
Feryat olup yükseliyor git gide
Dizelerinde özlem kokan

Tarih 21 Mayıs 2003...

Kenetlenmiş yüreklere alev düşmüş
Dillerde vatan türküsü
Bir haykırış olmuş içimizde
Bir ant olmuş dilimizde sürgün

Çağrı sesleri yükseliyor Oşamafe'nin ardından
"Dön" diyor var olmak için
"Gel" diyor yeniden demek için
"Birlik" diyor gözyaşlarının dinmesi için
"Yaşa" diyor masallar diyarı Kafkasya için.....

**Atalarından sana kalanı hak etmeye bak!
Yoksa senin olmazlar.**

Goethe

Nart

İKİ AYLIK DÜŞÜN VE SANAT DERGİSİ • ISSN 1302 2539

MART NİSAN 2003 • SAYI 35

İÇİNDEKİLER

Anavatanda Dil Çalışmaları	4
Necdet Hatam	
Çerkes Dillerine Genel Bakış: Kafkasya ve Türkiye	7
Murat Papşu	
Hz. Adem Hangi Dili Konuşuyordu?	12
Alberto Nocentini	
İspanya ve Fransa'da Anadil Öğrenim ve Yayın Hakkı	16
Selcen Öner	
Dil-İletişim-Kültür Diyalektiği	21
Nefin Huvaj	
Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı (KAF-DAV) Bilim Kurulu	23
Röportajlar: Sine Göksoy – Gusef Yañçatoral	
Kaf-Dav Bilim Kurulu 2003 Hizmet Ödülü	27
Nart Dergisi Aile Tarihi Yazma Yarışması	29
Muradin Malhoz	31
P.K. Çekalov	
21 Mayıs Baladı	32
Anıl Sevim	
And	33
Anadil Afiş Yarışması	34
Adigey Cumhuriyeti Örneğinde, Rusya Diasporasının Sorunları, Gelişim Perspektifleri	35
Mehmet Uzun	
Kafkaslardan Nart Destanları – John Colarusso ile röportaj	42
Röportaj: Anıl Sevim, Muharrem Nesij Huvaj	
Kafkaslardan Nart Destanları - Önsöz	43
Çeviren: Muharrem Nesij Huvaj	
Kabardin Atları	46
Derleyen: Ömür Enes	
Çerkes Yemekleri	49
Haberler	50

Anavatanında Dil Çalışmaları

[Necdet Hatam]

Nart'ın Dil Sayısı için benden istenen "Anavatandaki Dil Çalışmalarını" bütün boyutları ile irdeleyebilmek çok güç. Ancak var olan ana yaklaşımları şöyle sıralamak mümkün:

İlk sözü edilmesi gereken Perestroikadan hemen sonra alevlenen latin temelli alfabeye geçilmesi görüşü. Bu konuda bilimsel olmaktan uzak denebilecek çok sayıda proje sunulmakta bunların çoğunun kendi iç mantığı bile bulunmamaktadır. Her sese bir harf ilkesi ön planda tutulduğu için bugün kullanımda olmayan, bilgisayar programlarında yer almayan işaretlerden oluşmuş spekülatif projeler çoğunluğu teşkil etmektedir. Giderek, alfabenin mutlaka kendimize özgü olması gerektiği düşüncesinden hareketle aile damgalarının harf olarak benimsendiği bir alfabe de oluşturulmuştur. Ancak takdir edilebileceği gibi bunun da pratik değeri yoktur.

Ancak hemen belirtilmesi gereken, latin temelli bilimsel ve gerçekten dilimize uygun alfabe düzenlenebilse bile günümüzde bunun anavatanda uygulama şansının olmadığıdır. Bunun birincil nedeni, yönetimlerimizin üyesi bulunduğu Rusya Federasyonu'nun konuya karşı duyarlılığıdır. Rusya Federasyonu böylesi çalışmaları neredeyse ayrılıkçı hareket olarak algılamaktadır. Nitekim Rusya Federasyonu Devlet Duması'nda Federasyon içinde Kiril dışı alfabe uygulamasına geçilemeyeceği yasasını kabul edilmiştir.

Yukarıdaki açıklamadan sonra, anavatanda latin kökenli alfabe uygulaması önündeki diğer engeller önemini yitirmiş sayılabilirse de çoğu dilcilerimizin, bilim adamlarımızın, yazarlarımızın böyle bir uygulamayı zaten

yanlış bulduğunu vurgulamak gereğine inanıyorum. Yani Rusya Federasyonu engeli olmasaydı bile Latin kökenli alfabege geçilemeyebilecekti.

Ben, kendimin de aktif olarak katkıda bulunmaya çalıştığım DÇB ve destekçilerinin Adıge dili ve alfabetesi sorununa yaklaşımını, soruna çözüm bulma çabalarını daha yararlı ve gerçekçi buluyorum. Peki nedir bu yaklaşımın önerileri:

- 1) Adıgey ve Kabardey lehçeleri için tek alfabege geçilmesi.
- 2) Tek bir yazı diline geçilmesi.
- 3) Muhacerettekiler için latin temelli alfabe düzenlenmesi.

1) Adıgey ve Kabardey lehçeleri için tek alfabege geçilmesi: Bilindiği gibi günümüz Adıgey ve Kabardey alfabelerinde kimi ortak sesler farklı, kimileri de karşıt harflerle gösterilmiştir. DÇB ilk kurulduğu günden bu yana tek alfabege geçilmesi çalışmalarını teşvik etmiş, dilcilerimizle birçok toplantı yapmış, Dünya Adıge Akademisi ile konuya yaklaşımda görüş birliği sağlanmıştır. Bu görüş birliğinden sonra çalışmalar daha sonuç alıcı olmuş, Prof. Dr. Kumakho Muhiddin'in projesi üzerinde anlaşma sağlanmıştır. Alfabenin uygulanır hale gelmesi yasama organlarının gerekli yasaları kabulünden sonra mümkün olacaktır. Bu konuda da ilk adım atılmış Kabardey-Balkar parlamentosu ortak alfabege geçilmesi için gerekli yasal düzenlemeyi yapmıştır. Adıgey parlamentosunun da benzer yasayı kabulünden sonra belirlenecek süre içerisinde uygulamaya geçilecektir.

2) Tek bir yazı diline geçilmesi: Tek dile geçilmesi elbette ki tek alfabege geçilmesi gibi kolay olmayacaktır. Ancak DÇB kurulduğu günden bu yana bu görüşü savuna gelmiştir. Dilcilerimiz, yazar-

larımızın çoğunun bunun olanaksız olduğu görüşünde olmalarına karşın DÇB kendi yaklaşımını savunmayı sürdürmektedir. Bu çalışmaların uzun erimli bir süreç olduğunun da bilincindedir. Ancak tek dil dendiğinde hep, günümüzde yazın dili olan iki lehçeden birinin diğerine tercih edildiği, ya da edilebileceğinin savunulduğu sanılmaktadır. Bu yanlış sanı özellikle DÇB görüşünün karşısında olanlarca yaygınlaştırılmaktadır. DÇB de günümüz politik-kültürel ortamında bunun, yani yazın dillerinden birinin ortak dil olarak kabulünün, hayata geçirilmesinin mümkün olmadığını ayrılmaktadır. Savunduğu da iletişim olanaklarından en üst düzeyde yararlanılması, çok uzun olmayacağını umduğumuz bir sürede, bir Adigenin konuştuğunu diğerinin anlar hale gelmesidir. Radyo, Tv, gazete, kitap, tiyatro, okul programları vb. sayılabilecek daha birçok kanalla iletişimin yoğunlaştırılmasıyla tek dile gidilebileceğine inanmakta ve bu konularda çaba göstermektedir.

Ancak son dönemde, alfabenin düzenlendiği yıllarda dilbilimcilerimizin yeterli olmadığı, dil bilgisi kurallarına temel olacak Adigece metinlerin çok az olduğu, bunların sonucunda da alfabenin düzenlenmesinde olsun, dil bilgisi kurallarının belirlenmesinde olsun hatalar yapıldığı görüşü de dile getirilir olmuştur. Kişisel olarak bu görüşün gittikçe ağırlık kazanacağını, alfabenin yine Kiril temelli olarak yeniden düzenleneceğini, dilimizin dil bilgisi kurallarının da günümüz dilbilimi verilerinin yol göstericiliğinde yeniden belirleneceğini umuyorum. Bu arada, DÇB'nin Ağustos ayı içerisinde Nalçık'te gerçekleştireceği Dünya Gençlik Olimpiyatı ve altıncı genel kurul öncesi, çok önem verdiği iki konuda daha toplantı düzenleyeceğini anmakta yarar görüyorum. İlgili bütün tarafların katılımının beklendiği "Anavatana Dönüş Sorunları" konulu ilk toplantı, 17 Mayıs 2003 de Maykop'ta, "Dilimiz" konulu ikinci toplantı ise 7 Haziranda da Çerkesk'te gerçekleştirilecektir. Bu ikinci toplantıda yukarıda sözünü ettiğim yeniden yapılandırma çalışmalarının daha yüksek sesle dile getirilebileceğini de söyleyebilirim.

Çerkesk'de gerçekleştirilecek "Dilimiz" konulu toplantının gündem maddelerinden biri de tüm Adigeler için "Adige Dili Günü" belirlemek. Aslında bu konuda Adigey'de uygulama zaten başlamış bulunuyor. Dönemin Adigey devlet başkanı Carım'ın kararnamesi ile Bersey Wımar'ın hazırlamış olduğu bilinen ilk

alfabemizin, 1853 yılının 14 Mart'ında yayımlanmış olması nedeniyle 2000 yılından beri her 14 Mart "Adige Dili Günü" olarak kutlanmaktadır.

Ayrıca okullardaki ders saatleri yetersizliğinin getirdiği olumsuzluklar en iyi dil öğretmeni, en iyi öğrenci, çeşitli konulara da açılan kompozisyon yarışmaları gibi etkinliklerle giderilmeye çalışılmaktadır. Kabardey-Balkar'da da Adige Psalhe gazetesinin başlatmış olduğu sonradan Xase ve Eğitim-Bilim Bakanlığı'nın da katıldığı Si bze, si pse, si dunay adlı en iyi dil öğretmeni yarışmaları dört yıldır sürmekte gittikçe daha önemsenir hale gelmektedir.

3) Muhaceretteki Adigeler için latin temelli Adige alfabesi düzenlenmesi: Ben DÇB'nin latin temelli Adige Alfabeti'nin anavatandakiler için değil, sadece muhacerettekiler için oluşturulması, yaklaşımının daha gerçekçi buluyor bu konudaki çalışmalara da katkıda bulunuyorum. DÇB genel sekreterliğim sırasında, sürgünün 132. yılı nedeniyle Ankara'da yapılan "Dil konferansında" bu konuyu da gündemimize almıştık. Konuyu yönetimimizin de gündemine taşımak için konferansa Adigey'den dönemin Eğitim Bilim Bakanı Bırsır Batırbi'nin, Kabardey-Balkar'dan da Eğitim Bilim Bakanı adına Oşhamaxue Dergisi Genel Yayın Yönetmeni Wit'ij Boris'in katılımını sağlamıştık. Katılmış olanların hatırlayabileceği gibi konferansa katılanlar adına yönetimlerimizden "Muhacerettekiler için Latin Temelli Adige Alfabeti" oluşturulması dileğinde bulunulmuştu.

Ünlü dilbilimcimiz Ç'eraşe Zeyneb adına iki yılda bir düzenlenen dil konferanslarından ilkinde, ki 27-29 Mayıs 1998 de gerçekleştirilmiştir, Fahri Huvaj ile birlikte sunduğumuz öneriyi son dönemlerin bu konudaki en ciddi girişimi olarak değerlendiriyorum. Konferans özetlerinin sunulduğu kitapçıktan, muhaceretteki Adigeler için latin temelli alfabenin neden gerekli olduğu savunmamızı aktarmadan önce bu gerekliliği fark etmekte geciktiğimizi itiraf etmeliyim. Uzun bir süre Türkiye'de latin temelli alfabeği savunanların başında gelen Sefer Berzeg'e karşı çıkmıştık. Doğrusu ben daha Adigey'e dönüş yapmadan önce kimi arkadaşlarımızın karşı çıkmasına karşın Fahri Huvaj ile çalışmaları başlatmıştık. Benim dönüşümden sonra Fahri teknik çalışmaları ilerletirken ben de alfabenin tartışılabilir, benimsenir zeminini hazırlama çabası içindeydim. Fahri Huvaj'ın Adigey'de kaldığı sürede de çalışmaları sonlandırıp taslağımızı aşağıda okuyacağınız savunma ile Adige Devlet Üniversitesi'nin düzenlemiş olduğu yukarıda sözü edilen konferansa sunduk.

MUHACERETTEKİ ADIGELERİN ANADİLİNİ KAYBETMEMESİ İÇİN LATİN TEMELLİ ADIGE ALFABESİ GEREKLİDİR.

F.Huvaj XHUAJ

Adıgey Sosyal Bilimler Araştırma Enstitüsü

N. Hatam MEŞFEŞ'U

Çocuk Hastalıkları Hastanesi Doktor

1- Bilindiği gibi günümüzde Adıgelerin büyük çoğunluğu (2/3 ten daha çok) Türkiye'de yaşamaktadır. Ancak üzücüdür ki Adıge dilini bilenlerin sayısı gittikçe azalmaktadır.

2- Türkiye'deki Adıgelerin kiril temelli alfabeyle öğrenebilmeleri çok güçtür. Altmışlı yıllardan beri bu alfabenin öğrenilmesi çalışmaları yapılmış olmasına karşın başarılı olunamamıştır. Bundan sonra da öğrenilebileceğine inanılmamaktadır. Bunun çeşitli nedenleri yanında, kendilerinin Latin harflerini kullanıyor oluşunu, günümüz Adıge alfabelerinin Kiril temelli olması ve bu alfabelerin düzeninin güç anlaşılır olmasını da sayabiliriz.

3- Türkiye ve diğer muhaceret ülkelerindeki Adıgeler Latin harflerini iyi tanımaktadır. Ayrıca Türkiye dışı diğer muhaceret ülke Adıgeleri de Latin harfli Türkçe alfabeyle aşina dırlar.

4- Muhaceretteki Adıgelerin, özellikle Türkiye'dekilerin anadillerini unutmamaları için kolay öğrenilebilecek, hemen uygulanabilecek Latin temelli Adıge alfabetesi gereklidir.

5- Zaten bugünkü uygulamada, Türkiye'de yayımlanan kitaplarda geçen Adıgece sözcükler Latin harfleri ile yazılmaktadır. Ancak benimsenmiş ortak bir alfabe olmadığı için, çoğunlukla farklı alfabelerle yazılmaktadır (bu konuda çok sayıda örnek sunabiliriz). Öyle olunca da sözcükler rahat okunamamakta, anlaşılammakta, bu da Adıgece okuyup yazma isteğini azaltmaktadır.

6- Bugün sizlere sunduğumuz Latin temelli alfabe benimsenir ve Türkiye'deki Adıgelere

ulaştırılırsa dili bilen herkes, öğreticiye gerek kalmadan bir günde okur yazar olabilecektir (bunu da örneklendirmek mümkün).

7- Muhaceret Adıgeleri bu kadar kısa sürede okur-yazar olduğunda benimsenen alfabe ile basılacak kitapların tirajının da bugüne göre çok daha fazla olacağı açık (Adıgece kitap yayımının yasak olduğu ülkelerde bu alfabe yasağı aşmada da yardımcı olabilecektir).

8- Sunduğumuz latin temelli alfabe ile her iki diyalektimiz de rahatça okunup yazılabilecektir.

9- Sürgünün 132. yılı nedeni ile Türkiye-Ankara'da düzenlenen dil konferansında katılanlarca, anavatandakilerin latin temelli ortak alfabe benimsenmesi konusunda muhaceretkilerle yardımcı olunması dileğinde bulunulmuştur. Sözü edilen konferansa Eğitim-Bilim bakanımız Bırsır Batırbi ile Kabardey-Balkar Cumhuriyeti Eğitim-Bilim Bakanı adına Oşhamaxue Dergisi Genel Yayın Yönetmeni ünlü yazar Wit'ij Boris de katılmışlardı.

10- Latin harfleri dünyanın her ülkesinde kolayca bulunabilmektedir. Dolayısıyla latin temelli Adıge alfabetesiyle yazmak da kitap yayımlamak da daha sorunsuzdur. Her yerde bulunacak daktilo ve bilgisayarlarla, değişikliğe gerek duyulmadan yazmak, yazılanları sorunsuz olarak çoğaltmak mümkündür.

Dolayısıyla sunduğumuz latin temelli bu alfabe için hiç olmazsa "Denenmesi uygundur" kararı alınabilirse hem Adıge diline hem de Adıge halkına yararlı olunacağı inancındayız.

Konferanstan istenen sonucun alındığını söyleyemeyiz. Geçen sürede konu gündemden düşmemiş sözü edilen alfabenin ulusal varlığımız için ne kadar gerekli olduğu daha belirgin hale gelmiştir. Ancak alfabenin teknik sorunlarının Türkiye'de çözümleneceğine inanıyorum. Seçilecek alfabenin muhaceretin ve muhaceret ilişkilerinin ortak alfabetesi olması konusunda DÇB'nin desteği sağlanmalıdır. Konferansa sunduğumuz alfabenin büyük değişiklik gerektirmeyecek iyi bir örnek olduğunu umuyorum.

Çerkes Dillerine Genel Bakış: Kafkasya ve Türkiye

[Murat Papşu]

Kafkasya tarihin eski dönemlerinden beri birçok halkın bir arada yaşadığı, kendine özgü tarihi-etnografik yapısı olan bir bölgedir. Azeriler, Gürcüler, Ermeniler gibi nüfusu milyonlarla sayılan büyük halkların yanında, Dağıstan'da olduğu gibi nüfusları birkaç bini geçmeyen halklar da yaşamaktadır.

Öncelikle 'Kafkasya'da konuşulan diller' ve 'Kafkas dilleri' ayrımına dikkat etmek gerekir. 'Kafkas dilleri' terimi sadece, dünya dilleri içinde ayrı bir dil ailesi kabul edilen, Kafkasya'nın yerli halklarının konuştuğu diller için kullanılır.

Kafkasya'da konuşulan diller değişik dil ailelerine aittir. Bunlardan en büyüğü Hint-Avrupa Dil Ailesi'dir: İran Grubu (Osetçe, Tatça, Talışça, Kürtçe) Ermenice, Rusça ve Ukraynaca, Altay Dil Ailesi (Azerice, Kumukça, Nogayca, Karaçay-Balkarca). Türkçe Kafkasya'da yaşayan Türkiye asıllı Rumlar (Urum) ve Stavropol'de yaşayan Türkmenler (Truhmen) tarafından da konuşulmaktadır.

KAFKAS DİLLERİ

Kafkas dilleri, sadece Kafkasya'da bulunan ve diaspora mensupları dışında dünyanın başka hiçbir konuşanı olmayan, eski ve yalıtılmış bir dil grubudur. Kafkas dilleri için 'İber-Kafkas Dilleri' terimi de kullanılır. Bir dönem 'Yafetik Diller' ve 'Paleokafkas Dilleri' terimleri de kullanılmış, fakat kabul görmemiştir.+

19.-20. yüzyıllarda bazı dilbilimciler Kafkas dillerinin genetik birliği tezini ileri sürmüşlerse de, bugün dilbilimcilerin görüşüne göre tüm Kafkas dillerini ortak bir kökene bağlamak güçtür. Bazı dilbilimciler de Kafkas dilleriyle, eskiden Ortadoğu ve Anadolu'da konuşulan Hatti, Sümer ve Hurri-Urartu dilleri arasında ilişki kurmaya çalışmışlardır; bazıları da Bask diliyle köken bakımından yakınlık olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ancak bu konuda kanıtlanmış bir tez ve genel olarak kabul edilmiş bir görüş yoktur.

Kafkas dilleri üç grupta toplanır:

I. Nah-Dağıstan Dilleri

a. Nah (Vaynah) Dilleri: Çeçen, İnguş, Bats (Batsbiy)

b. Dağıstan dilleri: Avar-Andi-Dido (veya Tsez), Dargi-Lak, Lezgi

II. Kartvel (Güney Kafkas veya Iber) Dilleri: Gürcü, Megrel-Laz, Svan)

III. Abhaz-Adıge (Kuzeybatı Kafkas) Dilleri: Adıge, Abhaz-Abaza, Ubih)

Kafkas dilleriyle ilgili terminoloji ve sınıflandırma, Rusların Kafkas halklarına verdiği adlara ve özellikle Sovyetler döneminde kurulan idari bölgelerin adlarına göre oluşturulmuştur. Buna göre 40 civarında Kafkas dili vardır. Ancak bu sayı tartışmalıdır ve gerçekte daha azdır, çünkü aynı dilin lehçeleri ayrı diller olarak kabul edilmiştir. Kafkas dillerini Rusya Federasyonu'nda 4.5 milyondan fazla kişi konuşmaktadır.

Eskiden beri yazısı ve yazılı edebiyat geleneği olan tek Kafkas dili Gürcücedir (M.S. 5. yy). Yaygınlaşmayan alfabe denemelerini saymazsak, diğer Kafkas dilleri yakın bir zamanda, 1920-30'larda yazılı hale gelmiştir; alfabeleri Kiril alfabesini esas alır. 30'dan fazla Kafkas dili olmasına karşın Rusya Federasyonu'nda bunlardan ancak 8'i yazı ve edebiyat diline sahiptir: Abaza, Adıge, Çeçen, Avar, Lak, Dargi, Lezgi ve Tabasaran dilleri. Ancak Adıgecenin iki lehçesi ayrı diller kabul edildiği ve İnguşça da Çeçenceden ayrı sayıldığı için resmi rakam 10'dur. Bu dillerde basın, yayın, radyo, televizyon ve sınırlı eğitim hakkı tanınmıştır.

Gürcistan'da konuşulan Svanca ve Megrelce ile Türkiye'de konuşulan Lazcanın resmen kabul edilmiş yazı ve edebiyat dili, yayın ve eğitim hakkı yoktur.

ABHAZ-ADIĞE (KUZEYBATI KAFKAS) DİLLERİ

Adıge, Abhaz-Abaza ve Ubıh dilleri bu grupta yer alır. 'Kuzeybatı Kafkas' veya 'Abasg-Kerket' dilleri olarak da adlandırılır. Çarlık Dönemi Rusya ve Batı literatüründe 'Adıgece' için daha çok 'Çerkesçe' terimi kullanılır. Çerkes adı bugün, özellikle Türkiye'de diğer Kafkas halklarını da kapsayacak biçimde kullanıldığından, dille ilgili olarak Adıgece terimini kullanmak daha uygun görünüyor.

Sovyetler döneminde siyasi düşüncelerle yapılan dil sınıflandırması terminoloji konusunda karışıklık yaratıyor. Adıgeler, Sovyetler Birliği kurulurken ayrı idari birimler içinde bırakıldılar: Adıgey Özerk Bölgesi, Şapsıg Ulusal Bölgesi, Karaçay-Çerkes Özerk Bölgesi ve Kabardey-Balkar Cumhuriyeti. Şapsıg Ulusal Bölgesi 1945'te kaldırıldı. İlk yıllarda adları, sınırları ve statüleri sık sık değişen bu idari birimler bugün Rusya Federasyonu'na bağlı üç cumhuriyet olarak varlığını sürdürüyor: Adıgey, Karaçay-Çerkes ve Kabardey-Balkar.

Adıgelerle ilgili etnik ve dilbilimsel tanımlar bu idari birimler esas alınarak yapıldı. Tarihteki Adıgelerin torunları olan 'Adıgey', 'Çerkes' ve 'Kabardey' halkları ortaya çıktı. Her biri için ayrı tarih, yazı ve edebiyat oluşturuldu. Aynı şekilde Abhazya'da yaşayan Abhazlarla Karaçay-Çerkes'teki Abazalar ayrı halklar ve dilleri de ayrı diller kabul edildi.

Bugün de esas alınan bu sınıflandırmaya göre Abhaz-Adıge dil öbeği beş dilden oluşmaktadır: Adıgey, Kabardey, Abhaz, Abaza ve Ubıh dilleri. Kabardey - Balkar ve Karaçay-Çerkes cumhuriyetlerinde konuşulan dil aynı olduğu için sık sık 'Kabardey-Çerkes dili' terimi de kullanılır. Adıgeyce ve Kabardey-Çerkesçe 'Adıge dilleri' veya 'Çerkes dilleri' olarak adlandırılır.

Kafkasya'da Ubıh kalmadığı ve artık ölü dil olduğu için Ubıhça Sovyet ve Rusya dilbilim araştırmalarında fazla yer almaz ve bazen bu sınıflandırmaya dahil edilmez.

Dilbilim ölçülerine göre yapılan ve dünyada genel olarak kabul edilen sınıflandırmaya göre ise Adıgece iki lehçeden oluşan tek bir dildir. Kafkasya'nın kuzeybatısında yaşayan Adıge boylarının (Abzeh, Şapsıg, Bjeduğ, Çemguy, Hatukay v.d.) konuştuğu lehçe 'Batı Adıge' lehçesidir ve Adıgey Cumhuriyeti'nin devlet dilidir. Daha doğuda yaşayan Kabardey ve Besleneylerin konuştuğu lehçe ise 'Doğu Adıge' (veya 'Kabardey') lehçesidir; Kabardey-Balkar ve Karaçay-Çerkes cumhuriyetlerinde diğer dillerle birlikte devlet dilidir.

Abhazya'da konuşulan Abhazca ve Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti'nde konuşulan Abazaca da aynı dilin lehçeleridir. Yazı dili olmayan Ubıhça dışında Abhaz-Adıge dilleri yazılı dillerdir. Sovyetler döneminde yaratılan bu ayırmadan dolayı her birinin iki alfabesi ve iki edebiyat dili vardır.

Adıgece, Abhaz-Abazaca ve Ubıhçanın bugün artık var olmayan ortak Batı Kafkas dilinden türediği kabul edilir. Ubıhça, Abhaz-Abazaca ve Adıgece arasında ara konumda bulunur; bu Ubıhların coğrafi olarak Abhazlarla Adıgeler arasında bulunmalarıyla açıklanır. Karşılaştırma sonuçlarına göre Abhaz-Abaza ve Adıge dillerinin yaklaşık ayrılma tarihi M.Ö. 2000 olarak tahminli (J.C.Catford). Bu karşılaştırmalarda iki dil arasında bulunan ortak kelime (cognate) oranı % 28'dir.

ADIĞECE

19. yüzyıl ortalarında Batı Adıgelerin nüfusu 700-750 bin arası, Doğu Adıgeleri ise 55 bin (1885 yılında 25 bin Besleney, 30 bin Kabardey) civarında tahmin ediliyor. 1864'te biten Kafkas-Rus Savaşı sonunda Adıgelerin büyük çoğunluğu Osmanlı topraklarına sürgün edildi. Bugün Türkiye, Ürdün, Suriye, Mısır ve İsrail'de bulunan Adıge diasporası Kafkasya'dan 4-5 kat fazla nüfusa sahiptir; Suriye'de 40 bin (Smeets 1984: 53), Ürdün'de 30 bin (Smeets, ibid.), İsrail'de 3 bin (Catford 1986: 240).

1989 SSCB sayımına göre:

Adıgey Özerk Bölgesi'nde (bugün cumhuriyet) 122.9 bin,

Krasnodar Eyaleti'ne bağlı Tuapse ve Lazarevsk ilçelerinde 10 bin (Şapsıg),

Kabardey-Balkar Cumhuriyeti'nde 386.055,

Karaçay-Çerkes Özerk Bölgesi'nde (bugün cumhuriyet) 50.764 Adıge yaşamaktadır

(Toplam 569.719; kendi cumhuriyetinin sınırları dışında yaşayanlar buna dahil değildir).

Adıgelerin Adıgey'de % 85.2'si, Kabardey-Balkar'da % 97.6'sı, Karaçay-Çerkes'te %

91.5'i Adıgeceyi anadili olarak saymaktadır.

Dünyada en büyük Adıge nüfusu Türkiye'dedir. 19.yüzyılda Osmanlı topraklarına büyük çoğunluğu Adıge olmak üzere 1-1,5 milyon Kafkasyalının yerleştiği biliniyor. Türkiye sınırları dışında kalanları, o dönemdeki yoğun savaşlar ve hastalıklar nedeniyle olan nüfus kaybını ve nüfus artış hızını göz önüne alarak bugün için yaklaşık 2-3 milyon gibi bir nüfus tahmininde bulunulabilir.

Çahe (Aşağı) olarak adlandırılan Abzeh, Natuhay, Şapsıg, Çemguy, Hatukay, Bjeduğ, Mahoş v.d. boylar ağız farklılıklarıyla Batı Adıge lehçesini konuşuyorlardı. Doğuda yaşayan ve Şağ (Yukarı) olarak adlandırılan Kabardeyler ve Besleneyler ise Doğu Adıge lehçesini konuşuyorlardı. Sayıca az olan Adıge boyları daha büyük olanlara karıştılar. Hem Çarlık zamanında hem de Sovyetler döneminde uygulanan iskan politikasıyla Kafkasya'da da Adıgecenin ağızları saflıklarını yitirdiler. Bugün, özellikle diasporada mensup olunan boy ile konuşulan lehçe veya ağız her zaman örtüşmemektedir.

Batı Adıge lehçesinin Abzeh, Bjeduğ, Çemguy ve Şapsığ olmak üzere dört temel ağızı vardır.

Sürgün öncesi Kafkasya'da ve bugün diyasporada konuşulan en yaygın Batı Adıge ağızı, nüfusları itibarıyla Abzehlerin konuştuğu ağızdır. Kafkasya'da ise Abzeh ağızı konuşan tek köy Adıgey Cumhuriyeti'nde bulunan Hakurine Hable (Şovgenovski)'dir.

Diasporada Şapsıgların sayısı da Abzehlere yakındır. Hemen hemen aynı bölgelerde, birçok köyde de karışık olarak yaşamaktadırlar. Şapsıgların tarihi topraklarının büyük bölümü bugünkü Adıgey Cumhuriyeti'nin sınırları dışında kalmıştır. Adıgey'deki küçük bir grup dışında Şapsıglar bugün Krasnodar Eyaleti'nin Tuapse ve Lazarevsk ilçelerine bağlı köylerde yaşıyorlar (yaklaşık 10 bin). 1924'te kurulan Şapsığ Ulusal Bölgesi 1945'de kaldırılarak Lazarevsk ilçesine (rayon) dönüştürüldü. Adıgey Cumhuriyeti'nin dışında kaldıklarından anadillerinde eğitim ve yayın hakkında yararlanamıyorlar.

Bjeduğ ve Çemguy ağızlarını konuşanların sayısı Kafkasya'daki nüfuslarıyla ters orantılı olarak Türkiye'de ve diğer ülkelerde nispeten azdır. Çemguytar diasporadaki en küçük Adıge topluluğudur. Bilecik-Bozüyük'te üç (Alibeydüzü, Akçıpınar, Akpınar), Düzce'de bir (Köprübaşı) köyleri vardır. Adıgey Cumhuriyeti'nin Adıge nüfusunun çoğunluğunu Bjeduğlar ve Çemguytar oluşturur. Kafkasya'da kalmadığı için Adıge lehçebiliminde adları geçmeyen Hatukaytar ise birkaç köy dışında Kayseri-Pınarbaşı'nda yaşarlar (18 köy).

Doğu Adıge (Kabardey) lehçesi Adıge-Abhaz dilleri içinde 45 ünsüzle en basit fonetik sisteme sahip olan dildir. Yaklaşık 13-14. yüzyıllarda ortak Adıge dilinden ayrıldığı düşünülüyor. Besleneylerin konuştuğu Adıgece Kabardecenin bir ağızı sayılmaktadır ve Batı lehçesine daha yakındır.

Rusya Federasyonu'nun Kabardey-Balkar ve Karaçay-Çerkes cumhuriyetlerinde, Adıgey Cumhuriyeti'nin Hodz, Koşehabl ve Bleçepsın köylerinde, Kuzey Osetya'nın Mozdok bölgesinde (Hıristiyan Kabardeyler) ve Stavropol Eyaleti'nin bazı köylerinde yaşayan Kabardeyler tarafından konuşulur. Diasporada ise en başta Türkiye, Suriye ve Ürdün'de.

Türkiye'de Kabardeylerin en yoğun yaşadığı bölge, esas olarak Kayseri ve Sivas'a bağlı köylerin bulunduğu Uzunyayla ile Maraş-Göksun ilçesidir. Türkiye'deki Adıgeler içinde dillerini en iyi koruyan gruptur.

Alfabe, Yazı Dili ve Eğitim

1800'lerin başlarında ilk Adıge alfabeleri yapılmaya başlandı. 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında yazı, dar bir aydın çevresinde sınırlı kaldı.

İlk önce Arap harflerini esas alan alfabeler kullanıldı. Batı lehçesi için 1918'den 1927 yılına kadar Arap alfabesi, 1927'den 1938'e kadar Latin alfabesi kullanıldı. 1938'den itibaren de Kiril-Rus alfabesine geçildi. Doğu lehçesi (Kabardeyce) için Latin alfabesi 1923'te yapıldı. 1924'te N.F.Yakovlev tarafından geliştirildi ve 1936'ya kadar kullanıldı. 1936'dan itibaren Rus alfabesinin harfleri esas alınarak hazırlanan Kiril alfabesine geçildi. Çok sayıdaki ünsüzü karşılamak için iki-üç harften oluşan kombinezonlar yaratıldı veya işaretler kullanıldı.

Batı Adıge lehçesi için yazı ve edebiyat dili, fonetik olarak en basit kabul edilen Çemguy ağızı üzerine kurulmuştur. Kabardey lehçesi içinse Büyük Kabardey ağızı esas alınmıştır.

Son yıllarda anadile ilginin artmasıyla Adıge alfabelerinde değişiklik yapılması, Latin alfabesine geçiş konuları tartışılmaya başlandı. 90'ların başında 10 kadar Adıge alfabesi teklifi yapıldı. Son yıllarda tek bir Adıge alfabesi için çalışmalar yapılıyor. 1999 yılı sonunda dilbilimci akademisyen Muhadin Kumahov tarafından üç cumhuriyetin ilgili makamlarına tek Adıge alfabesi projesi sunuldu. Ancak bugüne kadar bu konuda bir karar alınmadı.

Kafkasya'da Durum

1979-1989 yıllarında, kentleşme, turizmin gelişmesi ve 60-70'li yıllarda 'ulusların kaynaşması' sloganı altında yürütülen Rusçanın yaygınlaştırılması politikası sonucunda anadili öğretimi kesintiye uğradı. Rusça baskın dil konumuna gelmeye başladı. Adıgece mecburi ders olarak sadece köy okullarında haftada iki saat okutulmaya başlandı. 1980'lerin sonunda 'Adıgece bilmek gereksiz' düşüncesi yerleşti. Dile bu ilgisizlik aydınların tepkisini doğurdu ve yayın organlarında anadilin önemi ve rolü üzerine uzun tartışmalar yaşandı. 1990'ların başında Kabardey-Balkar Cumhuriyeti egemenlik kazanınca devlet dilinin seçimi problemi nedeniyle dil yasasının hazırlanması gergin geçen birkaç yıl aldı. 16 Ocak 1995'te K.B.C. başkanı V.Kokov "Kabardey-Balkar Cumhuriyeti Halklarının Dilleri Yasasını" imzaladı. Yasaya göre 3 dil - Adıgece (Kabardeyce)- Balkarca ve Rusça- 'devlet dili' statüsü kazandı. Yasa, cumhuriyette yaşayan diğer halkların dillerinin de korunup geliştirilmesine imkan veriyor.

Rusya Federasyonu Anayasası'nın 3. maddesi Rusçayı RF'nin devlet dili olarak tespit etmekle beraber 'cumhuriyetlere kendi devlet dillerini tesis etme' hakkını veriyor. Bu diller devletin iktidar organlarında, yerel yönetim organlarında, cumhuriyetin devlet kurumlarında Rusçayla birlikte kullanılıyor. 'Herkesin anadilini serbestçe kullanma; iletişim, eğitim, öğrenim ve sanat dilini özgürce seçme' hakkı cumhuriyetlerin anayasalarında gü-

vence altına alınmıştır. 'Adıgey Cumhuriyeti'nde eşit haklara sahip diller Adıgeyce ve Rusçadır' (A.C.Anayasası, M.5). 'Kabardey-Balkar Cumhuriyeti topraklarında devlet dilleri Kabardeyce, Balkarca ve Rusçadır' (K.B.C. Anayasası, M.76). 'Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti'nde devlet dilleri Abazaca, Karaçayca, Nogayca, Rusça ve Çerkesçedir' (K.Ç.C. Anayasası, M.11).

Üç Çerkes cumhuriyetinde ulusal okullarda anadili ve edebiyatı derslerinin sınıflara göre dozajı şöyledir.

1-4. sınıflarda haftada 6 saat,

5-7. sınıflarda 4 saat,

8-11 (lise) 3 saat.

Ulusal olmayan okullarda haftada iki saat Adıgece dersi vardır. Bir dönem matematik v.d. derslerin Adıgece okutulması uygulaması bir dönem başlamış, fakat daha sonra kaldırılmıştır.

Yüksek öğrenim kurumlarında eğitim Rusça yapılıyor. Adıgecenin devlet dili statüsü kazanmasına bağlı olarak bu dilde de eğitim yapılması planlanıyor. Ancak bu fikir öğrenciler ve öğretmenlerin çoğu tarafından iyimser karşılanmıyor. Birçok kişi yüksek öğrenim kurumlarında anadilde eğitim yapılmasının eğitimin kalitesini ve düzeyini düşüreceğini düşünüyor.

ABHAZ-ABAZACA

Türkiye'de ve Ortadoğu ülkelerinde genel olarak Abaza adıyla bilinmelerine karşılık, Kafkasya'da 'Abhaz' ve 'Abaza' diye bir ayırım vardır ve literatüre de bu şekilde yerleşmiştir. 'Abhaz', Abhazya'da yaşayan ve kendilerini Apsuva olarak adlandıran gruba Gürcülerin verdiği ad olarak bilinir. Kuzey Kafkasya'da Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti'nde yaşayanlar ise 'Abaza' (Rusçada Abazin) olarak adlandırılır. Abazalar geçmiş yüzyıllarda iki grup halinde Abhazya'dan kuzeye geçip yerleşmişlerdir. 13.-14. yüzyıllarda Kuzey Kafkasya'ya yerleşen ilk grup, dilbilim literatüründe Tapanta olarak anılan Aşuvalardır. Adıgeler (Kabardeyler) Aşuvaları Bashağ, aynı bölgede yaşayan Nogaylar ise Altı Kesek Abaza olarak adlandırılırlar.

Diğer grup ise dağlık bölgelerde yaşayan ve bu nedenle Aşharuva (veya Şkaravo) ('dağlılar') olarak adlandırılan Abazalardır. Aşuvalardan üç dört yüzyıl sonra Kuzey Kafkasya'nın düzlüklerine inerek yerleşmişlerdir. Adıgeler Aşharuvaları (Kuşa Jane) olarak adlandırır.

Bu isim karmaşasından dolayı, özellikle dille ilgili olarak 'Abhaz-Abaza' terimini kullanmak en uygunu görünüyor.

Abhaz-Abazaca, Adıgece ve Ubihça ile aynı kökten bir Kuzeybatı Kafkas dilidir. 19. yüzyıl ortalarında Abhazya'da 170-180 bin, Kuzey Kafkas-

ya'da Kuban bölgesinde de 40-50 bin kişi tarafından konuşuluyordu. 1864'te sona eren Kafkas-Rus Savaşı sonucunda nüfusun çoğu Osmanlı topraklarına yerleşmek zorunda kaldı. 1885'de Kuzey Kafkasya'da yaklaşık 10 bin Abaza (Aşuva ve Aşharuva), 1897 Rusya genel sayımına göre de Abhazya'da 58.697 Abhaz (Apsuva) kalmıştı. 1989 SSCB sayımına göre Abhazya'da 104 bin Abhaz, Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti'nde 30 bin Abaza yaşamaktadır. Ayrıca sürgün sırasında Gürcistan'ın güneyine, Acara bölgesine yerleşmiş birkaç köy vardır. Türkiye'de ise, kesin sayı bilinmemekle birlikte, çok az kişi olduğu tahmin ediliyor. Ürdün ve Suriye'deki Çerkes diasporası içinde de Abhaz-Abazalar vardır.

Lehçe ve Ağızlar

Yukarıda belirtildiği gibi, yaşanan tarihi süreç sonunda ortaya çıkan Kuzey Kafkasya'da Aşuva (Tapanta) ve Aşharuva, Abhazya'da Apsuva gruplarına bağlı olarak dil de üç temel lehçeden oluşmaktadır. Kafkasya'da artık konuşulmayan, fakat Türkiye'de hâlâ yaşayan lehçe ve ağızlar ise henüz tamamen incelenmemiştir. Bu konuda bir çalışmayı Hollanda Leiden Üniversitesi'nden Abhaz dilbilimci V.Çirikba yürütüyor.

Çirikba'ya göre Abhaz-Abaza dili beş lehçeden oluşuyor. Abhazya'da Bzıb, Abjua; Kuzey Kafkasya'da Aşharuva ve Aşuva (Tapanta); bunlara ilaveten beşincisi, Çirikba'nın üzerinde çalıştığı 'Sadz' lehçesi bugün sadece Türkiye'de konuşuluyor (Adapazarı-Düzce). Sadz lehçesini konuşanlar gibi dağlık Abhazya'nın Ahçıpsu, Pshu, Tsabal ağızlarını konuşanlar da 19. yüzyıl ortalarında tamamıyla Osmanlı topraklarına sürgün edildiklerinden, bu ağızlar da sadece Türkiye'de konuşuluyor.

Sovyetler döneminde Abhazya'da konuşulan Abjua ve Bzıb lehçeleri (Abjua esas alınarak) 'Abhazca' ve Kuzey Kafkasya'da konuşulan Aşuva (Tapanta) ve Aşharuva lehçeleri (Tapanta esas alınarak) 'Abazaca' olarak ayrı yazı ve edebiyat dili haline getirildiler. Bugünkü Rusya dilbilimine göre de Abhazca ve Abazaca yakın akraba iki ayrı dil kabul edilirler. Dünya dilbilimcilerinin çoğu tarafından ise aynı dilin lehçeleri olarak görülürler. Ortak gramer yapılarını ve temel sözcük dağarcıklarını korumuşlardır. J.C.Catford'un yaptığı karşılaştırmaya göre iki lehçe arasındaki eş asıllı veya ortak kelime (cognate) oranı % 80'dir.

Abhazlar dillerini Apsuşua (veya Apsuva bızşua) olarak adlandırılırlar. Kuzeybatı Abhazya'da (Gudauta bölgesi) Bzıb ve güneydoğuda (Oçamçira bölgesi) Abjua lehçesi konuşulur. Abhazya'da artık kaybolmuş olan diğer lehçe ve ağızlar (Sadz, Tsvüci, Ahçıpsu, Pshu, Aybga, Tsabal, Guma ve Abjaqua) Türkiye'de hâlâ yaşamaktadır. (10 civarında Sadz köyü var). Türkiye'de Abhazlar yoğun olarak Sakarya, Düzce, Bolu, Bursa-İnegöl, Bilecik-

Bozüyük ve Eskişehir'de yaşarlar. Diğer illerde de tek köyler vardır.

Kafkasya'da 'Abaza' olarak adlandırılan Aşuva ve Aşharuva grubu ise Rusya Federasyonu'na bağlı Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti'nde ve Türkiye'nin Adana, Kayseri, Sivas, Tokat, Çorum, Samsun, Eskişehir, Bilecik illerinde yaşarlar.

Alfabe, Yazı Dili ve Eğitim

Abhazca için ilk alfabe 1862 yılında dilbilimci P.K.Uslar tarafından Rus harfleri temelinde hazırlandı; bu alfabeyle birlikte edebiyat dili oluşmaya başladı. Cochua'nın 1909'daki uyarlamasına kadar Abhaz alfabesi birkaç kez değişti. Cochua'nın uyarlaması 20 yıl kullanıldı ve bu alfabeyle dini hikayeler (1912) ve ilk okuma kitabı (1920) basıldı.

Yakovlev tarafından Latin temelli bir alfabe yapıldı ve bu 'ortak Abhaz alfabesi' SSCB'nin 'genç yazılı dilleri Latinleştirme' politikasının parçası olarak 1928'de kullanıma girdi. Bu dönemde edebiyat dili Bzıb lehçesinden Abjua'ya geçti. Aslında Abjua daha az karmaşık olmamasına rağmen o zamanın belli başlı yazarlarının lehçesiydi.

1936-1938 yıllarında Latin temelli alfabeler yerlerini genellikle Kiril temelli alfabelere bırakırken Abhazca, Stalin ve Beria'nın Abhazya'yı Gürcüleştirme politikasının sonucu olarak Gürcü alfabesine uyarlandı. Bu alfabe 1953'de Beria ve Stalin'in ölümüne kadar kullanıldı. Fakat 1940'ların ortasından itibaren Abhaz okulları Gürcü okullarına dönüştürüldüğü ve Abhazca yayınlar engellendiği için bu alfabeyle çok az şey yayınlandı. 1954'den itibaren, bir komite tarafından hazırlanan Kiril temelli alfabe kabul edildi. Bu alfabe, bazıları Uslar'ın alfabesinden alınmış 14 Kiril olmayan karakter barındırıyor. Bu durum yazı makinesi, bilgisayar ve matbaadan yararlanmada sorun yarattığı gibi, bazı fonolojik özelliklerin gösterilmesinde tutarsızlıkları olduğu için eleştiriliyor. Yapılan küçük değişikliklerle bugün hâlâ kullanılıyor. Sayıları Abhazya'dakinden fazla olan Türkiyeli Abhazlarla iletişim ve evrenselliği açısından Latin temelli bir alfabe için sürekli öneriler yapılıyor.

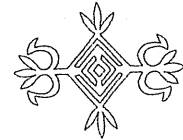
Abazaca (Tapanta) için 1847'de Elburgan'da doğan ve İstanbul'da eğitim gören Umar Meker'in Arap temelli bir alfabe ve ders kitabı hazırladığı, okulda çocuklara eğitim verdiği biliniyor. Ancak bu alfabe ve kitap günümüze kadar ulaşmadı. Genel olarak kabul edilen ilk alfabe 1933 yılında Kubina-Elburgan ağızı esas alınarak Latin temelli olarak hazırlandı, 1938'de bugün kullanılan Kiril temelli alfabeyle değiştirildi.

Abhaz-Abazaca için Türkiye'de açılacak kurslarla ilgili sorunlar ve yöntemler konusunda şunlar söylenebilir: Türkiye'de her iki yazı dilinin (Abhaz ve Abaza) konuşanları vardır. Abhazcanın ağızları

bakımından Abhazya ile Türkiye arasında yine tersine bir durum söz konusudur; yazı diline esas olan Abjua'yı konuşanlar Türkiye'de olmadığı gibi (veya çok az), Türkiye'de konuşulan ağızlar da Abhazya'da yoktur. Ancak bu ağızlar arasında büyük farklılıklar olmadığı için öğretilmesinde problem görünmüyor.

Abazaca için ise Türkiye'dekiler açısından şans sayılabilecek bir durum söz konusu: Kafkasya'da (Karaçay-Çerkes'te), lehçeleri yazı diline esas alınan Aşuvaların (Tapanta) sayısı Aşharuvalardan oldukça fazladır; Türkiye'de ise tersine, Abaza grubunu çoğunlukla Aşharuvalar oluşturuyor. Apsuva ve Aşuva arasından bir lehçe olduğundan açılacak kurslarda bu farklılıklar problem olmayacak gibi görünüyor.

Adıgece veya Abhazca kurslarda öğretimin Latin alfabesiyle mi Kiril alfabesiyle mi olması gerektiği tartışılıyor. Latin alfabesi hem dünyadaki yaygınlığı, hem Türkiye'de kullanılıyor olması, hem de Kiril alfabesine göre kolaylığı bakımından elbette daha avantajlıdır. Mevcut Kiril alfabelerindeki problemler -üçlü, hatta dörtlü harf kombinezonları, farklı okunuşların ayrı harfler kabul edilmesi, iki lehçedeki aynı sesin farklı harflerle yazılması v.b.- ayrı bir konu. Ancak 70 küsur yıldır bu diller Kafkasya'da yazı ve edebiyat dili olarak kullanılıyor ve her türlü materyaliyle azımsanmayacak bir birikim var. Kiril alfabesini öğrenmeden bütün bu birikime ulaşmak mümkün değil. Latin alfabesiyle Adıgece ve Abhazca öğretmek her şeye sıfırdan başlamak olur ve ancak birbirimize mektup yazmaya yarar. Yine de, gerektiğinde kullanmak üzere standart bir Latin alfabesinin kabul edilmesi gerekir. Tamamen Latin'e geçiş, bu ancak Kafkasya'daki cumhuriyetlerde kabul edilirse mümkündür. Rusya Kiril alfabesini bırakıp Latin'e geçmediği sürece o da çok zor görünüyor.

KAYNAKLAR

- Chirikba, A. Viacheslav; *Common West Caucasian*, Leiden Ün., Hollanda, 1996.
- Adıgebze Pselhalhe – *Slovar Kabardino-Çerkeskogo Yazık*, Moskova, 1999.
- Genko A.N.; *Abazinski Yazık*, Moskova, 1955.
- Berzeg, E.Sefer; *Adige-Çerkes Alfabetinin Tarihi*, Ankara, 1969.
- *Kafkas Dilleri*, Sürgünde Kafkasya – Kültür Eğitim Dizisi 2, Kafkas Kültür Derneği, İstanbul, 1990.

Hz. Adem Hangi Dili Konuşuyordu?

[Alberto Nocentini]

Dillerin kaynağı hakkında eski bir soru:
Hz. Adem Hangi Dili Konuşuyordu?

Dil aileleri ve gen havuzları:
Dillerin ortak bir atası bulunabilir mi?

İlginç bir biçimde, gelecek bir adım öte-mize kadar gelmiş ve bu yüzyıl sona ermek üzereyken, kaçınılmaz 2001 yılı artık güncel bir tarih haline gelirken¹, uzak geçmişimizin araştırılması akademik çevrelerin daha önce hiç olmadığı kadar çok ilgisini çekmeye başladı. Daha da ilginç olanı ise, geleneksel olarak kendilerini geçmişin dipsiz kuyusuna bırakmaya alışkın olan Golotoglar² ve Arkeologların saflarına, bilimsel araştırmanın yüzü geleceğe dönük öncüleri sayılabilecek olan genetikçilerin de katılmış olmasıdır. Sanki insan-öğlü, binyılın dönümünde artık ihtiyarladığını anlamış ve bir insanın sekseninci doğum gününde çocukluk anılarını hatırlamaya çalışması gibi, bu kadar uzun zamandır varoluşunun hikmetini arayarak kökenlerini sorgulamaktadır.

Artık gözden düşmeye başlamış ve kendine sermaye yaptığı geçen yüzyılın ihtişamını

tüketmekte olan karşılaştırmalı tarihsel dilbilim, son yirmi yılda ikinci baharını yaşamaya ve diğer bilim dallarından da ilgi görmeye başlamıştır. Bunu sağlayan bilim adamlarının arasında en önemlisi, Stanford Üniversitesi'nden Joseph H. Greenberg'dir. Greenberg'in, sayısı 1.500 civarında olan Afrika dillerini 1960'larda yaptığı radikal bir çıkışla dört *fila* (Büyük Aile) içinde sınıflandırarak bu bilim dalına yaptığı ilk yenilikçi katkıya o zamanlar kulak tıkanmış ve bu çalışma belirli bir şaşkınlık yaratmanın ötesinde ses getirmemiştir (*The Languages of Africa*, Bloomington 1963).

Greenberg, yaklaşık yirmi yıl sonra daha da radikal bir sadeleştirme ile Amerika'nın yerel dillerini, o zamana kadar içinde sınıflandırıldıkları yaklaşık 150 dil ailesinden, sadece üç *fila*'ya indirgemmiştir. Bunların üçüncüsü olan Amerind dil ailesi Greenberg'e göre, Amerika Birleşik Devletleri'nden Tierra

¹ Bu makale 1998 Mayıs'ında yayınlanmıştır. [Ç.N.]

² Dillerin kökenlerini ve diller arasındaki evrimsel ilişkileri inceleyen bilim dalı [Ç.N.]

del Fuego'ya³ kadar Amerika kıtasında konuşulan bütün dilleri içermektedir (*Language in the Americas*, Stanford 1987). Amerika'da, birbirine sıkı sıkıya bağlı bir grup olan uzmanların tepkisi bu kez çok daha sert olmuş, hatta Greenberg'le iletişimi kesmeye kadar varmıştır. Fakat Stanford'un yaşlı kurdu (Greenberg 1915 yılında doğmuştur), amacına ulaşmak için bir an bile duraksamadan çalışmaya devam etmektedir. Şimdilerde kendisinden, 38. paralelin kuzeyinde Atlantik ve Pasifik Okyanusları arasında, Portekizce'den Eskimo diline kadar konuşulan bütün dilleri bünyesinde toplayan Avrasyatik (Eurasianic) *phylum*'u⁴ hakkında bir çalışma bekliyoruz. Bu, sayısı şu anda 5.000 civarında olan dillerden oluşan ormanı yalnızca on iki ana dala indirgemek gibi zor, zor olduğu kadar da iddialı olan programın bir aşamasıdır (Tablo 1). Nihai amaç, bütün dillerin ortak atası olan *kaynak dil'e* (*monogenesis*) ulaşmaktır.

Yirmi yıl öncesine kadar kaynak dil, bu konuda çalışma yapacak olan dilbilimcilerin bilimsel itibarlarını ciddi şekilde tehlikeye atacaktı, bilimsel olmayan bir konu olarak görülüyordu. Fakat eşyanın tabiatı gereği, üzerinde çetin tartışmaların yaşandığı bu konuyla ilgilenenler kamplaştı ve konuya yönelik kamuoyu ilgisi de arttı. Afrika ve Amerika yerlilerinin dillerinin sınıflandırılmasına Greenberg'in vurduğu darbeler de belirli dogmatik görüşlerin yıkılmasına ve karşılaştırmalı tarihsel dilbilimin ortaya çıkış nedenine yönelmesine, yani belgeler ve hafızanın izin verdiğinin ötesindeki tarih öncesi döneme ışık tutmasına neden oldu. Greenberg'in en sadık takipçisi olan öğrencisi Merrit Ruhlen'e göre kaynak dilin varlığının ispatlanması artık neredeyse bir adım ötemizdedir ve var olan bütün diller arasında bir akrabalık ilişkisinin bulunduğu, *küresel benzerlikler* (*global etymologies*) kavramı ile özetlenen, kayda değer miktardaki sözcük karşılaştırmaları sayesinde ispatlanmış durumdadır. Bu alandaki çalışmalara devam edilmesi yönünde kuvvetli bir teşvik de, genetik alanından ve en ileri seviyedeki moleküler biyoloji araştırmalarından gelmektedir.

³ (Ateş Toprakları), Güney Amerika'nın en güneyinde, Arjantin-Şili sınırındaki adalar topluluğu [Ç.N.]

⁴ Dilbilimsel köken anlamında ilişkili olabilecek dil ailelerinden oluşan büyük kola verilen ad [Ç.N.]

Seksenlerde, Berkeley Üniversitesi'nden Allan Wilson önderliğindeki bir grup araştırmacı, insanlara uygulanan ve DNA'nın kuşaklar arasında aktarılması alanında kaydedilen son gelişmelerden hareketle içsel yeniden yapılanma (*internal reconstruction*) adını verebileceğimiz bir çalışma yürüttüler. Genetik alanındaki kıt bilgilerimi zorlayan Wilson'un yöntemini açıklamak için bir örnekten yararlanacağım. Her birimiz vücudumuzda, atalarımızdan bize miras kalan bir gen birikimini taşıyoruz; başka bir deyişle yaşayan birer fosiliz. DNA'larımız, bir ağacın yaşını gösteren iç içe geçmiş halkaların kesiti gibi uygun bir şekilde seçilmiş durumda. Bu nedenle, değişik halkaları temsilen, uygun bireylerden alınacak örnekler sayesinde dünyanın şu anki nüfusunun genetik olarak geçmişini ortaya koyma imkanı mevcuttur. Bu plan, Stanford Üniversitesi'nde çalışan İtalyan araştırmacı Luigi Cavalli-Sforza tarafından bir sonuca ulaştırılmıştır (*History and Geography of Human Genes*, Princeton 1994).

Greenberg ile aynı ortamda bulunmak ve birlikte çalışmak, Cavalli - Sforza'yı dil - halk denklemini dayanak noktası kabul ederek bir adım ileri gitmeye yöneltti; ki bu açıkça dil aileleri ile halkların dünya üzerindeki yerleşimleri arasındaki bağlantıyı ortaya koymaya yönelikti (Tablo 2). Geçtiğimiz on yıl, genetik ve dilbilimsel sınıflandırmalar hakkındaki makalelerle bilimsel ve popüler dergilerin bir açılımına sahne oldu. Çalışmaları sonucunda Cavalli-Sforza'nın sağladığı ilerlemenin hakkını verdikten sonra, bize de bu sonuçları değerlendirmek düşmektedir. Horatti ve Coratii gibi, aynı anda yalnızca bir hasımla mücadele edecek ve Greenberg'le başlayacağız.

Dilbilimsel sınıflandırmanın temel sorunu, diller arasındaki kalıtsal benzerliklerin, tesadüfi ses benzerlikleri ve karşılıklı sözcük alışverişlerinden ayırt edilmesidir. Karşılaştırmalı tarihsel dilbilim tarafından geliştirilmiş olan yöntem, bir Glottologun bilimsel çalışmalarını, amatör bir polyglot'un⁵ yakaladığı tesadüfi benzerliklerden ayırt etme imkanı vermektedir. Usandırıcı bir ders vermek zorunda kalmadan bu durumu göstermek için, kolayca anlaşılabilir bir örnek vereceğim.

⁵ Çok sayıda dil bilen [Ç.N.]

Gündelik dilden alınan üç İtalyanca sözcüğü, örn. *dieci*, *avere* ve *strada*; aynı anlamları taşıyan Almanca karşılıkları olan *zehn*, *haben* ve *Strasse* ile karşılaştıracak olursak hepimiz, ilk kelime çifti (*dieci-zehn*) arasında görmediğimiz bir benzerliği ikinci ve üçüncü kelime çiftleri arasında (*avere-haben*, *strada-Strasse*) görebiliriz. Karşılaştırmalı tarihsel dilbilim ortaya koyabilir ki, (a) *dieci* ve *zehn* ortak bir kökten gelmektedirler, (b) *avere* ve *haben* tesadüfi olarak benzeşiktirler ve (c) *Strasse*, Roma İmparatorluğu döneminde kullanılan *strata* adlı Latince kelimedenden türeyerek Almanca'ya geçmiştir.

Öte yandan, aynı şekilde *tre*, *madre* ve *stare* kelimelerini *drei*, *Mutter* ve *stehen* kelimeleri ile karşılaştırsak, ilk bakışta fark edilen benzerlikler karşılaştırmalı tarihsel dilbilim bulguları ile örtüşür nitelikte olacaktır: bu örnekteki üç kelimenin iki dildeki karşılıkları da aynı kökenlerden gelmektedir ve bu durum, İtalyanca ile Almanca arasında genetik bir akrabalık ilişkisi bulunduğunu ispatlamaktadır. Bu kesinliğe ulaşmak için, tarihin binlerce yıllık dönemlerini kapsayacak kadar uzun süren çalışmalar gerekmiştir. Açık ki, dillerin sözel olarak aktarıldığı ve genellikle kimse tarafından tam olarak bilinmediği Amerika ya da Yeni Gine yerel dilleri üzerinde benzer bir çalışmanın yürütülmesi sırasında bütün bunlar mümkün olamayacaktır. Bu nedenle, kaybedecek zamanları olmayan Greenberg ve çalışma arkadaşları, topladıkları benzerliklerin güvenilirliğini sınamakla uğraşmışlardır.

Başka bir deyişle, buldukları benzerliklerin, yukarıdaki ikinci örnekteki gibi olduklarını kabul etmişler ve birinci örnekteki gibi olma riskini de göze almışlardır. Örneğin, ilk bakışta benzer 300 kelimenin bulunduğu bir çalışmada 100 yanıltıcı benzerliğin yalnızca istatistiksel bir hata payı olacağını ve geri kalan 200 kelimenin ortak bir kökenin varlığını garanti edeceğini kabul etmişlerdir. Ancak, göz önüne alınması gereken kronolojik bir zorluk daha vardır. Diller arasındaki akrabalık ilişkileri, zamanla zayıflayan ilişkililerdir ve dolayısıyla kalıtsal benzerlikler de yüzyıllar geçtikçe yok olmaktadır.

Bu sezgisel anlayış, elimizdeki bilgilerin ışığında büyük oranda zayıflamaktadır. İtal-

yanca ve Almanca'nın ataları olan proto-Latince ve proto-Almanca'nın 5.000 yıl kadar önce aynı dilin iki türü olduğu yönünde, kayda değer bir isabet oranıyla hüküm verebiliyoruz. Bu, 5.000 yıl sonra bile bazı benzerliklerin görülebildiğini ortaya koymaktadır. Peki, daha uzun, örneğin 50.000 yıllık dönemleri karşılaştırmaya kalkarsak ne olur? Bu noktada görüşler büyük oranda farklılaşmaktadır. Aynı dil ailesi içindeki diller arasında karşılaştırma yapan glottologlar, genellikle 10.000 yılın aile ilişkilerinin izlerini yok eden bir zaman uzunluğu olduğunu kabul etmektedirler. Öte yandan uzun dönem karşılaştırmacıları, devamlılık konusunda kendilerinden emindirlere ve aile ilişkilerinin tarihlerine mihenk taşları koymamaktadırlar. İki tarafa da mesafeli durmak istiyorsak, şu anki bilgilerimizle, dillerin ayrışmasını ölçmek için bir takvim oluşturmak üzere tarafsız bir ölçüt koyamayacağımızı söylememiz gerekir. Bir çeşit dilbilim saati oluşturmak üzere çalışan az sayıdaki bilim adamı öyle bir saldırının hedefi olmuşlardır ki çabalarını yarıda bırakmak zorunda kalmışlardır. Öte yandan, tarih boyunca dillerin değişmeden kaldığına inanmak da ciddi bir sorumsuzluk içermektedir. Bir dayanak noktası olmaksızın ilk bakışta görülen benzerliklere güvenmek, karşılaştırma yöntemini yok saymak ve konunun uzmanları ile amatörler arasında bir fark bulunmadığını kabul etmek anlamına gelir. Güvenilir bir etimolojik zemine dayanan yeteneklerimin izin verdiği ölçüde, uzun dönemli bir karşılaştırma örneği vereceğim. İtalyanca zamirler 'io' ile 'tu'nun ve soru zamiri olan 'chi/che?'nin, diğerlerinden bağımsız olarak Hint-Avrupa, Ural (Ugro-Fin ve Sami) ve Altay dillerinin üç kolundaki (Türkçe, Moğolca ve Tunguz) karşılıkları olan orijinal hallerinde açık benzerlikler görülmektedir (Tablo3). Özellikle, söz konusu zamirlerin dilin özünde yer alan yapılar olduğu göz önüne alındığında, bu benzerliklerin bir akrabalık ilişkisinden başka bir nedene bağlanması zordur. Fakat, bu akrabalığın tam olarak ne olduğu da, hala açık olmaktan uzaktır. Bununla birlikte, bu benzerlikleri temel alarak (zamanı ve mekanı hakkında en ufak bir fikir sahibi olmaksızın) bir Avrasya *kolu*'nun varlığından bahsedilebilir.

Cavalli-Sforza tarafından davet edilmiş olduğumuz genetik ve dilbilim dallarının evliliği konusunda ise, ortaya koymaya kendimi

zorunlu hissettiğim itirazlar temel olarak sorunun dilbilim boyutunu ele almaktadır. Her şeyden önce, şu andaki dil ve nüfus dağılımlarını yansıttıkları ölçüde iki aile ağacı alt dallarda çakışmakta, ancak üst dallarda önemli ayrılmalar göstermektedirler. Benim görüşüme göre bu durum, yeterince dikkate alınmamış olan iki nedenden kaynaklanmaktadır.

İlki, dil-halk denkleminin kesin bir şekilde açıklığa kavuşmamış olmasıdır. Bu, Latince'nin Keltçe, Veneti, Osco-Umbrian, Messapii, Dacian gibi diğer Hint-Avrupa halkları üzerinde olduğu kadar Hint-Avrupa kökenli olmayan Sardunya, İberya, Rhaetian, Ligurian, Etrüsk gibi halklar üzerinde de etkili olmasından da görülebilecek tarihi bir örnekle ortaya konmaktadır. Bu nedenle neo-Latince ya da Romans dillerinden bahsedebilirken neo-Latin ya da Romans halklarından bahsedemiyoruz.

Diğer gerçek de, genetik ayrımla dil ayrımının aynı hızda ilerlediği ve genetik yapıda bir ayrışma olduğunda, buna paralel olarak bir dil ayrışmasının da gerçekleştiği görüşüdür. Bu durum, şu an için gerçekte bağdaşmamaktadır. Bu nedenlerden dolayı, iki disiplinin de ayrı ayrı ilerleyişlerine devam etmeleri doğrudur. Bilgimizi artıracak her çaba kabul edilebilir, dilbilim de bu binyılın sonunda kayda değer katkılar yapmaktadır. Hz. Adem'in konuştuğu dile hala ulaşamadık, ancak artık bu, ulaşılmaması imkansız bir amaç olmaktan çıkmıştır.

Tavuk ve Yumurta Hikayesi

Eski bir soru: insanoğlunun tek bir dil konuştuğu bir dönem hiç var olmuş mudur? Cevap eğer 'evet'se, çok açık ki bu, insan nüfusunun çok az olduğu çok eski bir zamanda olmuş olmalı. Öte yandan, kesin olan bir şey var; eğer durum böyle olsaydı çevirmenlerin yaptıkları iş tamamıyla gereksiz ve düşüncesi bile anlamsız olurdu. Kutsal kitapta geçen Babil'in Asma Bahçesi hikayesi, bu soruya verilebilecek olumlu bir cevap olarak görülebilir. Kibirleri doğal düzenin yıkılmasına ve dolayısıyla, düşünce karmaşasına ve düşüncelerini ifade edecek sözcükler kargaşasına neden

olana değin bütün insanlar aynı dili konuşurlarmış...

Dilbilimsel tek kökenlilik kuramı, yaratılış kuramıyla paralellik gösterir: eğer yaratıcımız tekse, bütün dillerin ortak atası olan tek bir dil de var olmalıdır. Ancak 19. yüzyılın bilimsel araştırmaları bu hipotezi çürütmüştür. Birbirleriyle ilişkisi olmayan bazı dil ailelerini tanımlayan karşılaştırmalı dilbilim de, genetikle aynı yoldan ilerleyerek aynı kökenden gelmeyen "dallar" olduğuna dikkat çekmiştir.

Bugün bu sonuçlar Amerika'da sorgulanmaktadır. Mantık basittir: araştırmalar bize ilginç genetik benzerliklerin bulunduğunu gösterdiğine göre, büyük bir genetik "makro-aile" bulabiliriz; ve diller de insanların tarihine eşlik ettiğine göre, bu alanda da ortak bir "ana" bulabiliriz. Bu hipotez büyüleyicidir, ancak ispatlanması gerekir ve test edilmesi de tabii ki, bu hipotezi doğru kabul edenlere düşmektedir. Fakat bu kolay bir iş değildir. Araştırma zemini olan dünya dilleri alanı çok geniş ve hareketli olup, farklı dillerdeki sözcükler arasında ayırt edilmesi çok zor benzerlikler bulunmaktadır. Dilbilim, cesaret verici pek çok yenilikle doludur. Çift anlamlı kelimelerle yanlış benzerlikler her gün karşılaşılan şeylerdir; ne var ki yarış devam etmektedir. Geleceğin geçmişten daha büyük bir başarıya gebe olmadığını kim söyleyebilir?

Bütün dillerin tek kökenden geldiğini ileri süren tek kökenliliğin (*monogenesis*) ispatı için yapılan ilk çalışmalar, İtalyan glottolog Alfredo Trombetti tarafından bu yüzyılın başında yürütülmüştür. İspatlanamaz bir efsane olarak görülen ve daha birkaç yıl öncesine dek bilimsel araştırma konusu olarak kabul edilmeyen bu konu, genetikçilerin bugünkü insan topluluklarının ortak ataları hakkında yapmış oldukları keşiflerle desteklenen, mevcut diller ve sınıflandırılmaları hakkındaki daha büyük bir bilgi birikimi sayesinde yeniden önemli bir seviyeye getirilmiştir.

(P. Levy tarafından İngilizce'ye, Muharrem Nesij Huvaj tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir.)

İspanya ve Fransa'da Anadil Öğrenim ve Yayın Hakkı

[Selcen Öner]

Bugünkü konuşmamda İspanya'da Basklar'ın ve Katalonlar'ın; Fransa'da ise Korsikalılar'ın anadil öğrenim ve yayın haklarıyla ilgili uygulamaları üzerinde duracağım. Fakat ilk olarak önemle vurgulanması gereken noktalardan biri, Avrupa'daki sosyal yapıyla Türkiye arasındaki farklılıklar, Avrupa'daki etnik grup, azınlık gibi kavramların kullanımıyla Türkiye'deki kullanımı arasındaki büyük farklar olduğudur. Özellikle bahsedeceğim üç bölgenin tarihi, coğrafi konumları ve içinde buldukları merkezi devletle olan ilişkileri, Türkiye'deki etnik grupların konumuyla pek çok farklılıklar arz etmektedir. Bu sebeple bu bölgelerin örnek birer model olarak görülmesi hatalıdır.

Avrupa'daki devletlerin siyasi yapıları birbirinden farklıdır. Bunlar aşırı merkezileşmiş üniter devletlerden, federal devletlere kadar değişebilmektedir. Fakat çoğu ulus-devlet homojen bir yapıya sahip değildir, farklı etnik grupları da içerebilmektedir. Bu grupların yapıları ve tanımlanmaları da bir devletten diğerine değişebilmektedir. Benim tezimde üzerinde durduğum bugün'de size anlatacağım gruplar ulus-altı bölgeler diye de adlandırabileceğimiz, belli bir bölgede yerleşmiş, uzun bir tarihe geçmişe, bölgesel bir kimliğe, farklı kültürel özelliklere sahip ve kendi dilleri olan bölgelerdir.

Günümüzde Avrupa'da bir taraftan farklı siyasi yapılarıdaki devletler, ekonomi, dış politika vb. pek çok alandaki yetkilerini giderek Avrupa Birliği'ne devrederken, diğer taraftan Avrupa'daki farklı etnik gruplar, özellikle de bazı devletler içinde yer alan ulus-altı bölgeler, AB'nin desteğiyle içinde yer aldıkları devlet içinde daha fazla hak kazanmaya çalışmaktadırlar. İspanya ve Fransa, bu gelişmelerden etkilenen farklı siyasi ve idari yapılara sahip komşu iki AB üyesi ülkedir. Bask bölgesi ve Katalonya,

İspanya'nın otonom topluluklarından ve Korsika'nın ise Fransa içinde özel bir konumu vardır.

İspanya: Bask ve Katalon dilleri

İspanya'nın siyasi yapısı çok karmaşıktır ve tam olarak ulus-devlet olarak tanımlanamaz. Coğrafi, siyasi, ekonomik ve kültürel pek çok faktör İspanya'nın tarihi boyunca birtliğini olumsuz yönde etkilemiştir. Yani ulus-altı bölgeselleşmenin İspanya tarihinde uzun bir geçmişi vardır. Özellikle 19.yy'dan beri İspanya tarihi, merkezi devletle, ulus-altı bölgeler özellikle Bask Ülkesi ve Katalonya bölgeleri arasındaki çatışmalara sahne olmuştur. Bu faktörlerin de etkisiyle günümüzde İspanya, farklı ekonomik ve kültürel özelliklere sahip otonom (özerk) bölgelerden oluşmaktadır.

İspanya, tarih boyunca farklı kavimlerin hakimiyetine girmiştir. Bu durum Latin kaynaklı pek çok dilin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bunlar arasında İspanyolca olarak bildiğimiz Kastilian, ayrıca Catalan, Aragon, Galicia dillerini sayabiliriz. Bunlara ek olarak, Bask bölgesinde konuşulan kökeni tam olarak bilinmeyen Euskera'yı da sayabiliriz.

Katalonya ve Bask bölgesindeki milliyetçi hareketler 19. yy'ın sonları, 20.yy'ın başlarında artmaya başlamış, bölgesel hükümet ve geleneksel dillerinin canlandırılmasıyla ilgili taleplerde bulunmaya başlamışlardır.

1936-39 yıllarındaki İspanya İç Savaşı'nın ardından yönetime geçen General Franco döneminde, devletin siyasi ve kültürel heterojen yapısı ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Özellikle Basklar'ın ve Katalanlar'ın bölgesel otonomilerini kaldırmış, İspanyolca dışındaki dillerin okullarda ve resmi işlerde kullanımı yasaklanmış, hatta Franco rejiminin ilk dönemlerinde bu dil-

lerin günlük hayatta kullanımı bile yasaklanmıştır.

1975'te Franco'nun ölümünün ardından, İspanya demokratikleşme yönünde önemli bir dönüşüm sürecine girmiş ve 1978'te kabul ettiği yeni anayasasıyla demokrasiye geçmiştir. 1978 Anayasası'nın 2. Maddesi, İspanya siyasi sisteminin temel özelliklerini yansıtmaktadır. Buna göre: "1978 Anayasası, İspanyol ulusunun bölünmez birliğine, ortak ve parçalanamaz anavatanına dayanır, ayrıca onu oluşturan milliyetlerin ve bölgelerin özerklik hakkını tanır ve aralarındaki dayanışmayı garanti altına alır."

Anayasa'nın 3. Mad. ise, İspanya'da kullanılacak dilleri düzenlemektedir. Buna göre 'Devletin resmi dili Castilian'dır. Bütün İspanyollar bu dili öğrenmek zorundadır ve kullanma hakkına sahiptir. Diğer İspanyol dilleri, kendi otonomi statülerine göre, kendi otonom toplulukları içinde resmi dil olarak kabul edilebilecektir. Ayrıca İspanya'daki dillerin zenginliği, saygı duyulması ve korunması gereken kültürel bir mirastır denmektedir."

İspanya'da anadili İspanyolca olmayan kişiler, nüfusun yaklaşık ¼'ünü oluşturmaktadır. İspanyol Meclisi'nde ve Senato'da sadece İspanyolca konuşulmakta, diğer diller ise Catalonia ve Bask bölgesi gibi otonomi statüsü kazanmış, tarihi bölgelerde konuşulabilmektedir.

İspanya 1978'de yeni anayasasının kabulünün ardından da 17 otonom (özerk) topluluğa ayrılmıştır. İspanya'nın bu yeni karmaşık siyasi yapısı yarı-federal olarak tanımlanabilir.

İspanya'nın iki tarihi bölgesi Bask ve Katalonya 1980'lerin başında özerkliklerini kazanmışlardır. Her ikisinin de ayrı parlamentoları, siyasi partileri ve hükümetleri vardır. İkisi de ekonomik açıdan İspanya'nın en gelişmiş bölgelerindedir. Fakat bu iki bölgenin merkezi hükümetle ilişkilerinde farklılıklar görülmektedir. Özerkliklerini arttırmak için farklı yöntemler kullanmaktadırlar. Bask bölgesine Euskal Herria da denmektedir. Bunun anlamı 'Baskça konuşan millet' demektir. İspanya ve Fransa idaresindeki Baskça konuşan tüm insanları içermekte ve 'Bask dili ülkesi' anlamına da gelmektedir. Ama resmi olarak Bask bölgesi İspanya içinde iki otonom bölgeye ayrılmıştır, bir kısmı ise Fransa idaresi altındadır.

Modern Bask milliyetçiliği 19.yy'ın sonlarında yaşamış Sabino Arana y Goiri tarafından

geliştirilmiştir. Baskların ilk siyasi programını hazırlamış, ilk siyasi örgütlenmesini kurmuş, ulusal marşını yazmış, Bask dili Euskera'yı da etnik sınırların belirleyicisi olarak görmüştür. Özellikle göçmenlerin etkisiyle 19.yy'ın sonlarında Euskera'nın kullanımı azalmaya başlamıştır. Bu sebeple Arana, özellikle Bask dilini canlandırmaya çalışmıştır.

Bask kimliğinin temel unsurları tarih boyunca farklı dönemlerde değişebilmiştir. Bazen ırk, bazen din, veya sınırlar ön plana geçebilmiştir. Fakat yakın dönemde Bask dilinin önemi daha fazla vurgulanmaya başlamıştır. Bu dilin tarihi geçmişi, bu bölgede Baskların en eski tarihi geçmişe sahip olduğu iddiasını desteklemek için kullanılmaktadır.

1978 Anayasası'nın kabulü sonrası Bask otonomi sürecinde İspanya hükümeti ve Bask Genel Konseyi otonom bir parlamento, iki resmi dil, eğitim, adalet, polis teşkilatı vb. sosyo-ekonomik konularda yetki devrini kabul etmişlerdir. Ayrıca radyo ve TV kanalları açma ve vergi toplama yetkisi verilmiştir.

Euskera, İspanyolca'yla birlikte Bask Otonom Topluluğu'nun 2.Resmi dilidir. Bask Otonom Topluluğu, İspanya'daki üç ili içermektedir, Navarra'nın ayrı bir statüsü vardır. Navarra'da Bask dili fazla konuşulmadığı için burada resmi dil değildir.

1982'de Bask Parlamentosu, Bask dilinin kullanılmasının düzenlenmesi hakkında bir yasa kabul etmiştir. Buna göre tüm vatandaşlar, Baskça ve İspanyolca'yı idare ile ilişkilerinde kullanabilme ve bu dilde hizmet alma hakkına sahiptirler. İdare, bunu sağlamak için Baskça bilen memurlar yetiştirmektedir.

Bask parlamentosunda temsilciler tarafından her iki dil de kullanılabilir. Simultane çeviri hizmeti vardır.

Yargı alanında Bask dili hemen hemen hiç kullanılmamaktadır ancak bir vatandaş resmi bir talepte bulunursa, resmi yazılar Bask diline de çevrilmektedir.

Bask Otonom Topluluğu'nda, tüm öğrenciler İspanyolca veya Bask dilinde öğrenim görme hakkına sahiptir. Özel okullar dışında, sadece Bask dilinde eğitim veren bir okul yoktur. İlk-okulda öğrenciler haftada 16 saat Baskça eğitim görürler, ortaöğretimde bu süre haftada 25 saate kadar çıkabilmektedir. Fakat Bask dili

Hint-Avrupa dilleri ailesinden olmadığı için, öğreniminde güçlüklerle karşılaşabilmektedir.

1980'de Bask hükümetinin kurulmasının ardından Bask Üniversitesi'nin üç kampüsü açılmıştır. 1985'e kadar İspanya Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yönetilmiş, daha sonra yönetimi Bask hükümetine geçmiştir. Bask Üniversitesi'nde felsefe, coğrafya, tarih bilimlerinde eğitim Bask dilinde yapılmaktadır.

1982'de Bask parlamentosu, Bask bölgesinde ilk televizyon yayını yapacak Bask televizyonu 'Euskal Telebista'nın kuruluşunu düzenleyen yasayı kabul etmiştir. Bu kanal yayınlarına, 1983 yılı başlarında, İspanya hükümeti tarafından Bask Otonom Topluluğu'na tahsis edilmiş bir kanalda başladı. Fakat merkezi hükümet, Bask televizyonunun Fransız istasyonlarından veya uluslararası uydu aracılığıyla yayın yapmasına izin vermemiştir. Programlar Bask dilinde, Fransızca ve İspanyolca'dır. 3.5-4 milyon kadar insan tarafından izlenebilmektedir. Büyük kısmı Bask hükümeti tarafından finanse edilmektedir.

Ayrıca İspanya'da Radio Euskadi ve Fransa'da (Gure Irratia) Bizim Radyo, sadece Bask dilinde yayın yapmaktadırlar. Ayrıca biri günlük, biri haftalık olmak üzere Bask dilinde yayınlanan iki günlük, iki haftalık gazeteleri ve yaklaşık 12 dergileri vardır.

Katalan dili, Bask dilinden farklı olarak Latin kökenli bir dildir ve özellikle 10. ve 11. yy'lardan itibaren gelişmeye başlamıştır.

Dil faktörü Katalan kimliğinin en önemli unsurlarındandır. Catalan dili, Katalanlar arasında günlük hayatta çok daha yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

Katalan dili de Franco döneminde pek çok alanda baskılara uğramıştır. Demokratikleşme süreciyle birlikte, Katalan dilinin yeniden canlandırılması için çalışmalar başlamıştır.

Katalan dili yaklaşık 10 milyon insan tarafından konuşulmaktadır, bunların 6 milyonu Katalonya'da yaşamaktadır. Bu sebeple Katalan dili, Valencia gibi İspanya'nın bazı başka bölgelerinde de resmi dil olarak kabul edilmiştir. Katalan dili, Katalonya'daki nüfusun yaklaşık %60'ının anadilidir. Pulat Tacar, 'Kültürel Haklar' adlı kitabında bu noktaya da dikkat çekiyor. Bölgede yaşayanların %40'ının anadili İspanyolca olmasına rağmen, Katalan yönetimi bunların haklarını çiğnemekte ve Katalanca'nın egemenliğini zorla sağlamaktadır' demektedir.

Katalanlar dillerinin kullanımı açısından daha fazla yetkiye sahiptirler. 1979 Katalonya Özerklik Statüsü yasasının 3. Maddesine göre, Katalonya'nın özel dili Katalan'dır. Özerk hükümet, İspanyolca ve Katalan dillerinin öğrenimini sağlamak için, bunların normal hayatta ve resmi biçimde kullanılmalarını güvence altına alma, bu amaçla bunların tam eşitliğini sağlamak durumundadır.

1980'lerde Katalan yönetiminin yeniden kurulmasının ardından, ilköğretimde Katalan dilinin kullanımı hızla artmıştır. Ortaöğretimde daha az kullanılmaktadır. Üniversitelerde sosyal bilimlerde Catalan daha yaygın bir şekilde kullanılırken, hukuk ve tabii bilimlerde daha çok İspanyolca kullanılmaktadır.

1983'de kabul edilen Katalan dili ile ilgili yasa, Katalanca'nın bölgedeki resmi ya da gayri resmi tüm merasimlerde ve toplantılarda, sözlü ya da yazılı her türlü ilişkide kullanılmasını zorunlu kılmaktaydı. Katalonya Parlamentosu'ndaki temsilciler Katalan ya da İspanyolca dilini kullanabilmektedirler. Yasalar, hem Catalan dilinde hem de İspanyolca basılmak zorundadır.

Katalan dili yasası, Katalonya'da idari tüm işlemlerde Katalan'ın kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Kamu çalışanlarına da Catalan bilme zorunluluğu getirilmiştir. Vatandaşların yöneticilerle veya mahkemelerle olan iletişimlerinde Catalan veya İspanyolca'yı kullanabilme hakları vardır. Resmi ya da özel ilanlar, yazılar, yol ve kent işaretleri Katalanca yazılmaktadır.

Eğitim alanında İspanyolca ve Katalan'ın her öğrenim düzeyinde eşit olarak sağlanması gerekmektedir. İlkokul sonunda öğrenci bu iki dili de bilmezse diploma alamamaktadır. Çıkarılan bir yasayla, hangi dilde eğitim göreceği kişinin seçimine bırakılmıştır. Öğretmenlerin ve üniversite öğretim görevlilerinin her iki dili de bilmeleri gerekmektedir. Vatandaşların hem Katalan, hem İspanyolca bilmeleri hatta özellikle İngilizce ve Fransızca olmak üzere diğer yabancı dilleri bilmeleri de teşvik edilmiştir.

Kamu sektöründe iletişim genellikle Katalan dilinde sağlanmaktadır. Fakat özel sektörde ve medyada Catalan bu derece etkin konumda değildir.

Az sayıda da olsa bazı gazeteler Katalan dilinde basılmaktadır, bunlar da genellikle yerel gazetelerdir. Diğerlerinin bazı bölümleri ya da köşe yazıları Katalan dilindedir.

Katalan hükümeti, medyada Katalan dilinin kullanımını TV 3, Kanal 33 ve Katalonya Radyo gibi kendi televizyon ve radyo istasyonları aracılığıyla gerçekleştirmekte, ayrıca Katalan dilinde basılan yayınları mali açıdan desteklemektedir. TVE 1 ve TVE 2 gibi bazı İspanyol televizyonları da, birkaç saat Katalan dilinde yayın yapmaktadır. Yerel radyo istasyonları da Katalan dilinde yayın yapmaktadır. Diğer taraftan ticari radyo istasyonları çoğunlukla İspanyolca yayın yapmaktadır.

Bazı sinema filmleri Katalan dilinde çekilmektedir ama tabii göreceli olarak çok az sayıdadır.

Özellikle çok sayıda göçmenin bulunduğu bölgelerde İspanyolca halen yaygın dildir. İş hayatında da Catalan halen pek fazla kullanılmaktadır. Yurt dışıyla bağlantılarda da çoğunlukla İspanyolca kullanılmaktadır. Özellikle Barcelona'da iş hayatında çoğunlukla kullanılan dil İspanyolca'dır.

Katalan diliyle ilgili olarak kurulan bir enstitü, Catalan dilinin gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. 1932'den sonra, ilk Catalan sözlüğü 1995'de yayınlanmıştır.

Gördüğümüz gibi, Bask bölgesinin ve Katalonya'nın tarihi geçmişi ve bölgelerinden gelen taleplerden dolayı farklı ve özel bir konumu vardır. Özellikle bu bölgelere verilen kültürel haklar, İspanya'nın 1986'da AB'ye tam üyeliği öncesinde verilmiştir ve kendi iç dinamiklerinin bir sonucudur.

Fransa: Breton, Oksitan, Bask ve Katalan dilleri

Fransa'da ise, Fransız Devrimi sırasında tüm ülkede standart bir dilin kullanılması sağlanmaya çalışılmıştır. Bu amaçla Fransızca Akademisi kurulmuştur. Fakat Fransız halkının çoğunluğu 19.yy'ın sonlarına kadar standard dilde konuşup yazamıyordu. Fransa'da ulus-inşası sürecinde dil en önemli unsurlardan biri olmuştur.

20. yy'ın başlarında Brittany bölgesinde Breton diliyle ilgili, iki dünya savaşı arası dönemde Alsace bölgesinde kendi dilleriyle ilgili talepler yeniden ortaya çıkmaya başlamıştır.

Dil ve kültürel haklarla ilgili ilk kanun 1951'de çıkarılmış, bu kanunla Breton, Oksitan, Bask ve Katalan dilleri liselerde seçmeli olarak okutulabilecektir. Fakat Milli Eğitim Bakanlığı,

bu dillerde eğitim verecek öğretmenlerin yetişmesi ve bu yasanın uygulanabilmesi için gerekli maddi desteği sağlamamıştır.

Fakat Fransa, özellikle Mitterand döneminde, dil ve kültürel haklarla ilgili taleplere daha yumuşak bakmaya başlamıştır. 1980 reformlarından önce bazı araştırma komisyonları kurulmuş, Fransa'daki farklı dil ve kültürleri inceleyen raporlar hazırlanmıştır.

1980'li yılların başında bölgelerle ve yerel yönetimlerle kültürel gelişim anlaşmaları imzalanmış, bu amaçla hazırlanan projelere finansal yardım yapılması kararlaştırılmıştır. Bu projeler bazı kitapların etnik (yerel) dillere çevrilmesi, sözlüklerin basılması, bu dillerin gramer kitaplarının basılması vb konularla ilgili olabilmektedir. Fakat ne tip projelerin maddi olarak desteklenmesiyle ilgili tartışmalar çıkmıştır.

1982'de Milli Eğitim Bakanlığı tarafından etnik diller ve kültürlerin geliştirilmesiyle ilgili bir plan hazırlanmıştır. Böylece yeterli sayıda öğrenci talep ettiği sürece, ilk ve orta dereceli okullarda etnik dillerde eğitim yapılabilir hale getirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca bakanlık bazı bölge üniversitelerinde, bu diller üzerine çalışan kişileri de desteklemiştir.

Ayrıca 1985'te Bölgesel Diller ve Kültürlerle ilgili Ulusal Konsey kurulmuştur. Konsey, merkezi hükümet ve etnik gönüllü kuruluşlar arasındaki bağlantıyı da sağlamaktadır. Konseyin ilk toplantısı 1986'da yapılmış, toplantıda etnolojik araştırma projelerinin, etnik dil ve kültürlerle ilgili yayınların yaygınlaştırılmasıyla ilgili talepler belirtilmiştir.

Devletin kominikasyon (iletişim) sekreterliği, radyo ve televizyon yayınlarını düzenlemekte, belirli saatlerde bazı programların bölgesel dillerde yayınlanmasını sağlamaktadır. Buna göre Radio France'ın bölgesel kanallarında, haftada 1-10 saat arası Korsika, Katalan, Bask ve diğer bölgesel dillerde yayın yapılmaktadır.

Korsika dili

Korsika, 18.yy'dan beri Fransa'ya bağlıdır. 19.yy'ın sonlarından itibaren İtalyanca'ya yakın olan Korsika dilinde yeniden canlanma görülmüştür. Bu dönemde Korsika dilinde basılan ilk gazete çıkarılmıştır.

1975'te Korsika, Fransa'nın 22 bölgesinden biri olmuştur. Korsika'nın nüfusu 240.000'dir. Bunların yaklaşık %70'i Korsikalı'dır. Korsikalı-

lar'ın %98'i hem Fransızca'yı hem de Korsika dilini kullanırlar.

Korsikalılar günlük hayatlarında Korsika dilini kullanabilmektedirler. Ayrıca Korsika dilinde şarkı söylenebilmektedir.

Korsika Meclisi'nde genel olarak Fransızca konuşulur, ancak bazı görüşmelerde Korsika dili de kullanılabilir. Yazışma dili Fransızca'dır. Merkezi eğitim programı uygulanmaktadır. Fakat haftada 12 saatlik seçmeli Korsika dili dersi programa eklenebilmektedir.

Corsu, Korsika'nın anadilidir fakat resmi dili değildir. Korsika dilinde tek bir standard oluşturulması giderek daha çok önemsenmektedir. Bu, Korsika dilinin resmi bir statü kazanması için de gerekli görülmektedir. Fakat resmi statüsü olmamasına rağmen 1974'te ve 1982'de çıkarılan kararnamelerle okullarda Korsika dilinin öğretilmesi düzenlenmiştir.

Korsika, 1982'deki desentralizasyon reformları sonrası özel bir statü kazanmıştır. Buna göre Korsika bölgesel meclisine diğer bölgelerinkine göre çok daha fazla yetki verilmiştir. Ayrıca Korsika dil ve kültürünün gelişimi için tamamlayıcı eğitim faaliyetleriyle ilgili yasaları çıkarma yetkisi verilmiştir. Ancak eğitim alanında Korsika Meclisi'nin yetkileri okul binalarının yapımı, ilk ve orta öğretimle ilgili gereçlerin sağlanması ve tiyatro ve folklor festivalleri gibi yerel faaliyetlerin desteklenmesiyle sınırlıdır.

1991'de Korsika'nın yetkileri daha da artırılmış, daha ayrıcalıklı bir konum elde etmiştir. Eğitim, araştırma, üniversite, Korsika dilinin ve kültürünün korunması vb alanlarda pek çok yeni yetki kazanmıştır. Korsika dili ve kültürünün eğitim planı da Korsika Meclisi tarafından yapılacaktır.

Korsika dili, aileler tarafından aksi bir talepte bulunulmadığı sürece anaokul ve ilkokullarda okutulmaktadır. Fakat sadece Korsika dilinde eğitim veren resmi okul yoktur, eğitim dili Fransızca'dır. Korsika Üniversitesi'nde de Korsika Çalışmaları bölümünde dil kursları açılmaktadır. Bazı dersler Korsika dilinde yapılmaktadır.

Halkın yönetim ve mahkemelerle iletişimlerinde de kullanılmaktadır.

Bir televizyon kanalı günde 40 dak. Korsika dilinde yayın yapmaktadır. Devlet radyosunun

bölgesel kanalında bazı programlar ve bazı haber bültenleri Korsika dilinde yayınlanmaktadır. Beş radyo istasyonu Korsika dilinde yayın yapmaktadır. Korsika dilinde yayımlanan gazete ve dergiler, Korsika'da yapılan yayınların %12-30 arasındadır. Sınırlı sayıda kitap Korsika dilinde basılmaktadır. Bazı tiyatro oyunları da Korsika dilinde sergilenmektedir.

Fakat son dönemlerde Fransızca'nın kullanılmasında artış görülmektedir. Sosyo-ekonomik şartlar, Fransa'dan Korsika'ya göç, Korsikalıların ise Fransa'ya göçü, Korsika dilinin kullanımında azalmaya yol açmıştır.

Bask, Katalonya ve Korsika örneklerini karşılaştıracak olursak, Bask Otonom Topluluğu'nun ve Katalonya'nın çok daha fazla yetkiye sahip olduğunu görürüz.

Hem Bask hem de Katalan dili kendi bölgelerinde İspanyolca'ya ek olarak resmi dil olarak kabul edilmişlerdir. Bask Bölgesi ve Katalonya'da, Bask ve Katalan dilinde yayınlanmakta olan pek çok gazete ve dergi ve bu dillerde yayın yapan pek çok televizyon kanalı bulunmaktadır. Fakat Korsika'da Korsika dilinin resmi yasal bir statüsü yoktur. Bu sebeple Korsika dilinde yayınlanmakta olan günlük veya haftalık gazeteler de çok daha sınırlıdır. Fakat Korsika dilinin günlük hayatta kullanımıyla ilgili haklar, 1990'ların başında kazandığı yeni özel statüsüyle beraber giderek artmaya başlamıştır.

Özellikle Katalonya, kültürel sembolleri vurgular; otonomisini, Avrupa'daki etkinliğini arttırmak için Avrupa Birliği'ni kullanmaya çalışır.

Bu üç ulus-altı bölge arasındaki temel benzerlikler, hepsinin uzun bir tarihi geçmişlerinin olması, içinde buldukları ulus-devlet içinde farklı bölgesel kimliklere ve farklı anadillere sahip olmalarıdır. Ayrıca hepsinin bölgesel bir meclisi bulunmaktadır. Hepsinin içinde buldukları devletin merkezi hükümetinden halen daha fazla yetki yönünde talepleri vardır.

Bazı yazarlarımızın sıklıkla düştükleri yanlış düşmememiz gerekmektedir. Burada dikkat etmemiz gereken nokta, Bask modeli, Korsika modeli kendilerine özgü modellerdir, kendilerine özgü sosyal, kültürel, ekonomik ve tarihi şartlar içinde oluşmuşlardır. Fransa ve İspanya'nın AB'ye üye olabilmek amacıyla uyguladığı modeller değildir.

Dil-İletişim-Kültür Diyalektiği

[Nefin Huvaj]

"Dil", bir kültürün sürekliliğinin korunmasını sağlayan en önemli olgudur. Dil, kültürünün aynasıdır bir anlamda. Dilin yaygınlığı, bilinirliği, o kültürün dünya üzerindeki yaygınlık gücü ve etkinliği ile doğru orantılıdır şüphesiz. Dil bir toplumsal kurumdur çünkü kuşaktan kuşağa miras olarak aktararak, bir değerler dizgesi biçimini alır. Bu bakımdan bireyin dili, tek başına yaratabilmesi ve değiştirebilmesi mümkün değildir. Bu anlamda dil bir toplumsal sözleşme niteliği taşır. N.Uygur'un ifadesiyle: "Dil, insan olarak yazgım benim, dil varolma koşulum." Bröndal'ın tanımı ise şöyledir: "Dil, sözün sonsuz bir çeşitlilikle gerçekleştirdiği salt soyut bir kendilik, bireyleri aşan bir kural ve temel türlerin oluşturduğu bir bütündür". A.Baran'a göre ise: "Dil, bir toplumda bireylerin karşılıklı iletişimlerini ve anlaşmasını sağlayan bir araçtır". A.Comte'un tanımı ise kısa ve özdür: "Dil, aklın yansımasıdır".

Kimi düşünürlerce felsefi bir sorun olarak ele alınan "dil", iletişimin temel noktasını oluşturduğu için böylesi bir önem teşkil etmektedir. Dilin bir işlevi de 'bilme'de kendini gösterir. Dünyaya, doğaya, değer taşıyan nesnelere ve insanlara ilişkin bilinç ufukumuz hep bu 'bilme'de temellenir. Yaşama dünyasındaki tüm yapıp etmeleriyle ilişkilerini insana açıp sergileyen bir bilgi türüdür bu. İşte bilgi alanının ötesinde yer alan bu varoluşçu bilgiyi kuran, koruyan, aktaran dildir (N.Uygur 1984:s16).

Bir nesneye, duyguya, düşünceye, oluşa aynı isimle hitap ediyor olmak çok çarpıcı bir noktadır felsefik açıdan bakıldığında. Nesnenin varlığı sabitken, ona verilen isimler dillere göre değişiyor, fakat bu isimler bir dilden diğerine çevrildiğinde o nesnenin anlamını verdiği düşünülerek algılanıyor. Çünkü biriyle konuşulurken, ancak onun dili, sözcükleri kullanıldığında iletişim mümkün olur. Bir insanın zihninde şekilsel karşılığı olan bir nesnenin dilsel karşılığı bir diğer insanın isimlendirmesinden farklıysa, bu iki kişinin iletişiminin ne derece zor olacağı akla geldiğinde "dil" adını verdiğimiz olgunun insan ve devamlılığı için ne kadar kritik bir yer teşkil

ettiğini bir kez daha görmüş oluyoruz. Bir başka deyişle: "Düşünme dilde kurar kendini, dil düşünmenin kılmıdanış yönünü biçimler" (N.Uygur 1984: s15).

İşte iletişimin bel kemiğini de "düşünmenin kendini dilde kurması" oluşturur. Dil, her zaman insanın duygu ve düşüncelerini karşı tarafa iletme aracı olarak algılanmıştır. Kuşkusuz dilin böyle bir işlevi vardır. Hatta yalnızca bir taraftan diğer tarafa bir mesaj aktarma aracı değil, aynı zamanda karşı taraftan da bir mesaj alma ve mesajın etkisini algılama aracıdır da. Yani dil, bir iletişim ve etkileşim aracıdır (F.Huvaj 2000:s2). O halde iletişim nedir?

İletişimin akla gelen ilk ve en sağlıklı yolu dildir kuşkusuz. İletişimle ilgili çeşitli görüş ve tanımlar vardır literatürde. Bu tanımların hemen hepsinde kaynak, mesaj (ileti), kanal ve alıcı öğelerine değinilir. İnsanlar birbirleriyle varlıklarını ve toplumsal ilişkilerini sürdürebilmek için iletişim kurmak zorundadır. İletişim bir insan ilişkisidir ve temel amacı bireyler arasında bir ortaklığın kurulmasını öngörür. Bu bağlamda düşünüldüğünde iletişim, mesaj alış-verişi biçiminde tanımlanabilir. Fakat iletişim konusunda en klasik tanım Laswell'in iletişim tanımıdır. Bu tanım; "Kim, neyi, nerede, kime, ne kadar etkili iletişim?" sorusunun yanıtına yöneliktir. Ancak bu tanım, iletişimde tek yönlü bir ilişkinin varlığını içerir, fakat günümüzde iletişimin çift yönlü olduğu konusundaki tanım ve anlayışlar çoğunluktadır. Bu tanımlara göre iletişim, karşılıklı anlam paylaşılması sürecidir. Bu tanım, iletişimde karşılıklı ilişkileri ve feed-back mekanizmasının işleyişini olanaklı kılar (A.Baran 1997:s13). Feed-back (geri bildirim) iletişim sürecinde sıkça kullanılan bir kavramdır. Geri bildirim, iletişimde mesaj akışının daha verimli işlenmesini sağlar (Fiske 1996: 40-41). Bir mesajın alıcıya -mümkün olan en yüksek düzeyde- doğru halde ulaşmasının tespiti Feed-back mekanizmasının işlemesiyle yapılabilir. 'Kişi, düşünce ve duygularının dillendirilmiş halini karşı tarafa (alıcıya) ne derece sağlıklı ulaştırabilmiştir'in cevabına ulaşabilmeye bu mekanizma işlevseldir.

Peki, dil insanın düşünselliğiyle doğrudan ilgiliyse ve insan da düşünen ve düşüncelerini aktarabilen bir varlık olduğu için diğer varlıklardan ayrı tutuluyorsa, bu noktada devreye dilin kültürle olan bağlantısı girmez mi?

Dil, kültürü hem kurar hem geliştirir. "Toplumsallaşma"yı (insanın kendine uygun insanca davranışları öğrenmesi süreciyle toplum içerisinde bir kişilik kazanması) ve toplumsallaşmayla birlikte tarihsel sürekliliği de sağlamakla insan varlığını eksiksizce olanaklı kılar. Dil kültürün tümüyle örtüşmez hiçbir zaman; kültürün bir dalı, bir alanı, bir boyutudur. Oysa önemi bakımından dil hiç bir kültür ögesi ile karşılaştırılmamalıdır. Hangi düzeyde ele alınıralsa alınsın, kültürün çepeçevre kuruluşunda son derece önemli bir rol oynar (N.Uygur 1984:s19). Dilin-kültür aktarımını sağladığı için- kültür öğeleri arasında belki de en önemlisi olduğu görüşü çeşitli temellendirmelerle ortaya konmuştur. A.Comte, dilin geçmişle bugünü birbirine bağlama işlevine dikkat çekerek, bu temellendirmelerden birini ortaya koymuştur. Toplumsal bir kurum olan dil, tarihi korur ve aktarır. Bir toplumun tarihinin o toplumun kültürü ile ilgili ne denli ciddi bilgi ve ipuçları verdiği göz önüne alınırsa, A.Comte'un dilin tarih aktarıcılığı işlevine dikkat çekme gereği duymuş olması daha net anlaşılacaktır. Dilin bu işlevi, bir toplumun tarihsel süreci boyunca hangi kültür ve topluluklarla ne tür ilişkiler kurmuş olduğu bilgisine, dile geçmiş olan sözcükler tespit edilerek, ulaştırılmasını mümkün kılar. Bu ise, o toplumun değişme ve/veya gelişmelerinin anlaşılabilmesine olanak sağlar.

Görüldüğü üzere, dil ve kültürü birbirini tanımlayan olgular olarak görmek kaçınılmazdır. Özellikle de dilin, kültür aktarımındaki yeri bu gerçeği pekiştirmede en önemli noktadır. İnsanların karşılıklı etkileşimlerini sağlayan dil, bu etkileşimler sonucu ortaya çıkan ürünlerin aktarımında da kilit rol oynar- ki bu ürünler 'kültür'ün en önemli parçalarıdır. Kültür ise en genel tanımıyla; başta dil olmak üzere, diğer iletişim araçlarıyla nesilden nesile aktarılan ve toplumsal yapının temel taşı oluşturur. Görüldüğü gibi kültürün tanımı yapılırken bile dile atıfta bulunmak bir anlamda kaçınılmazdır. Hatta N.Uygur'un bu ilişkiye dair ifadesi, bu atfın karşılıklı olduğunun bir göstergesidir: "Hiç bir kültür dilsiz var olamaz. Dil, kültür yapısını bir arada tutan çimentodur. Dil ile kültür arasındaki ilişki içten bir varlık bağlamıdır. Dil ile kültür özce bağlıdır birbirine; biri öbürünü zorunlulukla varsayar, karşılıklı bir döngü içinde birbirlerine kenetlenirler".

Gerçekten de insanlar arasında karşılıklı etki olmasaydı, ne düşüncelerin birikmesi, dolayısıyla uygarlıkların gelişmesi, ne de zihinsel gelişmeler olanaklı olurdu. Çünkü insanlar arasında karşılıklı etki olmasaydı bireysel deneyler ne kadar doğru olursa olsun gene de yok olmaya mahkum olacaktı, başka bir insana veya kuşağa geçmek olanak bulamayacaktı. Demek ki, insanlar arası ilişkiler olmasaydı düşüncenin veya kültürün birikmesi, gelişmesi olanaksız olacaktı (Kösemeihal 1968:s168). Dilin yasası birikme yasasıdır. Maddi ve entellektüel kazanımlar, onları gerçekleştirenlerle birlikte ortadan kaybolmadığı için uygarlıklar ilerler. Gelenek, yani kuşaktan kuşağa aktarma, olduğu için insanlık vardır. Dil entellektüel kazanımların korunduğu bir birikme yeridir. Dil ile soyumuzun yarattığı bir kültürü alırız (R.Aron 2000: s89), çünkü dil, doğrudan bir kültür göstergesidir. Dolayısıyla dil aynı zamanda farklı bir kimliğin de ifadesi olmaktadır. Öte yandan insan, kullandığı dilin hizmetindedir. İnsan hangi dilin kavramlarıyla düşünüyor, konuşuyor ve yazıyorsa, öncelikle o dilin ve onun temsil ettiği kültürün zenginleşip, güçlenmesine, yeniden üretilip geliştirilmesine katkıda bulunuyor demektir (F.Huvaj 2000:s2). Bu bağlamda bakıldığında, insanın anadilini kullanabilir halde olmasının ne denli önemli olduğu noktası karşımıza çıkmaktadır. N.Uygur bu önemi şöyle ifade eder: "Gerçekte insanın anadilini öğrenmesi, kültür edinmesinden başka bir şey değildir. En küçük konuşma edimi bile düpedüz bir kültür edimidir. Dil yönünden kişisel bir büyüüp serpilme kültürce zenginleşmeyle el ele gider. İnsan dilde ne denli güçlenirse, kültürde kök salan kökleri de o denli derinlere gidip yayılır. Bu bağlamda kültüre özgü bütünlüğü sağlayan başlıca kaynağın anadilde bulunduğunu gözden yitirmemek gerekir, çünkü kültürün sınırı genellikle dile bağlıdır, dilce belirlenir. Hiç bir kültür gücü, önemce, insanın anadilini öğrenmesiyle, anadilde gelişip serpilmesiyle, anadilde gelişmesiyle aynı düzeye konamaz" (N.Uygur 1984: s30).

Görüldüğü gibi dilin birçok işlevi- dolayısıyla da- kültürle doğrudan ve çok yönlü ilişkisi vardır. Bu ilişki bir kültürün sürekliliğini/kayboluşunu belirleyecek kadar önemli bir ilgidir.

Kaynakça:

- Nermi UYGUR, Kültür Kuramı, Remzi Kitabevi, Büyük Fikir Kitapları Dizisi: 58, İstanbul 1984.
- N.Şazi KÖSEMİHAL, Sosyoloji Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul 1968.
- Fahri HUVAJ, Adige Alfabeleri, Adige Yayınları, Ankara 2000.
- Aylin G.BARAN, İletişim Sosyolojisi, Ankara 1997.
- Raymond ARON, Sosyolojik Düşüncenin Evreleri, Bilgi Yayınevi, Bilgi Yayınları / Özel Dizi: 23, Ankara 2000.

Kafkas Araştırma, Kültür ve Dayanışma Vakfı Kaf-Dav Bilim Kurulu

Sayın Prof. Dr. Haydar Taymaz, 1931 yılında Düzce'nin Kırzlı köyünde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Düzce'de tamamladıktan sonra girdiği yatılı okullar sınavını kazanarak İstanbul Yapı Sanat Enstitüsü'ne girdi ve mezun oldu. Daha sonra Teknik Öğretmenler

Okulu sınavlarına giren Sayın Taymaz burslu olarak okuduğu okuldan 1951-1952 döneminde mezun olmuştur. Aynı okulda stajyerlik yaptıktan sonra askere gitmiştir. Askerliğini Sarıca'da yaparken Milli Savunma ve Milli Eğitim Bakanlıklarının kendi aralarında yaptıkları anlaşma gereğince askerliğini yarıda kesip Adana Yapı Meslek Lisesine tayin edilmiştir. Bu okulda çalışırken 1959 yılında Amerika'dan burs kazanmış ve bir yıl kadar Ankara'da yabancı dil kursuna gittikten sonra Amerika'ya Mesleki ve Teknik Eğitim alanında yüksek lisans yapmaya gitmiştir. Yüksek lisans programını tamamlayıp Türkiye'ye döndükten sonra Milli Eğitim Bakanlığı Teknik Öğretim Müsteşarlığı'nda Şube Müdürü olarak 5 yıl kadar hizmet vermiştir. Daire Başkan Yardımcısı olarak çalışmaya başladığı dönemde Eğitim Fakültesi'nde doktora eğitimine başlamıştır. Doktora eğitimini aldıktan sonra Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Görevlisi olarak göreve başlamıştır. 1979 yılında Doçent 1989 yılında da Profesör olan Sayın Taymaz fakültede Bölüm Başkanlığı ve Ana bilim Dalı Başkanlığı yapmıştır. Daha sonra Fakülte Yönetim Kurulu üyeliği de yapmış ve 1992 yılında Ankara Üniversitesi bünyesinde kurulan Eğitim Bilimleri Enstitüsü'ne Müdür olarak atanmıştır. 1998 yılına kadar hem fakültede öğretim üyesi olarak hem de Eğitim Bilimleri Enstitüsünde Müdür olarak görev yapan Sayın Taymaz 26 Ocak 1998 yılında yaş haddin-

den emekli olmuştur. Hala yüksek lisans ve doktora dersleri vermektedir. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Prof. Dr. Haydar Taymaz ile Kaf-Dav Bilim Kurulu ve çalışmaları hakkında kısa bir söyleşi yaptık.

Nart: Sayın Taymaz Bilim Kurulu ne zaman ve hangi amaçla kurulmuştur?

Bilim Kurulu, Vakıf senedinin 28. maddesinde belirtilen esaslara göre kurulmuş ve çalışmalarına 18.11.2000 tarihinde yaptığı ilk toplantı ile başlamıştır. Bilim Kurulunun amacı, yönetmeliğinin birinci maddesinde aşağıdaki şekilde belirtilmiştir.

Vakıf Senedinin üçüncü maddesinde belirtilen amaçlara ulaşılmasını sağlamak üzere yapılacak çalışmalara bilimsel katkıda bulunmaktır. Bu genel amaca ulaşmak için yerine getirilmesi gereken görevler de yedi madde halinde sıralanmıştır.

Nart: Bilim Kurulunun bugüne kadar yapmış olduğu çalışmalar nelerdir?

Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı Bilim Kurulu yönetmeliği hazırlanmış ve 28.05.2000 tarihinde yapılan Vakıf Genel Kurulu toplantısında kabul edilmiştir. Bilim Kurulu olarak yönetmeliği biz hazırlamaktayız ancak Vakfa bağlı olduğumuz için Vakıf Genel Kurulunda onaylanmaktadır. Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı Proje Destekleme Yönergesi ile Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı Hizmet Ödülü Yönergesi hazırlanmış ve yürürlüğe koyulmuştur. Kafkasya tarihi, coğrafyası ve kültürü konularını kapsayan ve Çerkesleri tanıtan bir el kitabının hazırlanması için bir çalışma gurubu oluşturulmuştur. Kafkasya ve Kafkaslılar ile ilgili çalışmalar yapan 27 araştırmacının ve yazarın davet edildiği toplantı 12.05.2001 tarihinde yapıldı. 15 yazarın katıldığı toplantıda hazırlanacak kitabın adının "TARİH VE KÜLTÜRLERİ İLE ÇERKESLER" olması, kapsamının Kuzey

Kafkasya, diasporadaki Çerkesler, Türkiye'de Çerkesler ve Çerkes kültürü bölümlerinden oluşturulması ve 165-195 sayfalık olması uygun görüldü. Amjad Jaimoukho'nun Çerkesler ile ilgili İngilizce kitabının içeriğinin yazdırılması tasarlanan kitap içeriğine benzer olması nedeniyle, anılan kitabın çevirisinin bitirilmesine kadar ara verilmiştir.

Vakıf tarafından yüksek öğrenimdeki öğrencilere verilecek bursların, gelecekte Vakıf ve derneklerimize katkıda bulunabilecek alanlarda öğrenim görenlere verilmesi Vakıf Yönetimine önerildi. Bu alanlar arkeoloji, sosyoloji, yabancı diller, tarih, siyaset bilimi, iletişim, antropoloji, uluslar arası ilişkiler ve bilişim teknolojisi. Daha sonra yapılan görüşmelerde tıp öğrenimi görenlere de burs verilmesi kararlaştırılmıştır.

Ankara Kuzey Kafkasya Kültür Derneği'nin kuruluşundan bugüne kadar seçilen ve görev yapan dernek başkanlarının fotoğraflarının aynı boyutta büyütülerek dernek toplantı salonunun duvarına uygun biçimde asılmasının sağlanması ve aynı çalışmanın Kafkas Derneği Başkanlığı yapan dört Başkanımız için de yapılması.

Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı (Kaf-Dav) ile Bilim Kurulu ve çalışma esasları başlıklı bastırılan broşür ve yapılan çalışmalar Vakfımızın 86 kurucu üyesine, Üniversitelerde görevli Profesör, Doçent, Yardımcı Doçent, Öğretim Görevlisi ve Okutman olan 142 Öğretim Elemanına ve Derneklerimize gönderilmiştir.

2003 yılı Hizmet Ödülü için önerilen adaylar Kaf-Dav tarafından titizlikle değerlendirilmiş, bu yıl ödülün Mayıs ayında yapılacak bir tören ile Sayın İzzet Aydemir'e verilmesi oybirliği ile kabul edilmiştir.

Nart: Bilim Kurulu incelenecek ve yayımlanacak eserleri nasıl seçiyor?

Kaf-Dav Başkanlığı'na bastırılması için önerilen kitaplar Bilim Kurulu'na gönderilir. Bilim Kurulu toplantısında eserler, konusuna göre bir veya daha fazla üyeye incelemek üzere verilir. Üyelerin eser hakkında hazırlamış oldukları raporlar Bilim Kurulu Başkanı'na sunulur. Raporlar Bilim Kurulu'nda görüşülerek yapılacak işlemler tespit edilir. Bu işlemler, eserin şekline göre eğer Türkçe ise aynen veya önerilen düzeltmeler yapılarak bastırılabilir. Eser Osmanlıca ve eski harflerle yazılmış ise Yeni Türkçe'ye uyarlanması ve Latin Harfleriyle yayınlanarak bastırılması, eser yabancı dille yazılmış ise gerekli izinler alınarak Türkçe'ye çevrilerek bastırılması, önerilen eser, Vakfımız yayını olarak basılması uygun görülmez ise iade edilmesine karar verilir.

Nart: Bilim Kurulu tarafından incelenip, yayımlanması uygun görülen eserler nelerdir?

Bugüne kadar önerilen kitaplardan bir kısmı basılmış, bir kısmı basılmak üzere Türkçe'ye çevrilmiş, bir kısmının çeviri işlemleri halen devam etmekte ve bazı eserlerde basılmaya uygun görülmemiştir.

Vakfımız tarafından yayımlanmasına karar verilen eser; Yrd.Doç.Dr. Erol Yıldır'ın hazırladığı "Kafkas Diasporası Saha Araştırmaları İçin Teknik ve Öneriler" adlı eserdir. Bu eser Bilim Kurulu'nun bir üyesi tarafından incelenip bazı düzeltmeler yapıldıktan sonra 2002 yılında bastırılmıştır.

Vakfımız tarafından bastırılmak üzere çevirisi yaptırılan eserler ise; Mehmet Fetgery Şoenu tarafından hazırlanan Osmanlıca ve Arap harflerinden oluşan 8 kitaplık külliyyat, Aytek Namitok tarafından Fransızca olarak yazılmış olan "Çerkeslerin Kökeni" adlı eser, Doç. Dr. Louphace Nurbi tarafından hazırlanan "Adıge Dışe Pasır (Adıgelerin İlk Altınları)" adlı Anadolu ve Maykop arkeolojisini karşılaştırdığı eserdir.

Mayıs ayında Kültür Bakanlığı tarafından organize edilen XXIV. Arkeoloji Sempozyumu'na Doç.Dr.Louphace Nurbi de katılacaktır. Maykop'ta yapılan kazılar sonucu ortaya çıkarılan arkeolojik kalıntıların Adıgelere ait olduğunu iddia ederek bazı arkeologlarla ters düşen Nurbi, bu toplantıdaki görüşmeler sonrasında kendi kitabında bazı değişikliklere gidebilecektir. Nurbi'nin Vakfımız tarafından çevirisi yaptırılan kitabının basımı bu sebeple söz konusu toplantı sonrasında bırakılmıştır.

Türkçe çevirisi devam etmekte olan eserler ise; Genasenagua Semegu'nun "Eski Adıge Melodileri" adlı eseri ve ekindeki dört kitapçık, "Marriage And Family" adlı eserleridir.

Vakfımıza önerilen üç kitap ve çevirisi yapılan iki kitap basıma uygun görülmemiştir.

Nart: Sayın Taymaz, Bilim kurulu olarak geleceğe yönelik yapılan ya da planlanan projeleriniz nelerdir?

Bilim Kurulu amaçlarını gerçekleştirmek üzere Komisyonlar kurar ve projeler yapar. Vakıf Başkanlığı ile işbirliği ile yürütülen bazı Projeleri şöyle sıralayabilirim. Daha önce bahsetmiş olduğum Sempozyuma Doç.Dr. Louphace Nurbi'nin yanı sıra Kafkasya'dan bir arkeolog daha davet edilecek ve Nurbi'nin eserinin geliştirilmesine çalışılacaktır.

Bu Projenin yanı sıra; Osmanlı arşivinin taranması, Çerkeslerle ilgili tüm belgelerin sağlanması, Arşiv ve Dokümantasyon Merkezi Kurulması çalışmaları Sayın Cahit Tutum, Özdemir

Özbay ve Erol Taymaz'dan oluşan Komisyon tarafından yürütülmektedir. Vakıf adına yaşlılar için bir huzurevi kurmak üzere yöredeki Çerkes köyleri civarındaki arsalar incelenmektedir.

Haymana ve Hacı Muratlı köylerinin yakınlıklarında Orman Bakanlığı tarafından çıkarılan yeni Yasaya göre bu arsalar ağaçlandırılmak koşulu ile %4,5'ine kadar inşaat yapılacak şekilde verilmektedir. Vakıf olarak bu fırsatı değerlendirmek için bu bölgelerde arsa araştırmaları yapılmaktadır.

Vakfımıza bağlı 20 milyar sermayeli iktisadi bir işletme kurulması görüşü benimsenmiştir. Kurulacak işletmenin etkinlikleri; yayın, eğitim-öğretim, turizm ve sigortacılık olacaktır. Vakfımızın kitap yayını ve dağıtım işlerinin bu işletme tarafından yapılması düşünülmektedir.

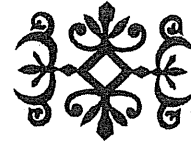
Ayrıca anadille eğitim öğretim çalışmalarına devam edilerek kreş, anaokulu temel eğitim düzeylerinde okullaşma durumu ile ilgili çalışmalar Sayın Erden Ünlü, Özdemir Özbay ve Erol Taymaz'dan oluşan Komisyon tarafından yürütülmektedir.

Nart: Anadille Eğitim Öğretim Yasası'nın uygulanabilirliği ile ilgili kısaca bilgi verir misiniz?

Anadille Eğitim Öğretim Yasası Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Kurumları Yönetmeliği'ne atıfta bulunacak şekilde çıkartılmıştır. Bu Yönetmeliğe göre herhangi bir etnik grubun kendi anadilinde eğitim ve öğretim yapması zordur. Çünkü eğitim yapılacak mekanın Yönetme-

lik koşullarına göre ayarlanması gerekmektedir. Özel Okullar Yönetmeliğine göre laboratuvar, derslikler ve gerekli iç mekan düzenlemeleri yapılmalıdır. Ayrıca öğretmen olarak görev alacak kişilerin eğitim vereceği dilde öğrenimini tamamlamış, pedagojik formasyon sahibi kişiler olması gerekmektedir. Çerkesce öğreten herhangi bir kurum olmadığı için bu zorlayıcı bir koşuldur. Ayrıca eğitimlerin öğrencilerin normal eğitimini aksatmayacak şekilde yapılması gerekmektedir. Bu da koşullarımızı iyice zorlaştırmaktadır. Ancak bu konu üzerinde çalışmalar devam etmektedir. Bilindiği gibi Türkiye'de en yoğun etnik grup Kürtlerdir. Onlar bu anlamda adım atıp yol açtıkları takdirde biz de daha rahat hareket edebileceğiz. Daha öncelerde de derneklerimizi bünyesinde yapılan Çerkesçe kursları artık bu yasal prosedür çerçevesinde gerçekleştirilmek zorundadır. Bu eski serbestliği ortadan kaldırmış ancak imkansız kılmamıştır.

Nart: Sayın Taymaz verdiğiniz bilgiler için teşekkür ediyoruz.

Doç. Dr. Ayla Sevim'de Bilim Kurulu hakkında sorularımızı yanıtladı.

Nart: Kendinizi kısaca tanıtır mısınız?

Adım Ayla Sevim (Yemuz'lardanım) 1960 Kahramanmaraş/Göksun doğumluyum, 15 yıl Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak görev yaptım, halen aynı fakültenin Antropoloji Bölümü'nde Profesör olarak görevime devam etmekteyim. Adli antropoloji, insan evrimi ve biyolojik antropoloji, paleodemografi (eski nüfus bilimi) ve paleopatoloji (eski hastalık

bilimi) konularında yayınlanmış çalışmalarım var. Bunun yanısıra birçok arkeolojik kazıya katıldım. Halen başkanlığım altında Çankırı'da paleontolojik bir kazı yapmaktayım.

Nart: Bilim Kurulu'nun kuruluş sürecinden söz eder misiniz? Ne zaman, nasıl, hangi kurum bünyesinde kuruldu?

Bilim Kurulu'nun kuruluş sürecini ne yazık ki ben takip edemedim, doğrusunu isterseniz kurulduktan sonra biraz hazıra konmuş gibi oldum. Bu aşamayı Prof. Dr. Haydar Taymaz hocamız ve arkadaşları olgunlaştırmışlardır. Ben kurulduktan sonraki aşamalarda bulundum. Bilim Kurulu 28.05.2000 tarihinde kurulmuş ve düzenli olarak her üç ayda bir toplanmaktadır. Bilim

Kurulu Kafkas Araştırma, Kültür ve Dayanışma Vakfı bünyesinde kurulmuştur.

Nart: Kurul üyelerinin seçimindeki kriterleriniz nelerdir? Bugün kurul yönetiminde görevli olan isimler kimler?

Bilim Kurulu, Vakıf Yönetim Kurulu tarafından -biri kendi üyelerinden olmak üzere- seçilen 12 üyeden oluşur.

Bilim Kurulu üyeleri Kafkasya ve Kafkas Kültürü konusunda inceleme ve araştırmaları, eserleri, bu alandaki bilgi, deneyim ve çalışmaları ile tanınmış veya bu konulara özel ilgi duyan veya bu konudaki çalışmaları bilimsel yönde yönlendirecek kişiler arasından seçilir.

Bilim Kurulu: Başkan Prof. Dr. Haydar Taymaz, Başkan yardımcısı Araştırmacı Yazar Özdemir Özbay, Sekreter Prof. Dr. Ayla Sevim, Üyeler: Dr. Cahit Tutum, Prof. Dr. Refik Özkan, Prof. Dr. Rauf Arıkan, Prof. Dr. Fazıl Tekin, Prof. Dr. Handan Sezer, Prof. Dr. Erol Taymaz, Prof. Dr. Ömer Turan, Doç. Dr. Erden Ünlü, Araştırmacı Yazar Mevlüt Atalay'dan oluşmuştur.

Nart: Bilim Kurulu'nun kuruluş aşamasında belirlediği görevleri nelerdir? Kurul içinde görev dağılımı nasıl yapılmakta? Toplantılarınızın periyodu hakkında bilgi verir misiniz?

Bilim Kurulu'nun kuruluş aşamasında belirlediği görevler şunlardır.

1-Kafkasya ve Kafkasyalıların tarihi, yerleşim durumları, özellikleri, nüfusu, toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel gelişme sorunlarını incelemek ve araştırmak,

2-Kafkasya ile ilgili olarak değişik dillerde yayımlanan kitap, belge, rapor ve istatistiksel bilgileri derlemek, Türkçeleştirmek, gerektiğinde başka dillere çevirtmek ve Vakıf bünyesinde bir bilimsel araştırma ve dokümantasyon merkezi oluşturmak,

3-Yapılan araştırmaların sonuçlarını rapor, kitap, broşür, dergi vb araçlarla yayımlamak,

4-Ülkemizde ve diğer ülkelerde mevcut üniversite, enstitü, araştırma merkezi gibi kuruluşlarla akademik işbirliği sağlamak, araştırmacı ve öğrenci değişimi programlarını geliştirmek,

5-Çalışma alanına giren konularda ulusal ve uluslararası seminer, sempozyum, kongre vb çalışmalar yapmak, geziler ve toplantılar düzenlemek,

6-Yayın önceliklerini ve kriterlerini saptamak,

7- Amacı doğrultusunda çalışmalar yapan araştırmacıları desteklemek, çalışmaların ya-

yınlanmasını sağlamak, bu konuda yapılacak çalışmalara özendirme ve bu amaçla teşvik edici yarışmalar düzenlemek.

Bilim Kurulu, çalışma düzenini önceliklere göre kendi düzenler. Kurul kendi üyelerine veya vakıf üyelerine veya vakıf dışından belirleyeceği kişilere inceleme ve araştırma projeleri verebilir. Bilim çalışma grupları ve hakem heyetleri oluşturabilir. Kurul içerisinde her bir üye kendi alanlarıyla ilgili konuları değerlendirir.

Bilim Kurulu üyeleri her üç ayda bir düzenli olarak toplanmaktadır.

Nart: Bilim Kurulu'nun oluşumundan bugüne dek gerçekleştirdiği projeler nelerdir?

Çerkes diasporası konulu bir kitabın basımı sağlanmıştır.

Çerkesleri doğru bir şekilde tanıtmak; Kafkas tarihi, coğrafyası ve kültürü konularını içeren ve rehber kitap niteliği taşıyan bir el kitabının hazırlanması için bir çalışma grubu oluşturmuştur. Çalışmalar hızla devam etmektedir. Bunun yanı sıra bir bilimsel araştırma ve dokümantasyon merkezi kurulması için konuyla ilgili çeşitli kaynaklar derlenmeye başlanmıştır.

Her kurul üyesi kendi alanları ile ilgili kitap ve tezleri inceleyerek yayımlanıp yayımlanmaması konusunda değerlendirmeler yapmaktadır. Ayrıca Çerkeslerin arkeolojik, kültürel ve tarihsel geçmişlerini ve Çerkes müziğini konu alan bazı kitapların çevirilerinin yapılmasına karar verildi, bunların çevirileri halen devam etmektedir.

Sayısını tam olarak hatırlamamakla birlikte yaklaşık 50 öğrenciye burs verilmesi için kaynak sağlanmıştır. Araştırma projesi başvuruları yapılmaktadır, ancak henüz hangi projenin destekleneceği görüşülmemiştir.

Nart: Şu an hangi projeler üzerinde çalışıyorsunuz?

Çerkes kimliği üzerine sosyal, ekonomik, siyasal, tarihsel, nüfus yapıları konularını içeren bir rehber kitabın hazırlanması için çeşitli alanlardan daha önce oluşturulan çalışma gruplarının bu çalışmayı tamamlamaları beklenmektedir. Ayrıca çevirisi yapılacak kitapların değerlendirmeleri de devam etmektedir.

Nart: Gelecekte üzerinde çalışma yapmayı düşündüğünüz projeler nelerdir?

Geleceğe yönelik olarak, ana dil eğitimi ve ana dilde eğitim gibi konuları içermekte olan çalışmaların olgunlaştırılması aşamasındayız.

Nart: Bilim Kurulu'nun anayurtla ve dünyanın diğer ülkeleriyle olan ilişkileri ne düzeyde? Oradaki akademisyen ve diğer araştırmacılarımızla iletişim ve iş birliği kuruyor musunuz?

Anayurt ve dünyanın diğer ülkelerindeki Çerkeslerle ilişkiler henüz başlangıç düzeyinde, ancak her geçen gün ilişkilerin geliştirilmesi için işbirliği projeleri üzerine çalışmalar devam etmektedir. Yine ülkemizdeki bu konularda çalışma yapan Çerkes kökenli akademisyenler araştırılmakta ve ulaşılabilenlerle iletişim kurulmaya çalışılmaktadır.

Nart: Bilim üretmedeki boşluğumuzu doldurmada Bilim Kurulu'nun varlığı ve eylemleri yeterli oluyor mu? Olmuyorsa ne gibi önlemler alınmalı? Sizce sanatsal üretim için benzer formatlı oluşumlar düşünülebilir mi?

Bilim kurulu çalışma düzenini önceliklerine göre düzenler, bilimsel çalışmaların üretilmesinde doğru metodların uygulanması için çalışır. Elbette Bilim Kurulu'nun varlığı ve eylemleri bilimsel çalışmalar için henüz yolun çok başındadır. İleride yapılacak daha detaylı çalışmalarla yeterli olacağı düşünülmektedir.

Nart: Bilim Kurulu olarak Çerkesler adına uzun vadede neyi hedefliyorsunuz?

Bilim Kurulu, yapacağı çalışmalarla Çerkeslerin daha iyi, doğru tanıtılmasını sağlayacak ve ülkemizdeki Çerkeslerle dünyanın diğer ülkelerinde yaşayan Çerkesler arasında bir köprü kurulmasında üzerine düşeni yerine getirecektir.

Nart: Teşekkür ederiz.

KAF-DAV BİLİM KURULU 2003 HİZMET ÖDÜLÜ

Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı (Kaf-Dav)na bağlı olarak, 2000 yılında kurulmuş olan Bilim Kurulu Sayın Prof.Dr.Haydar Taymaz ve Sayın Doç.Dr.Ayla Sevim'in de bizlere aktardığı gibi bir çok faaliyetlerde bulunmuştur. Bilim Kurulunun 2003 yılı faaliyetleri arasında bu yıl ilki verilecek olan "Hizmet Ödülü" projesi de bulunmaktadır.

Hizmet Ödülü için; Türkiye diaspora tarihinde, dernek çalışmalarında etkin rol almış, yoğun çaba harcamış olan büyüklerimiz arasından adaylar belirlenmiştir. Bu adaylar Hizmet Ödülü Yönerge esaslarına uygun olarak incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

Bu ödül için aday gösterebilecek olanlar; Vakfın kurucu, katılan ve onursal üyeleri, Vakfın yönetim ve denetleme kurulları, Kafkas Derneği şubeleri yönetim kurulları, önceki yıllarda hizmet ödülü alanlar.

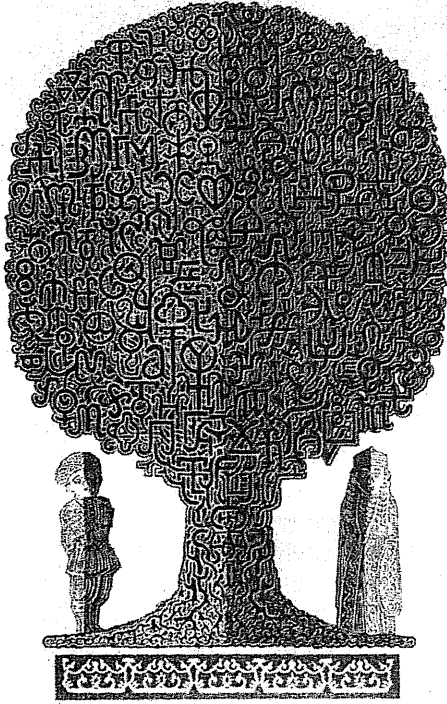

Nart Dergisi

Aile Tarihi Yazma Yarışması

Kaf-Der ve Nart Dergisi Türkiye genelinde gençlere yönelik Aile Tarihi Yazma Yarışması düzenliyor.

Aile Tarihi Nedir?

- Aile tarihi çalışmasında üyesi olduğumuz ailenin ya da seçtiğimiz başka bir ailenin geçmişinin ayrıntılı incelemesi hedeflenir. Bu yarışmada sürgün döneminde Türkiye'ye gelmiş olan başka bir Çerkes ailesi araştırma konusu olarak belirlenebilir.
- Aile tarihi oluştururken belli bir araştırma yapmadan sahip olduğumuz bilgiler takip eden bilgi toplama sürecinde yönlendiricimiz olacaktır. Güncel bilgilerimizden yola çıkıp geriye doğru gideriz. Örneğin büyükbabamızdan kendi anne ve babasının, hatta dedesinin öykülerini dinlemek yoluyla mümkün olan en eski zamana kadar uzayan bir aile ağacı ortaya çıkarmaya çalışırız.
- Sözlü tarih yöntemiyle elde ettiğimiz bu bilgileri desteklemek için belgelere başvurmak en önemli adımlardan biridir. Sonuçların sağlam kaynaklara dayanması ve bilimsel nitelik kazanması için büyüklerden elde ettiğimiz bu bilgileri aileye ait kayıtlarla ya da başka belgelerle karşılaştırır, kesinleştirmeyi amaçlarız.

Neden Aile Tarihi Yarışması?

- Böyle bir yarışma için oluşturulacak çalışmalar, Türkiye'de yaşamakta olan Çerkes aileleriyle ilgili yıllardır saklı kalmış olan birçok bilgiyi gün ışığına çıkarmada anahtar rolü oynayacaktır. Her bilgi parçacığı, aslında büyük ve bilinmeyen bir sonucu oluşturan atom pozisyonundadır. Edinilen her yeni bilgi, bir yenisine daha kapı açacağından Çerkesler olarak kökenimizi daha net tanıma olanağı bulmada böylesi araştırma çalışmalarının edindiği görevin önemi yadsınamaz.
- Özünü keşfe çıkan genç bireyde kimlik bilinci daha sağlıklı gelişir. Özellikle Çerkes gençlerinin yapacağı böylesi bireysel araştırmalar, diasporadaki asimilasyon sürecinin hızına set koymada dolaylı olarak önemli rol oynar.
- Bu tür bir çalışma yeni bilgi edinmenin yanı sıra, eski bilgilerin tekrar gözden geçirilmesi ve doğruluğunun-yeterliliğinin sorgulanmasında da faydalı bir işlev üstlenir. Tarihin, tarih kitaplarında anlatıldığı şekilden ibaret olmadığı, ortaya çıkarılacak ve yorumlanacak daha pek

çok olay, olgu, kişi vs. olduğunu gösterecektir. Tarih bilimi, kültürel var oluş mücadelesinde bir ulusun en çok gerek duyacağı silahlardan biridir.

Katılım Şartları, Çalışmanın Ana Hatları ve Değerlendirme

Yarışmaya 1 Ocak 1977'den itibaren doğmuş olanlar katılabilecektir. Yarışma katılımcılarının 26 Eylül 2003 tarihine kadar posta (Aile Tarihi Yazma Yarışması, Kafkas Derneği, Şenyuva Mh. Meriç Sk. No:44 Beştepe ANKARA adresine üç kopya halinde) ya da e-posta (MS Word formatında organizasyon@kafder.org.tr adresine) yoluyla teslim edecekleri çalışmalar, bir seçici kurul tarafından incelenecek; bu incelemede çalışma sürecinde kullanılan kaynak ve araçların niteliği (bilime uygunluğu, objektifliği), metin yazım biçiminin niteliği ve belge-çalışma bütünü'nün tutarlılığı ölçüt kabul edilecektir. İnceleme sonucunda takdire değer bulunan çalışmalar birinciye 300 Milyon TL, ikinciye 200 Milyon TL, üçüncüye 100 Milyon TL olmak üzere ödüllendirilecektir. Ayrıca uygun bulunan çalışmalar Nart Dergisi ya da başka bir yayında değerlendirilecektir. Sonuçlar 31 Ekim 2003 tarihinde duyurulacaktır.

Yarışmaya katılmak isteyenlerin çalışma sürecinde izleyecekleri yolu göstermede yardımcı olacak bir metin aşağıdadır. Aile tarihinin ne olduğu ve amaçlarıyla ilgili genel bilgilere, aile tarihi çalışmasına başlarken dikkat edilmesi gerekenlere bu metinden ulaşabilirsiniz.

İzlenecek Yol Ne Olmalıdır?

- Aile bireylerinin isimleri, bilindiği ölçüde onlara ait doğum, ölüm, evlilik gibi önemli tarihler, doğum yerleri ve meslekleri not edilerek bir aile ağacı çıkarılabilir.
- Evdeki resmi ve diğer yazılı kaynaklar araştırılmalıdır. Nüfus ve evlilik cüzdanları, ölüm ilanları, aile kayıtları, diplomalar, mektuplar, günlükler, fotoğraflar vb. belgeleri toplamaya çalışabiliriz.
- Ailede ya da ailenin yakın çevresinde özellikle yaşça büyük olanlara aile tarihine (sürgünden önce Kafkasya'nın hangi bölgesinde yaşadıkları, sürgün öncesi yaşamda Kafkasya'daki sosyal sınıflardan hangisine mensup oldukları, sürgün sırasında yaşadıkları, kaybettikleri aile üyeleri, Türkiye'de ilk olarak nereye yerleştikleri, o dönemde dış çevreyle olan ilişkileri, aile armaları vs.) ait sorular yöneltilebilir ve söylenenler teyp kaydı, not defteri vb. yöntemlerle saklanabilir.
- Aileye ait evde yaşayanların ve ailedeki belgelerin taşıdığı bilgilerin yanı sıra, ev dışındaki kaynaklara da ulaşılmalıdır. Nüfus kayıtları, mezun olunan okulun öğrenci kayıtları, gazetelerde yer alan haberler, aile üyelerinin çalıştığı kurum binaları değerlendirilebilecek araçların bazılarıdır.
- *Çalışma yapılacak olan konu, söz konusu ailenin tarihinin bütünü olmak zorunda değildir. Aile tarihini, aile içinden seçilen ve önemli görülen tek kişi etrafında da kurmak olasıdır.*
- *Araştırma yapılırken önemli olanın "aileyi yüceltmek" ten çok, özelde çalışma konusu edilen aile tarihi ve genelde Çerkes tarihi hakkında daha fazlasını öğrenmek olduğunu hatırlamak yararlı olacaktır. Aile hakkında ulaşılan her bilgiyi yazmak yerine ilginç olanları öne çıkarmak yazma sürecini kolaylaştırabilir.*

Çalışma Süresince Yararlanılabilecek Kaynak ve Örnekler¹

- Cumhuriyet'in Aile Albümleri, yay. Oya Baydar, Feride Çiçekoğlu, Tarih Vakfı Yayınları, 1998
- Leyla Neyzi, İstanbul'da Hatırlamak ve Unutmak: Birey, Bellek ve Aidiyet, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.
- Stephen Caunce, Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2001.
- Sözlü Tarih Kılavuzu, Tarih Vakfı Yayınları, 1993.
- Paul Thompson, Geçmişin Sesi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.
- Yerel Tarihçilik, Kent, Sivil Girişim: Yerel Tarih Grupları Deneyimi, der. Funda Çelebi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2001. (içinde bkz. Ayşe Durakbaşa, "Tarih Yazımının Yeni Olanakları, Aile Tarihi ve Yerel Tarih".)

Nart Dergisi

Yarışma Organizasyon Komitesi

¹ Tarih Vakfı web sitesinden alınmıştır.

Muradin Malhoz

[P.K.Çekalov],

1930'lu yıllarda edebiyatta adını duyuran ilk Abaza yazarlardan biridir. 1916 yılında bugünkü Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti'nin Psij köyünde doğdu. Babasının adı Mahomet-Geriy'dir. İlk dört sınıfı Psij ilkokulunda bitirdikten sonra Çerkessk Pedagoji Yüksek Okulu'na girdi ve 1934'ten itibaren Abazaca öğretmeni olarak çalıştı. Bu dönemde şiir yazmaya başladı. 1938'de bölge (oblast) yayınevinde görevlendirildi.

İlk çevirisi olan L.Kvitko'nun "Voroşilov'a Mektup" şiiri 21 temmuz 1939'da "Krasnaya Çerkesiya" gazetesinde yayımlandı. Aynı yıl A.Puşkin'in "Balıkçı ve Küçük Balık Hakkında Masallar"ın çevirisi ve Abazaca ders kitabı basıldı. Malhoz ulusal gazetede yayımlanan ilk edebi eleştiri makalelerinin yazarıydı. Malhoz'un kaleminden çıkan ilk Abaza manzum eseri "Mutluluğun Doğuşu", ilk okuma kitabı, 3. sınıflar için edebiyat okuma kitabı ve N.M. Meremkul'la birlikte hazırladığı 4. sınıflar için edebiyat okuma kitabı 1940 yılında basıldı. 1941'de D.Kusov'un "Kulüp Piyesleri"nin çevirisi çıktı.

Hamid Jır'ın anılarına göre Muradin Malhoz sakin, ölçülü bir insandı. Sözlerini düşünerek, tartarak konuşurdu. Muhtemelen, 30'lu yılların Abaza şairleri arasında en donanımlı olanıydı. Tatlustan Tabul ondan övgüyle bahsederdi ve sadece şiir yeteneğine değil, insani niteliklerine, arkadaşlığına da değer verirdi.

Hamid Jır anılarında gazetede "Mutluluğun Doğuşu" şiirini tartıştıkları günü şöyle anlatıyor: "Ondan şiirini okumasını istedik. Harika okuyordu. O gün anladık ki, karşımızda birlikte çalıştığımız ve her gün görüştüğümüz Muradin değil, artık olgunlaşmış, biçimlenmiş bir insan ve bir

şair duruyordu. Bizi parlak bir ışıkla aydınlattı ve hatıramızda hep öyle kaldı".

Malhoz 1940 yılında askere çağrıldı. Osetya'daki Orconikidze Harp Okulu'ndan asteğmen rütbesiyle mezun oldu. Anayurt Savaşı'nın (II. Dünya Savaşı - Ç.N.) başından itibaren muharebelere katıldı. Akrabaları son mektubunu Ağustos 1942'de aldılar. 5 Eylül 1942'de Leningrad yakınlarındaki bir çarpışmada öldü. Orada, Mginsk rayonundaki Sinyavino gölünün 1.5 km. kuzeyinde gömüldü.

Eserleri:

1. Puşkin A.S.; "Skazka o rıbake i rıbke" (Balıkçı ve Küçük Balık Hakkında Masallar), Çerkessk, 1939. Abazaca'ya çeviri.
2. "Mutluluğun Doğuşu"; manzum eser / Krasnaya Çerkesiya. 27-30 Ekim 1940. Abazaca.
3. Kusov D.; "Kulüp Piyesleri", Çerkessk, 1941. 44 s., Abazaca'ya çeviri.

Eğitimle ilgili yayınları listeye alınmamıştır.

Muradin Malhoz'un Yaşamı ve Eserleriyle İlgili Literatur:

1. Tugov V.; Stanovleniye abazinskoy literaturı (Abaza Edebiyatının Kuruluşu), Çerkessk, 1966. S.47. Abazaca.
2. Jirov H.D.; Razbujenniye solntsem (Güneşle Uyananlar), Çerkessk, 1972. S.105-106. Abazaca.
3. İstoriya sovyetskoy mnogonatsionalnoy literaturı (Çokuluslu Sovyet Edebiyatı Tarihi), 6. cilt, Moskova, Nauka, 1974, b.6, s.344. Rusça.

Kaynak:

Abazinskiye Pisateli (Abaza Yazarları), Çev.: Murat Papşu

21 Mayıs Baladı

[Anıl Sevim]

aydınlık kılınacak 21 Mayısılara...

Bitmeyen sevdadır özgürlük
Yüzyıllarca onun uğruna öldük
Bir ulu ağaçtık
Toprağımızdan söküldük.

Toprağından sökülmemişti henüz. Bir düzenli birlik askerinin düz yolda ilerleyemeyeceği onca yük, zorlu ama dost dağların patikalarından hayal gibi süzülerek kaybolur, giderdi. Çanlar sürgün için çalıyor, ezanlar sürgünü haber verircesine okunduğunda Tha, iplerin ellerinden kayıp gittiğini ayırt etmiştir. Yermolov, Velyaminov, Vorontsov'un köşeleri kapıldığı oyunda ortada kalan Tha... Takvimden 21 Mayıs eksildiğinde, o onurlu dorukların patikalarında sanrı gibi kıvrılan atlıların onurlu direnişi de belleklerde bir anı olarak yaşamaya mahkum edilecektir. Şimdi, atından ve gururundan ayrı düşmüş, gene sanrı gibi, ama bu defa sanrılığı sıtmanın titrettiği bedeni güçlkle taşımasından, ama Rumele'de, ama Çukurova'da...

Kopardılar dallarımızı tek tek
Yapraklarımızı yel
Çiçeklerimizi el aldı
Yerinde kaldı ama kökümüz
Değiliz köksüz.*

Diasporik iklimlerin tadına alışmak zamanı mıydı? Alışındı. Bataklığı yeşertmek gerek, Osmanlı toprağının Müslüman'ına Müslüman eklemek, gavurun fink attığı şeride candan ve candan bir şerit daha çekmek... Gurbette saymak kendini mekruhtu ona, yaşamak alışmaktan geçirdi. Köklerini saldığı yeni topraklardan su çekti yudum yudum, Karadeniz'in karasında bıraktığı yapraklarıma yeniden kavuşayım düşüyle. Şam'dan, Biga'dan, Uzunyayla'dan saldığı kökler hep aynı yana meylettirdi derinlerden. Suyu, tuzu bulmak için köşe bucak uzanan sıradan köklerden öte, başka sevdalara, Tuapse'ye, Maykop'a,

Pitsunda'ya uzanmadaydılar. Anayurt su gibi, tuz gibiydi her iç çekişte. Her öyküde bir kuytu ya gizlenmiş, arada bir başını uzatıp "Acaba?" diye soran, "Keşke..." diye mırıldanan, "Belki..." derken yüreği çarpan bir yalnız Nesren Jake...

Yol verin kanatlı atlara,
Sürgünden dönen çocuklara
Ateşler yakın doruklarda
Geçit vardır yarınlara.*

Kimi umudu geleceğin önündeki hendek belledi, şair "En büyük silah umut etmek" dediğinde. Tarih, 21 Mayıs'tan bu yana ömrünü yurdundan uzak topraklarda tüketmiş beş nesil tanıdı. Sürgün, ancak evini terk edenlerin yollarda yitip gittiği bir acı balad olarak yer etmemiştir zihinlerde. Sürgün, denizinden koparılıp sıcak kumlar üzerine bırakılan balık misali sürdü diller ülkesinin dillerini tepeleme doldurmuş gemilerle. Kaf Dağı'nın mitosları, dansları, ölmüş bebeğini hastalık yayar endişesiyle denize atacak adamdan korumak için emziriyormuş gibi yapan annenin yanına sıkışıverdiler o gemide. Sıkışık olmak, kenetleniş yüz kırk yıl Çerkesyalının yaşamına aksetti. Suda çözünmeden bir asrı geçkin kalmak madde için zordur, acıdır. En baba-yığıdi, yüzeyinden dirhem dirhem kaybeder, an geçmeye görsün. Çerkes, uluslar tarihindeki sürgün sınavını hakkıyla verdi. 21 Mayısları şimdiden sonra aydınlık kılmak, Çerkes'in sınavında son aşamadır. O gün gemide umutsuz ufka bakan anne, bugün de can çekişen kimliğine son bir hamleyle kanat germekte. 21 Mayısları güneşin aydınlığında uçurmak zamanıydı, güneşse her zamanki güleçliğiyle doğudan göz kırıyor, Karadeniz'in öte yanından. Atlı elleri atının dizginlerinde, ufka bakmada. Sonra çevirdi başını geriye, loşluğa seslendi: "Tut elinden patikalarına dönecek atlının, güneşe, çık haydi kuytundan Nesren Jake!.."

21 MAYIS ANDI

biz,
insanlık tarihinin en acımasız
sürgün ve soykırımını yaşamış
Çerkesler olarak...

nerede yaşıyor olursak olalım
yaşadığımız soykırımı
unutmayacağımıza,
gelecek nesillere de
unutturmayacağımıza...

her türlü baskıya
asimilasyona
karşı koyarak
var olacağımıza...

21 Mayıs'ı
ulusal-kültürel dirilişimizin
günü yapacağımıza...

yaşadığımız tüm ülkelerde
Anavatanımız Kafkasya'da
ve tüm dünyada
barışı savunacağımıza...

Atalarımızın
manevi huzurunda
ant içeriz...

Anadil Afiş Yarışması

Demokratik Çerkes Platformu(DÇP) Sözcüsü Handan Demiröz, anadil konusunda yürütülen çalışmalar ve afiş yarışması hakkında Nart Dergisi'nin sorularını yanıtladı.

DÇP'nin anadil konusunda yaptığı çalışmalar dan söz eder misiniz?

Anadille ilgili çalışmalarda ilk adımımızı "Türkiye'deki Çerkeslerin Sosyo-Kültürel Kimliği" araştırmamızla attık. Araştırma için düzenlenen anketlere, Türkiye'de yaşayan Çerkeslerin ne oranda anadillerini bildiğini ve konuştuğunu ortaya çıkarmak amacıyla özel bölümler eklendi. Verileri değerlendiren toplantılar yaptık.

TBMM'nin anadil öğrenimini de kapsayan "AB Uyum Yasaları"nı kabul etmesiyle birlikte çalışmalarımızı yoğunlaştırdık. Önce, 22 Eylül 2002'de "AB Uyum Yasaları: Anadili Öğrenim ve Yayın Hakkı" konulu bir panel düzenledik. Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden gelen katılımcılarla birlikte anadil öğrenimi ile ilgili neler yapılabileceğini tartıştık. Daha sonra, 6 Ekim 2002'de, Bilgi Üniversitesi'nde Prof Dr George Hewit'in de konuşmacılar arasında bulunduğu "Çerkes Dilleri Sempozyumu"nu düzenledik. (Bu toplantılarla ilgili detaylı bilgiler web sitemiz www.cerkesplatformu.org'dan alınabilir.)

Anadille ilgili çalışmalarımızın öncelikli hedeflerini, toplumumuzun anadil konusundaki duyarlılığını artırmak ve anadilin öğrenimini/kullanımını teşvik etmek olarak özetleyebiliriz. Bunu desteklemek için, anadil temalı bir afiş yarışması düzenledik.

Afiş yarışması fikrinin nasıl ortaya çıktığını biraz daha açar mısınız?

Anadilimizin giderek yok olduğu / unutulduğu gerçeği bizi anadil konusunu sürekli olarak göz önünde tutacak, özellikle gençlerimizin bizzat katılabileceği bir yarışma düzenleme fikrine taşıdı. Bu yarışmanın afiş yarışması olması tercihi, ortaya çıkacak ürünlerin çeşitli şekillerde yeniden kullanılabilir olması nedeniyle yapıldı. Afiş sergisi, kitap kapağı, kartvizit, ev-ofis duvarlarına asılacak afiş vs. Afiş yarışmasını düzenlerken toplumumuzda anadil konusunda yeniden bir bilinç yaratmak anadilini bilenlerin birbirleri ile konuşmasının, çocuklarına öğretmesinin önemini gündeme taşımak hedeflendi. Hedeflerden bir diğeri de anadilini bilmeyen gençlerimiz arasında bu konu üzerinde kafa yorulmasını, tartışılmasını sağlamak ve anadilini öğrenmeye özendirme oldu.

Duyuru yöntemleriniz nelerdir?

Duyuruyu kendi web sitemizde ve bazı e-grouplarda yaptık ama şimdi ayrıca bir duyuru afişi hazırlıyoruz. Tüm derneklerimize ve özellikle resim ve grafik bölümlerinin olduğu üniversitelere asılmasını sağlayacağız. Ayrıca bir gazete ilanı vermeyi de hedefliyoruz.

Başlatılan Afiş Yarışması'nın nasıl tepkiler alacağını düşünüyorsunuz?

Doğrusu bizi olumlu ya da olumsuz tepkilerden çok, katılım sayısı ve katılımcılar ilgilendiriyor. Doğru şekilde duyurabilirsek çok katılım olacağını, çok ilginç sonuçlar çıkabileceğini belki de kendi toplumundan şu yada bu şekilde uzak kalmış gençlerimize ulaşabileceğimizi umuyoruz.

Afiş Yarışması sonucunda onu destekleyici bir anadil kampanyası başlatılabilir mi? DÇP'nin böyle bir düşüncesi var mıdır?

Evet bunu düşünüyoruz. Bu yarışmadan çıkacak, herkesi yüreğinden yakalayacak bir yada bir kaç sloganımız olacak, anadil konusunda başlatılacak bir kampanyanın tetikleyicisi olacak diye bir beklentimiz var doğrusu.

21 Mayıs Sürgünü Anma Programları içerisinde Kızkulesi önünden denize çiçek atılması gelenekselleşmekte ve yıldan yıla daha fazla katılımcı sayısına ulaşmaktadır. Bu yıl 3.sü yapılacak olan Anma Programından da biraz bahseder mısınız?

Biz bu etkinliğe çok önem veriyoruz çünkü belki de ilk kez toplum olarak hep kendi içimize kapanık olarak dernek binalarımızda yada göz önünde olmayan kıyı köşelerde yaptığımız anma programlarından uzaklaşıp, başka bir deyişle kabuğumuzdan çıkıp bizim dışımızdaki insanlara da sesimizi duyurmayı hedefledik. "SÜRGÜNDE YAS" adıyla verdiğimiz gazete ilanları geniş yankı buldu, tüm yazılı ve görsel basının çok büyük ilgi gösterdiği anlamlı ve hüznü bir etkinlik oldu. Bu yıl biraz da "ünlü" Çerkesleri katarak ve Lorena Mc Kenneth'ı da bir konser vermek üzere davet ederek kapsamını genişletmeyi hedefliyoruz. Bunun için bu konuya sahip çıkan herkesin maddi-manevi katkısına ihtiyacımız var.

Umud ediyoruz ki çalışmalarınızda başarılar elde eder ve gençlere örnek olmaya devam edersiniz. Teşekkürler.

Adıgey Cumhuriyeti Örneğinde, Rusya Diasporasının Sorunları, Gelişim Perspektifleri

[Mehmet Uzun]

Rusya Federasyonu Devlet Politikasının ön- de gelen ismi Devlet Başkanı V.V. Putin, Etnik Rusyalıların oluşturduğu kalabalık diasporayla ilgili çalışmalara hız verilmesi gerektiğini belirtmişti. Bu politika, tüm dünyada kabul gören; bir diasporanın, parçası olduğu toplumun ekonomik, kültürel ve diğer alanlardaki gelişimine katkı sağlayacağı anlayışına uygun düşmelidir,

Almanya, İsrail, Çin, Japonya, Yunanistan, Fransa ve diğer birçok ülke kurmuş oldukları özel yürütme organları sayesinde diasporalarını- la başarılı bir işbirliğine geçebilmişlerdir.

1999 yılında 'Rusya Federasyonunun Yurtdışı- ndaki Soydaşlarıyla İlgili Devlet Politikası' baş- lıklı yasa kabul edildi, Bu yasa diasporayla iliş- kilerin başlıca prensiplerini ve hukuki normları- nı oluştururken, konu ciddi bir politik tutum özelliği de kazandı. Kanunun asıl amacı ülke dışındaki soydaşlarımız için özendirici bir rejim uygulanması, yani onlar için en uygun devlet politikasının yürürlüğe geçmesidir.

Söz konusu yasa, daha çok Bağımsız Devlet- ler Topluluğu ve Baltık Ülkelerinde yaşayan Rusya soydaşlarına yönelik hazırlanmıştı. 2002 yılında kabul edilen 'Rusya Federasyonu Vatan- daşlığı' yasa ise farklı bir görüntü ortaya koy- maktadır. Çünkü yeni vatandaşlık yasası, kap- samı itibarıyla etnik Rusyalılar ile diğer yabancı kişileri aynı koşullara tabi tutmakta, etnik Rus- yalıların ayrıcalıklarını ortadan kaldırmaktadır.

Bu durum şüphesiz Rusya diasporasıyla iliş- kileri olumsuz etkileyecektir. Çünkü başka ül- kelerde yaşayan sudaşlarımızın kendilerini bu- günkü Rusya'nın tarihi ve manevi geçmişinin bir parçası olarak hissedebilmelerini sağlayacak en önemli faktör, onların ülkelerinin (Rusya'nın) vatandaşlığını engelsizce alabilme haklarıyla mümkündür. Bu sorun Fransa daki Rus etnik topluluğu yetkililerince, RF Başkanı V.V. Pu- tin'in bu ülkeye yaptığı ziyaret sırasında günde- me getirilmiştir. Putin bu sorunların tartışılma- sını, soruna gerek Rusya' nın, gerekse diaspora- nın çıkarlarını gözeterek uygun çözümler bu- lunması gerektiğini belirtti.

Rusya diasporasını etnik yapısı ve tarihi olu- şumu açısından çeşitlilik gösterdiği bilinmekte- dir. Bu bağlamda Adıgey Cumhuriyetiyle akraba- lık ve kan bağı olan Adıge (Çerkes) diaspora- sının büyük çoğunluğu, 19. yüzyıl Kafkas Savaş- ları sonucunda gerçekleşen toplu göçün bir sonucudur. Savaş sonrasında tarihi Çerkesya top- raklarında % 10 dan daha az yerli halk (Adıge) kalmıştır.

Günümüzde Adıge diasporası, uzmanların değerlendirmelerine göre 5 milyon kişiden oluş-makta sayıca Rus diasporasından sonra ikinci sı- rada yer almaktadır. Dünyanın 50 ayrı ülkesine dağılmış bulunan bu diasporanın önemli kısmı Türkiye de ve yakın doğu ülkelerinde yoğunlaş- mıştır.

Kafkas Savaşlarının sebep ve sonuçları deği- şik tarihi değerlendirmelere tabi tutulduğundan ve diğer bir takım nedenlerle Adıge diasporası- nın tarihi vataniyle ilişkileri, Sovyetler Birliğinde yapılan bazı demokratik reformlara kadar oldukça sınırlı kaldı. İlişkiler ancak 90' lı yılların baş- larında hız kazandı. Bu dönemde, Adıge kökenli yurttaşlar Adıgey'e gelmeye ve atalarının top- raklarındaki yaşamla tanışmaya başladılar.

Bu süreçte önemli rol oynayan bir diğer et- ken, 18 Mayıs 1994 tarihinde, Kafkas Savaşları- nın 130. yıldönümünde Rusya Federasyonu Baş- kanının (Boris YELTSİN) kfkas halklarına hita- ben yayınladığı bildiridir. Başkan; o dönemin olaylarını değerlendirirken 'Kafkas halklarının, yalnız vatan topraklarında yaşamlarını sürdür- mek için değil, kültürlerini ve ulusal varlıklarını da korumak için yiğitçe mücadele ettiklerini' belirtmiştir. Bu açıklama, Adıge diasporasının tarihi vatani Rusya' ya karşı sempatisini daha da geliştirmiştir.

Adıge diasporasıyla kurulan ilişkiler sonucun- da, Adıgeilerin azınlık olarak yaşadıkları dış ülke- lerde karşılaştıkları, anadillerini ve kültürlerini koruma konusundaki engellemelerin doğurduğu sorunları da ortaya çıkarmıştır. Bu engellemele- rin asimilasyon temposunu hızlandırdığı, Adıge

diasporasını tamamiyle yok olmanın eşğine getirdiği görülmüştür.

Birleşik Yugoslavya' ya bağlı Kosova Özerk Bölgesinde yaşayan sayıca az Adıge diasporası, aynı dine mensup oldukları Arnavut çoğunluk tarafından Kosova'nın bağımsızlığı için silahlı mücadeleye çekilmeye çalışılmış, bu yönde acımasız baskılara maruz bırakılmıştır. Fakat Adıge topluluğunun ulusal mantalitesinin önemli bir parçası olan 'minnettarlık' duygusu, zor zamanlarında kendilerine topraklarını açmış ve sonrasında da ilgilerini eksik etmemiş Sırpların dostluk ve kardeşliğine ihanet etmelerini olanaksız kılmıştır.

Rusya Federasyonu ve Başkanı, bu kritik durumda, etnik Rusyalıların geleceğine karşı duydukları tarihi sorumluluk doğrultusunda, Kosova'daki Adıgelerden isteyenleri Adıge Cumhuriyeti'ne getirme ve yerleştirme konusunda gerekli önlemleri almıştır. Federal bütçe ödenekleriyle, onlar için Mafehable köyünü kurmuştur.

Bu uygulama, çağdaş Rusya tarihinde, etnik Rusyalıların dış ülkelerden toplu getirilişinin ilk ve tek örneğidir. Bu olay ülkemizin uluslararası prestijini de büyük ölçüde yükseltmiştir.

Bugün Kosova repatriantları toplumumuzun organik bir parçası haline gelmiştir. Düşünce ve çabalarını yeniden kazandıkları vatanlarının iyiliğine adanmışlardır.

Kosova Adıgelerinin getirilişi ve diğer ülkelerdeki soydaşlarla kurulan diyalogun getirdiği deneyim; bir çok yeni sorunu da gündeme getirdi. Diasporanın, tarihi vatanındaki 'yaşamda' etkili bir rol oynayabilmesi de bu sorunların çözümüne bağlıdır.

Öncelikle repatriantların da içinde bulunduğu soydaşlarımıza destek olacak, devletin genel eğilim ve garantilerini belirleyen hukuki bir temele gereksinim vardır. Adıge Cumhuriyeti Anayasası, Rusya Federasyonu dışında yaşayan soydaşların (Adıge diasporasının, ona mensup kişilerin ve torunlarının, ülkeden ayrılmak durumunda kalmış her milletten insanların) tarihi anavatanlarına dönmelerine izin vermektedir. 1997 yılı Haziran ayında Adıge Cumhuriyeti 'Dönenler Yasası' yürürlüğe girmiştir. Yasa 'vatana geri dönenlere' yönelik devlet desteği işleyişinin ayrıntılarını şekillendirmiştir.

O dönemin toplumsal - politik atmosferi dolayısıyla, yasanın kabulü cumhuriyette yaşayanların bir bölümü tarafından kaygı ve tedirginlikle karşılanmıştır. Bu yasanın anavatan dönüşleri hızlandıracağı, fundamentalist ve eks-

remist dalgalanmalara neden olacağı yolunda tepkiler dile getirilmiştir.

Bu kaygılar doğrulanmadı, doğrulanması da olası değildir. Çünkü gerçekçi temelleri yoktur. Sorunu bilmemekten, önyargılardan kaynaklanmaktadır.

90'lı yılların başından beri Adıge'ye dönüş yapıp kalanların sayısı bugün 500 kişiden biraz fazladır. (Kosova'dan getirilenler dahil). Ayrıca bu sayı sabitlenmiş gibidir. Bu yüzden yukarıda sözü edilen yasanın kapsamına, yalnızca diasporadan vatana dönmüş olan küçük bir kesim girebilmektedir. Bu kişiler 'vatan' ve 'yaşam' kavramlarını birleştirmiş insanlardır. Adıgeler tarihleri boyunca dini fanatizmden uzak kalmışlardır. Repatriatların çoğu, en sıradan dini görevlerini yerine getirdiğiyle bile "övünemez".

Vatana Geri Dönenlerin mantalitesini oluşturan asıl etmen: ahlaki-töresel yasa olan 'Adıge Xabzenin' geleneksel prensipleridir. Ulusu ve kökeni ne olursa olsun 'insana' saygı ve hoşgörü onların ilişkilerinde belirleyicidir.

Konuya başka bir açıdan bakacak olursak, gerçekte Adıgelerin psikolojisini belirleyen bu faktörün, bir çok yönüyle Adıge deki tutarlılığı ve barışı koruduğunun da altını çizmek gerekir. Bu nedenle farklı ulus ve görüşlerin insanları bir arada huzur içinde yaşayabiliyor.

Adıgeler, diasporada yaşadıkları yıllar boyunca buldukları ülke ile Rusya arasında barış elçisi ve dostluk köprüsü görevi görmüşlerdir. Bu deneyimle kazanılan basit bilincin sonucuna göre; Adıge halkının ulusal geleceği Rusya'nın güçlü ve gelişen bir ülke olmasına bağlıdır, bağlı kalacaktır. Çünkü tarihi anavatanlarında ne kadar az sayıda kalmış olurlarsa olsunlar, yalnızca burada anavatanlarında anadil, kültür ve diğer ulusal özellikleri devlet tarafından yok olmaktan kurtarılmış ve hak ettikleri gelişime kavuşturulmuştur. Repatriantlarda, Rus halkı ve Slav Kültürüyle birlikte yaşamın, diğerlerine nazaran, Adıge halkının yaşam felsefesi ve değer yargılarıyla daha bir örtüştüğü görüşündedir.

Adıge Cumhuriyeti 'Repatriantlar Yasası'na dönelim. Bu yasa, geri dönenlere destek konusunda hukuki baz oluşturur. Örneğin repatriant statüsü alınma yöntemlerini, onun getirdiği hak ve sorumlulukları belirler. Yasa aynı zamanda vatana geri dönenlere yardım konusunda tasarlanan uzun vadeli devlet programını da kapsar.

Bugün "Repatriantlar Yasası" gereğince ve Adıge Cumhuriyeti Başkanının emri doğrultusunda, AC Bakanlar Kurulu Repatriantlar Dairesi,

bu statüyü belirleyen belgeyi hak eden kişilere vermektedir.

1997 yılında bu konudaki yasaları sistematize etmek adına Maykop'ta "Watana Dönüş. Rusya Federasyonu ve Adige Cumhuriyeti Hukuki Belgeleri" başlıklı bir kitapçık Adigece, Rusça, Türkçe ve Arapça olarak yayınlanmıştır.

Vatanına Geri Dönenlere destek konusunda karşılaşılan sorunların çözümü, sürekli çalışan bir devlet kurumu olmadan mümkün değildir. Bu yüzden Adige Cumhuriyetinde bu sorunlarla ilgili olarak çalışan, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına bağlı Repatriantlar Dairesi vardır.

Bu Daire, repatriantların kabulü, ve adaptasyonu, AC de karşılaştıkları sorunların çözümüyle ilgilenir. Sorunlar çok çeşitlilik göstermektedir. RF'de oturma izni, barınma, iş, eğitim, sağlık gibi sorunlardan, RF vatandaşlığı almaya kadar uzanır.

Barınma ve iş bulma başta gelen sorunlar ki bunlar RF vatandaşları içinde günümüzde çözülmüş sayılamaz. Bunların yanı sıra geri dönenlerin çoğunlukla yalnızca geldikleri ülkenin dilini bilmeleri, ülkemize uyum sağlamalarını da zorlaştırıyor. Repatriantlara destek konusuyla ilgili olarak AC Bakanlar Kurulu Adaptasyon Merkezi de yine Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına bağlı olarak çalışmaktadır.

Bu merkezin tüzüğüne göre kuruluş amacı, repatriantlara geçici barınma yeri tahsis etmek, sosyal hayattan ve sağlık hizmetlerinden faydalanmalarını sağlamak, yeni yaşam koşullarına sosyal ve psikolojik adaptasyonlarını sağlamak.

Soydaşlara verilen destek sadece politik değil. Bir takım ekonomik sorunların da çözümünü gerektirmektedir. Rusya ekonomisinin ve sosyal konununun bugünkü durumu göz önüne alındığında, devletten ciddi finans yardımı umut etmek elbette anlamsızdır. Geri Dönenler de bunun bilincindedir. Bu noktada toplumsal oluşumlar ve sivil girişimler devreye girmelidir.

Repatriantlara doğrudan yardım ve özel finans sağlamak (Devletten finansmanda dahil) bu konuda programlar tasarlamak için 1997 yılında "Adige Cumhuriyeti Repatriantlarına Yardım Vakfı" kuruldu.

Vakfın kurucuları (aydınlar, memurlar, işadamları, repatriantlar), öncüsü oldukları bu oluşuma büyük umut bağladılar. Toplum ve devletten gelecek desteğe inandılar. Bu umutlarda boşa çıkmadı. Bunun örneği de Kosova Adigelelerinin anavatanına getirilmesidir. Bunlara yapılan harcamaların büyük bölümü vakfın bütçesinden

karşılanmıştır. Vakıf bütçesini ise vatandaşların, devlet kurumlarının ve büyük ölçüde Adige diasporasının bağışları oluşturmuştur.

Repatriantlara verilecek destek devlet politikasının bir parçasıdır. Her şeyden önce devlet soydaşlarına karşı sorumluluğunu hissetmelidir. Bu soydaşlar hangi nedenlerle nerede yaşıyor olursa olsun. Ayrıca Rusya'nın demografik (nüfus) bir krizin içinde bulunduğu günümüz şartlarında, içlerinde çok sayıda eğitilmiş, alanlarında uzmanların bulunduğu etnik Rusyalıların anavatanlarına dönüşü çok ayrı bir önem kazanmaktadır. Örneğin, Adige Cumhuriyetinde "geri dönenlerin" yeni iş ve üretim çeşitleri yarattıkları, açtıkları yeni işyerlerinde, gerek repatriantların gerekse yerli halktan çok sayıda kişinin çalıştığı bilinmektedir.

Bizim görüşümüze göre; Rusya'nın soydaşlarının ekonomik potansiyelinin, ülkemiz ekonomisine kazandırılması daha ciddi perspektifler vaat etmektedir. Diaspora mensubu yatırımcılara vergi ve diğer konularda kolaylık getirecek hukuki temeller oluşturulmalıdır. Bu yurtdışındaki soydaşlarımızın gözünde Rusyanın elverişli bir yatırım sahası olarak olumlu imajını yükseltecektir.

Kısacası Rusya diasporasıyla ilişkiler, büyük ölçüde RF nun ekonomik işleyişindeki düzelmeye ve gerçek bir hukuk toplumu yaratmasındaki başarısına bağlıdır. Gerek yasaları yapanlar, gerekse bunları uygulayanlar, bu sorunların derinlerine inmeli ve çözümlerine sorumluluk duygusuyla yaklaşmalıdırlar.

Bu tarz bir çalışmanın sonuçları şüphesiz pozitif olacaktır. Rusya devleti de soydaşlarına karşı görevini onuruyla yerine getirebilecektir. Aynı zamanda anavatanlarının sosyo-ekonomik gelişimine ve manevi dirilişine çok önemli katkılar sağlayabilecek soydaşlarımıza da olanaklar sağlayacaktır.

Rusya, gücünü daima içinde barındırdığı halkların renkliliğinden almış ve onların ortak çabaları sayesinde de her daima güçlü kalacaktır.

S. KLIŞEV

Adige Cumhuriyeti

Başkanlık ve Bakanlar Kurulu Dairesi Başkanı

A.C. Devlet Bakanı

Rusçadan Çeviri; Çetav Günay- Yedic Memet

(Makale 14.Mart.2003 tarihli Sovyetskaya Adige-ya Gazetesinde yayınlanmıştır.)

Kafkaslardan Nart Destanları

John Colarusso

Nart (N): Sayın John Colarusso, bize kendiniz ve çalışmalarınız hakkında kısaca bilgi verir misiniz?

John Colarusso (JC): 1945 yılında San Diego, California'da doğdum. Çocukluğumda yılın büyük bölümünü büyük ölçüde sanayileşmiş bir bölge olan New York yakınlarındaki Newark, New Jersey'de; yazları bir ayımı da Amerika'nın kırsal güney kesiminde bulunan Mississippi'de geçirirdim. Burası, karşıdan karşıya geçerken sağa-sola bakmama bile gerek kalmayacak kadar tenha olan caddelerinde yürüyebildiğim bir yerdirdi. Yani çocukluğumu 19. ve 21. yüzyıllarda geçirdim. Tabii o zamanlar bunu fark edecek yaşta değildim.

İlk ilgi duyduğum dersler biyoloji, matematik ve fizikti. Fizik dersini aldığım hocayla kavga edince felsefeye yöneldim. İki yıl felsefe okuduktan sonra gecikmeli olarak yabancı diller ve dilbilim alanlarına girdim. Babam İtalyan, annemse yarı İskoç yarı Alman olduğundan, çocukluğumda İtalyanca konuşur ve Almanca'ya da ciddi bir şekilde ilgi duyardım. Belki de beni dil konusunda çalışmaya kalıtımım itti.

Son on yıldır Washington ve Ottawa'ya Kafkasya'daki çatışmalar konusunda danışmanlık da yaptım. Bu çalışmalarımın savaşımlardan kaçınmaya ya da başlamış olan çatışmaları durdurmaya uğraştım. Bir defasında Abhazya ve Gürcistan'daki çatışmalarda yaralanan kadınlar için Ermenistan'da kurulan bir plastik cerrahi programına finansman sağlamayı başardım.

N: Neredeyse çeyrek yüzyıldır Çerkeslerle ve diğer Kafkas halklarıyla ilgileniyorsunuz. Sizi

bu halklar üzerinde araştırma yapmaya iten neden nedir?

JC: Çerkesleri ilk kez Sergei Eisenstein'in bir filminde dans ederlerken görmüştüm. Sanıyorum "Potemkin Zirhlisi"ydi. Bu insanların kim oldukları çok ilgimi çekmişti. Daha sonra bunların, bizden çok farklı özelliklere sahip oldukları halde haklarında pek bilgi sahibi olmadığımız insanlar olduklarını ve Avrupa'nın eşliğindeki minyatür bir kıtada yaşadıklarını öğrendim. Önce Ermenice, sonra Eski Gürcüce ve Osetçe üzerinde çalıştım; daha sonra da Ubihça ve Çerkesçe'nin Bjeduğ lehçesine geçtim. Sonraları Kabardeyce, Abazaca, Abhazca ve biraz da Avarca, Kubaçi ve İnguşça üzerinde çalıştım.

Çerkesler, Ubihlar ve Abhaz - Abazalar arasında dikkate değer dilleri, zengin kültürleri, tarihi efsaneleri ve derin bir yas duygusu olan insanlar buldum. Belki de iç savaş sırasında büyük yıkımlara tanık olmuş olan Amerika'nın güney bölgelerinden olduğum için, bu insanların hissettikleri acıyı hemen anladım.

N: Bildiğimiz kadarıyla, kitaplarınız ve makaleleriniz genellikle Kafkas dilleri ve dilbilimi hakkında. Dilbilim çalışmalarınızın yanı sıra Kafkas halklarını antropolojik olarak da incelediniz mi?

JC: Çeşitli ansiklopediler için Kafkasya ve Çerkesler hakkında değerlendirmeler ve özet çalışmalar yaptım.

N: Sizce dil ve kültür arasındaki ilişkinin nasıl bir doğası var?

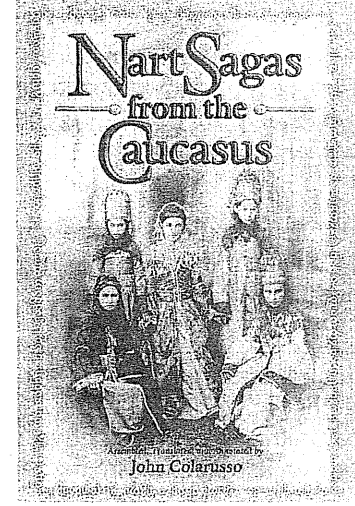
JC: Dil ve kültür arasında, etkisi çeşitli seviyelerde görülen karmaşık bir bağlantı var. Kuzeybatı Kafkas dil ailesine (Ubihça ve Abhazca-Abazaca'nın da dahil olduğu aileye bazı arkadaşlarımızın ve benim verdiğimiz ad) mensup olan dillerde, daha önceden bilinen kelimeleri çeşitli şekillerde birleştirerek yeni kelimeler türetmek için sonsuz seçeneğiniz vardır. Bu size gündelik hayatı dile yansıtırken çok zengin ve yaratıcı bir bakış açısı sağlar. Fiiller cümledeki bütün özneler için çekime uğrayabilir ve bu da neredeyse yalnızca fiilleri kullanarak konuşabileceğiniz anlamına gelir. Böylelikle, bu dillerden herhangi birinde yapılan bir konuşmada bilgi çok büyük bir hızla karşı tarafa aktarılabilir. Bu dillerden birinde düşünmenin ve konuşmanın en çarpıcı özelliklerinden biri budur ve gündelik yaşamın hızında kendini gösterir. Elbette, bu dillerden birinin içinde doğmuş ve yetiştirilmişseniz bütün bunları çok doğal karşılar ve fark etmezsiniz. Ancak "daha yavaş" bir dilden "hızlı" olan kendi dilinize geçtiğinizde bu farkı hissedebilirsiniz.

N: Biraz da son kitabınız olan "Kafkaslardan Nart Destanları"nın hazırlanma sürecinden bahsedelim. Ne kadar zamanda tamamlandı?

JC: Bu çeviriler üzerinde çalışmaya 1979 yılında başladım ve pek çok Çerkes büyüğünden de yardım aldım. Ubihça için, önemli bir Norveçli dilbilimci olan müteveffa Hans Vogt'tan yardım aldım. Abazaca ve Abhazca metinlerin büyük kısmı, Çerkesçe ve Ubihça metinlerin ise tamamı gramer açısından analiz edildi. Abhazca'da SOAS'dan (Londra Üniversitesi, Doğu ve Afrika Çalışmaları Okulu – Ç.N.) Prof. George Hewitt ve eşi Zaira Khiba yardım ettiler. Bu çabalar 1982 yılına dek sürdü. Kitabın metni daha sonra, 1992 yılında eşim Linda yayınlanmalarını önerene kadar bir çekmeceye durdu. Princeton Üniversitesi bu metinleri yayınlamayı kabul etti ve Abhazya, Osetya, İnguşetya ve Çeçenya'daki trajik savaşlar boyunca benim politik faaliyetlerim nedeniyle kitabın yayına hazırlık çalışmaları geciktiğinde de yanımda oldu. 1994 yılından 1999'a kadar bütün boş zamanlarımı ve enerjimi bu metinlerin yayına hazırlığına ayırdım. Daha sonra metinlerin editasyonu yaklaşık üç yıl sürdü ve kitap Ekim 2002 yılında ortaya çıktı.

N: "Yunan mitolojisi batı medeniyeti için ne kadar önemliyse Nart destanları da Kafkasya için o kadar önemlidir" diyorsunuz. Sizce Nart destanları Yunan mitolojisi kadar zengin midir? Nart destanlarının bugüne kadar yaygın

bir ilgi görmemiş olmasını neye bağlıyorsunuz?

JC: Nart destanlarının yeryüzündeki bütün diğer destanlar kadar zengin olduğunu düşünüyorum. Şunu hatırlatmama izin verin ki, Asker Hadaghatl'e'nin Adıgece destan derlemelerinin yalnızca yüzde onu ve İnal-İpa'nın Abhazca destan derlemelerinin de aynı oranda küçük bir bölümü benim çalışmamda yer alıyor. Farklı dillerdeki külliyatlardan yalnızca Meremkulov'un ve Salakaya'nın Abazaca külliyatları tamamlanmıştır. Ubihça metinlerin bir kısmı halen Boğaziçi Üniversitesi'nde Prof. Sumru Özsoy tarafından çevrilmektedir. Osetçe Nart destanlarının bir cildi için de ben İngilizce editörlüğü yaptım. Arkadaşlarımız Karaçay-Malkar Nart destanları külliyatı üzerinde çalışmaktadırlar; Çeçen-İnguş ve Svan külliyatlarının da üzerlerinde çalışılması gerekmektedir. Bu destanların her biri çok belirgin özellikler taşımakta ve onları bugünlere "taşayan" insanların kültürlerini yansıtmaktadırlar.

Bu destanlar neden daha önce fark edilmedi? Öncelikle, yazıldıkları diller çok zor dillerdir. Ama ikinci olarak, bu mitler Rus okuyucular kadar Alman ve Fransız okuyucuların da ilgisini çekmiş, ancak yalnızca folklorik bir yerel değer olarak görülmüşlerdir. Nart destanlarının başka mitik geleneklerle benzerlikler taşıdığı farkında olan yalnızca müteveffa Fransız bilim adamı Georges Dumézil'di. O da destanların bütün potansiyelini incelememiştir. Benim kitabım bunları yalnızca tutarlı bir hikaye şekline sokmakla kalmıyor, Nart destanları ile diğer toplumların gelenekleri arasında da paralellikler kuruyor. Bazı yaşlı Adıgeler Nart destanlarını eşsiz

olarak düşünmek isteyebilir, dolayısıyla da yaptıklarından hoşlanmayabilirler. Aralarında Avrupalılar, Kuzey Amerikalılar ve Asyalılar bulunan diğer insanlar ise Kafkasyalıların aslında kendileri ile olan akrabalıklarını göreceklerdir. Bu insanlar Nart destanlarını yalnızca ilginç bulmayacaklar, destanların kendi geleneklerinin ve kültürlerinin kökenlerine ışık tutacağını da göreceklerdir.

N: Nart destanlarındakilere benzeyen kahramanlar ya da olayları içeren başka ulusal destanlara rastladınız mı?

JC: Rus, Nordik, Eski Yunan, Eski İrlanda destanları ve Hindu Vedalarının hepsi Nart destanlarıyla paralellik gösterirler. Orta Asya Türk kültürü ile paralellikler de vardır. Ben buzdağının yalnızca suyun üstündeki kısmına değindim.

N: Bu destanların hangi yönleri paralellik gösteriyor?

JC: Nart kahramanlarının da Rus destan kahramanlarının da çok uzun zaman dilimlerine yayılmış "destansı uykuları" vardır. Nart Wardana, Nordik savaş tanrısı Odin'e (daha eski adı Wodan) benzemektedir. Nart Pataraz tarihi Hindu destanı Rig Veda'daki İndra'ya benzer. Nartların zor koşullarda hayatta kalma mücadeleleri tarihi İrlanda destan kahramanlarınınkilere benzer. Seteney Guaşe Yunan mitolojisindeki Afrodite ve Kelt mitolojisindeki (Kral Arthur destanlarındaki) Guinevere'e yakındır. Nart Nesren, Yunan mitolojisindeki Prometheus gibi bir dağın tepesine zincirlenmiştir. Sosruko da yine Prometheus gibi insanlığa ateşi getirmektedir. Nart destanlarındaki devler eski Yunan mitolojisindeki Cycloplar gibi tek gözlüdürler. Nartların onurlu savaşçı kültürü Türk kültürünün bazı özelliklerine benzer. Hatta Sosruko ve Sotres (ya da Totres) arasında, Hititlerin ve Hurrilerin (tarihte Türkiye ve Orta Doğu'da yaşamış olan halklar) mitlerindeki pek çok detayla paralellik gösteren bir dövüş gerçekleşir.

N: Nart destanları Kafkas halkları arasında da farklılıklar gösteriyor. Sizce çıkış noktaları Kafkasya'nın hangi bölgesidir?

JC: Bütün Kafkas halklarının ortak mirasıdır bu destanlar ve o medeniyetin ayırt edici özelliklerini taşırlar. En eski mitler hayat veren prenses miti ile dağın tepesine zincirlenmiş dev mitidir.

N: Megrel, Abhaz ve Gürcü kültürlerinde ortak bir tema olan "Altın Post" destanı ile ilgili bir araştırmanız oldu mu?

JC: Bu mitin Çerkes versiyonuna aşinayım. Bu hikayeler üstünde daha çok meslektaşım Prof. Kevin Tuite çalışmıştır.

N: Peki sizce Altın Post nerede?

JC: Eski Yunanların eski Kafkasyalılarla yakın bir temas içinde olduklarına inanıyorum. Medea'nın erkek kardeşinin adı Apsurtos idi. Bu kelime Abhazların kendilerini tanımlamak için kullandıkları "Apsuwa" kelimesinin bir versiyonudur. Bu, Güney Kafkas dağlarından akan nehirlerde altın aramak için koyun postlarının kullanılmasıyla ilgili bir hikayedir. Eski Yunan-Kafkas yaşamından bir kesit sunmaktadır.

N: Mitolojiden hareketle Çerkes kültürü ve Khabze hakkında genel sonuçlara varmak olası mıdır?

JC: Bu mitler geçmiş günlerin doğrudan bir tanıklığıdır.

N: Nart destanları Kafkasya'nın otokton halklarının tarihi yaşam biçimlerine ışık tutmakta mıdır?

JC: Evet. Destanlar bize, eskilerin kadınlara gösterdikleri büyük saygıyı göstermektedirler. Onlar bize, eski savaşçıların şövalye ruhunu; kabileler arasındaki hasımlıklardan kaynaklanan çatışmaları ve alçaklıkları; o dönemin insanların cesaretlerini, onurlarına bağlılıklarını ve bu uğurda ölümü göze aldıklarını göstermektedirler. İnsanların maceraperest ruhlarını göstermektedirler.

N: Siz Kafkas dilleri üzerinde çok geniş çaplı araştırmalar yaptınız. Sizce Kafkasya'nın "Diller Diyarı" olarak adlandırılmasının nedeni nedir? Bu bölgede yaşayan halkların çok sayıda dil kullanıyor olmasının nedeni yalnızca coğrafi midir?

JC: Ben ve başka bazı araştırmacılar son buzul çağındaki neolitik dönemde Kafkasya'nın insanlar için bir sığınma yeri olduğunu ve buzullar eridiğinde insanların buradan Avrasya'ya yayıldıklarını düşünüyoruz. Kafkasya, uzun süren buzul döneminde ortaya çıkmış olan orijinal bir çeşitliliği korumaktadır. Bu da, kısmen coğrafyanın etkisiyle ancak aynı zamanda Kafkasyalıların bu çeşitliliği korurken bir arada uyum içinde yaşamının sırrına ermiş olmaları sayesinde mümkün olmuştur. Bin yıllarca devam eden bu uyum ancak son dönemde parçalanmıştır.

N: Kafkas dillerinin lehçelerinin yeni diller oluşturmaları mümkün müydü? Adıge dilini nasıl sınıflandırabiliriz?

JC: İrlanda'dan Hindistan'a kadar geniş bir coğrafyada konuşulan Hint-Avrupa dil ailesine mensup dillerinin aslında Adigece, Ubıhça ve Abhazca'nın da dahil olduğu çok eski bir dil ailesinin torunları olduğunu tartıştığım iki makale yazdım. Kısa süre önce, Çince'yi Kafkasya ile, Türk dillerini de Hint-Avrupa dilleriyle ilişkilendirmeye çalışan "Nostraik Hipotez"i inceledim. Aslında ben de, son buzul döneminden sonra Kafkasya'dan yayılan bir dil modelini önermiştim. Bu modelde üç tabaka vardır: ilki Ural dillerini (Fince, Macarca, Sami dilleri, Yukkağır) Dravidyen ve Elam dilleriyle ilişkilendirir. Bu birlik, Hunca, Türkçe, Moğolca, Tunguzca, Korece ve Japonca'nın ortaya çıkmasına yol açan ikinci bir dalga ile kırılmıştır. Bu dalganın devamlılığı da üçüncü bir dalga olan Hint-Avrupa dalgası ile kırılmıştır. Dolayısıyla, Kafkasya da dahil olmak üzere Avrasya'da konuşulan dillerin çoğu muhtemelen akrabadır. Ancak bu akrabalık çok uzak bir geçmiştedir ve Nostraik Hipotez'in genel olarak öngördüğü biçimde değildir. Benim hipotezimin de kanıtlanması gerekir ve ben hipotezimi tartışmaya daha yeni başladım.

Adigece, Ubıhça ve Abhazca-Abazaca'yı da içeren Kuzeybatı Kafkasya dil ailesinin bir üyesidir. Eski Hattice (Hititçe değil; Hattice Hitit İmparatorluğu'nun daha eski olan dilidir.) uzak bir akraba olabilir.

N: Ubıhça, Adigece ve Abazaca arasındaki ilişki hakkında görüşünüz nedir?

JC: Bu diller birbirleriyle ilişkili dillerdir. Ancak binlerce yıldır ayrılmaktadırlar. Ben ve Hollanda'da yaşayan Abhaz dilbilimci Slava Çirikba "proto-Kuzeybatı Kafkasça"nın bazı parçalarını yeniden kurduk. Ancak bu çok zor bir çalışmaydı. Proto-Hint-Avrupa dili ya da proto-Altayca'nın yeniden kurulma çalışmalarından bile daha zordu.

N: Ubıhça'nın daha eski bir dil olduğunu ve belki de bugün farklı diller olan lehçelere doğru bir evrim geçirdiğini söyleyebilir miyiz?

JC: Hayır. Ubıhça çok yaşlı gibi görünebilir. Ancak açık bir şekilde Adigece (Çerkesçe) ile Abhazca-Abazaca arasında yer alır.

N: Ubıh dilinin günlük hayatta kullanılabilmesi mümkün müdür?

JC: Bu tamamıyla Ubıhların kendi kültürel miraslarını koruma iradelerine bağlıdır.

N: Ölmekte olan bir dilin yaşatılmasında ya da ölmüş bir dilin yeniden canlandırılmasında, mevcut ses kayıtları ve gramer bilgisi ne şekilde kullanılabilir?

JC: Ses kayıtları bir telaffuz standardının oluşturulmasına yardım eder. Metinler gramer ve yazı stilleri için örnekler sunar. Bir dilin hayatta kalması ya da yeniden canlandırılması, dilin insanların hayatlarında bulunduğu yerde ilgilidir. Ubıhça çok zengin bir dildir (ya da öyleydi). Bir dilin korunmasının en iyi yolu şarkılarda ve öykülerin anlatıldığı, hatıraların paylaşıldığı sofralarda kullanılmasıdır.

N: Çalışmalarınızı yoğunlaştırmak için Adige dilinin Kabardey lehçesini seçmenizin özel bir sebebi var mı?

JC: Doğrusunu isterseniz yok. Adige lehçeleri arasında en iyi Bjeduğcayı biliyorum, ya da belki "biliyordum" demeliyim, çünkü bildiğim bütün lehçeleri unutmaya başladım. Kabardeyce birşeyler söylemeye çalıştığımda, içinde Ubıhça'dan renkler de barındıran bir Bjeduğ aksanım varmış gibi oluyor, çünkü Kafkas dilleri arasında en iyi bildiğim dil Ubıhça'ydı.

N: Adige lehçeleri arasında hangisini bir edebiyat dili anlamında geliştirmek için en uygun aday olarak görüyorsunuz?

JC: Ben olsaydım, çok muhafazakar bir şekilde Bjeduğca ya da Şapsığca yazar, sonra da ana lehçem hangisiyse onun gerektirdiği şekilde okurdum. Bu, temel olarak, İngilizce ya da Arapça telaffuzların ya da Çince sembollerin okunmasında kullanılan yöntemdir. Öte yandan bir edebiyat dili olarak Kabardeyce çok popülerdir. Ancak ben, Bjeduğca ve Kabardeyce konuşan insanlarla aynı ortamlarda bulunmuş bir kişiyim. Bjeduğlar Kabardeylerin söylediklerini anlayabiliyorken Kabardeyler'in Bjeduğların konuşmalarını takip edemediklerini gördüm. Kabardeyce biraz daha basit olabilir, ama bence Bjeduğca orijinal Adigeceyi daha iyi korumuştur.

N: Dilleri ve destanlarıyla birlikte kültürlerini koruyabilmeleri için diasporik Çerkeslere neler önerirsiniz?

JC: Sizler çok nazik insanlarsınız. 1993 yılında Londra'da bir Abhaz toplantısında konuştum. Ortamda Abhazca konuştuğumu duyduğum tek insan Prof. George Hewitt'ti. Sonunda ben genç Abhazlara kendi dillerini bilmedikleri için şaşıttım. Onlar da esprili bir şekilde karşılık vererek orada bulunan 500 kişinin içinde Abhazca bilme-

yen 5 kişinin bulunduğunu ve nezaket icabı onların yanında başka bir dil konuşmaları gerektiğini söylediler.

Ben size kabalaşın demiyorum, çünkü kabalaşırsanız Adıge olmazsınız. Fakat kendi aranızda Adıgece konuşun. Bu, dilbilim dünyasının en harika dillerinden biridir. Adıgece şarkılar söyleyin. Adıgece öyküler anlatın. Adıgece düşünün. Onu kendi diliniz haline getirin ve geleceğe taşıyın. Geçmiş çok da kafanıza takmayın.

N: Diasporada yaşayan Çerkeslerin anavatanlarına dönüşüyle ilgili makaleleriniz var. Sizce bugünün dünya konjonktüründe dönüş ne kadar mümkün? Önkoşulları sizce nelerdir?

JC: Birkaç yıl önce, Gorbaçov zamanında başlatılmış olan vatandaşlığa geçme programı hakkında bir makale yazmıştım. Dr. Batıray Özbek bana, makalemde bazı tutarsızlıklar olduğunu söylemişti; ancak bunları düzeltmeye fırsatım olmadı. Pek çok insan dönüşün hayalini kuruyor olabilir, ancak ben insanlara bir bütün olarak böyle bir yolculuğa çıkmalarını salık veremem. Kafkasya'ya dönüş, her insanın kendisi için vereceği bir karardır. Bazı insanlar anavatanlarını ziyaret etmek ya da tatillerini orada geçirmek isteyebilirler. Başkaları da geleceğinin başka yerlerde olduğunu düşünebilirler.

Bugünün dünyası değişkendir. Güç dengeleri ve ittifaklar anlamında büyük değişimler yaşanmaktadır. Anavatanla irtibat kurulması mümkündür. Bunun arkasından oraya yerleşmek de gelebilir; ancak yukarıda da söylediğim gibi bu, herkesin kendisi için hayalini kurduğu geleceğe bağlıdır. Eski bir deyiş vardır: "Bir daha asla eve dönemezsin". Ancak son yüz yıllık dönemde, yeterince istendiği zaman eve dönülebildiğini ortaya koyan örnekler gördük.

Politik olarak uygulanabilir olup olmadığına bakmaksızın ve ana hatlarıyla şunu söyleyebilirim: şu anda orada yaşayan herkesi (Kazaklar, Karaçaylar ve Balkarlar, Abazalar ve diğerleri) kapsayacak olan Çerkes anavatanı, birleşik ve çoğulcu bir şekilde yönetilecek, İsviçre modeline benzer bir ülke olmalıdır. Rusya, federal bir anlaşma çerçevesinde bu ülkeye önemli miktarda özerklik vermeli, ama karşılığında da güvenlik ve ekonomik kalkınma gibi büyük ölçekli konularda kendisine bağlılık talep edebilmelidir. Çerkes ülkesi, kendisi adına ticari ve kültürel anlaşmalar yapmakta özgür olmalı, fakat Rusya'nın enerji ve ulaşım ağlarına da dahil edilmelidir. Rusya Kafkasya'yı terk etmeyecektir; ancak Kafkasya da Rusya'dan ayrılmaya çalışma-

malıdır. Bu tür bir düzenlemenin temelini oluşturacak ilkeler, adalet ve Çerkes kültürüyle diğer halkların kültürlerinin bir arada yaşamasının sağlanması olacaktır.

Adıgelerin, Ubıhların ve Abhazların-Abazaların sürgünü, tarihin pek bilinmeyen en büyük trajedilerinden biridir. Aynı zamanda Rusya için büyük bir hata, Türkiye ve Ürdün için de şans olmuştur. Bu trajedi, kısmen de olsa telafi edilmelidir.

N: Çerkes halkları ile ilgili başka araştırma planlarınız var mı? Varsa nelerdir?

JC: Bu yılın sonuna doğru Münih'teki LINCOM-Europa yayınevi tarafından yayınlanacak olan kısa bir Kabardeyce gramer çalışmam var. Alberta, Kanada'daki Calgary Üniversitesi tarafından daha önce yayınlanmış olan kapsamlı gramer kitabımın tersine daha basit olan bu çalışmam ileri dilbilim kuramına dayanıyor.

Bundan sonra dil ve sonsuzluk üzerine bir ve dillerin evrimi üzerine de başka bir makalem olacak. Daha sonra tarihsel dilbilim araştırmalarım çerçevesinde Kafkasya üzerinde biraz daha çalışmayı planlıyorum. Bu son başlıkla ilgili bir örnek vereyim: Adıgecede, konum belirtmek için fiillerden önce kullanılan ve İngilizce'deki karşılığı "there" ("orada" – Ç.N.) olan bir ön ek vardır. Bu Bjeduğcada "ş'h-"; Kabardeycede "sy-"; Ubıhça ile Abhazca-Abazacada "la-" ön ekidir. Ben bunu proto-Çerkescede "tlh" sesine (Adıgecede "tanrı" derken kullanılan "t'h" sesi ve Ubıhça ile Abhazca-Abazacada "l" sesi) götürüyorum. Gürcüce ve Megrelce-Lazcada da yer belirtmek için "sa-" eki vardır. Svancada bu ek "la-"dır. Ben bunların aynı ön ek olduklarını düşünüyorum. Bu, bir dil ailesinin diğer bir dil ailesinden ses ödünç alması olamaz. Tarihi bir proto-Çerkesceden bugünkü dillere intikal etmiş çok az sayıdaki sözcükten biri olmalıdır. Pek çok insan bir zamanlar böyle bir dilin var olduğuna inansa da bunu ispat etmek ya da bu dilin neye benzediğini ortaya koymak çok zor bir iştir. Eğer var idiyse, çok çok eski bir dil olmalı ve Avrasya'daki dillerin çoğunun da atası olmalıdır.

N: Teşekkür ederiz.

JC: T'hasywighapsaw!

[Röportaj: Anıl SEVİM, Muharrem Nesij HUVAJ]

Kafkaslardan Nart Destanları

Önsöz

Bu kitabı yazmaya 1977 yılında, Harvard Üniversitesi'nden Dilbilim alanındaki diplomamı aldıktan kısa bir süre sonra başladım. Harvard'ı, MIT'de (Massachusetts Institute of Technology - Massachusetts Teknoloji Enstitüsü, Ç.N.) çalışmalarını sürdüren Noam Chomsky'nin çevresinde yürütülen dilbilim çalışmalarından ayıran bir biçimde ve Harvard muhafazakarlığının karakteristik bir özelliği olarak, teorik bilgi birikimine sahip olma zorunluluklarının yanı sıra öğrencilerin belirli bir dil hakkında ayrıntılı bilgiye ve bu dilin üyesi olduğu dil ailesi hakkında da ortalamanın üzerinde bir bilgiye sahip olmaları gerekmektedir. Eski Gürcüce, Ermenice ve Osetçe'yi inceledikten sonra Kuzeybatı Kafkas dilleri olan Ubıkhça ve Çerkesçe'de karar kıldım. Bunlardan ilki hakkında Oslo Üniversitesi'nden Hans Vogt'un, ikincisi hakkında da Raşit T'hağapşaw'un yardımları sayesinde her iki dil hakkında da bilgi sahibi olabildim. Ayrıca, W. Sidney Allen'dan bana Calvert Watkins aracılığıyla ulaşan bazı malzemelerin yardımıyla Abazaca üzerinde de çalışmalar yaptım.

1975'te kendimi genç bir profesör olarak bulduğumda, büyük zorluklarla edinmiş olduğum bu bilgilerin paslanmakta olduğunu üzülererek gördüm. Oturup günü gününe çalışarak çeşitli malzemeleri taramak suretiyle çalışmalarımı sürdüreceğim öz disipline sahip olmadığım ve Kanada'da Çerkesçe, Abhazca ya da Abazaca konuşan birisini kolayca bulamayacağım için, folklorik metinlerin çevirisini yapmak üzere bir araştırma fonu arama düşüncesine kapıldım. Bu beni, dil bilgilerimi unutmama engel olacak sıkı bir programa sokabilirdi. 1979'dan 1981'e kadar, Birleşik Devletler İnsani Bilimler İçin Millî Araştırma Fonu (Philadelphia'daki İnsani Konular Çalışmaları Enstitüsü tarafından yönetilmektedir) ve Kanada Sosyal Bilimler ve Araştırma Konseyi (Hamilton, Ontario'daki McMaster Üniversitesi tarafından yönetilmektedir) Nart destanlarını çevirme çabalarımı cömertçe destekledi. Ara-

dan yirmi iki yıl geçtikten sonra, halen bu diller hakkında bilgimin yeterli olduğunu söyleyemem, ancak Nart destanlarının önümde açtığı dünyanın beni büyülemeye devam ettiğini söyleyebilirim.

Nart destanları, çok eski ve çeşitli konulardaki kahramanlık hikayeleridir. Bu hikayeler Kuzey Kafkasya'da, Çeçenler, İnguşlar, Osetler, Çerkesler ve akrabalarının arasında, hatta Kartvelce konuşan Svanlar ve kuzey Gürcistan'da yaşayan Gürcü dağlılarının arasında geçer. Çerkesçe'nin külliyyatı (İng.: corpus-Ç.N.), Çerkes bilim adamı A.M. Hadaghatl'e önderliğinde 1968-1971 yılları arasında çalışan bir ekip tarafından, Hadaghatl'e'nin "Geroicheskiy epos Nartyi igo genezis" (Nart Kahramanlık Destanları ve Ortaya Çıkışları) adlı eserinde toplanmıştır. Hadaghatl'e'nin kalkıştığı, toplam yedi ciltlik muazzam işin burada yalnızca bir bölümü temsili olarak yer almaktadır. Kuzey Abhazların (Abazaların) destanları Vladimir Meremkulov ve Şota Salakaya tarafından derlenmiş, bir hikaye de İngiliz dilbilimcilerinden müteveffa W. Sidney Alen tarafından kayda alınmıştır. Külliyyat bir bütünlük arz eder. Abhaz külliyyatı Abhaz bilim adamlarından müteveffa Şalva İnal-İpa tarafından yönetilen bir ekip tarafından derlenmiştir ve "İnal-İpa ve Arkadaşları, 1962" referansı ile kaydedilmiştir. Bu çalışmadaki bir destan Kh. S. Bgazhba'nın Bziyb lehçesi çalışmasından alınmıştır. Maalesef, bu külliyyatın yalnızca küçük bir bölümü burada yer almaktadır. Ubıkhça'nın külliyyatı bütün mevcut Nart destanları büyük oranda, ünlü dilbilimci ve halkbilimci Georges Dumézil tarafından derlenmiş; bir hikaye Norveçli dilbilimci Hans Vogt tarafından kayda alınmıştır. Boğaziçi Üniversitesi'nden Türk araştırmacı Sumru Özsoy, merhum Tevfik Esenç'ten yedi destan daha derlemiştir. Umuyorum ki bunlar da kısa bir zaman içinde yayınlanacaktır.

Osetçe'de korunmuş olan Nart destanları çok farklıdır. Dumézil'in ve diğer araştırmacıla-

* John Colarusso'nun "Kafkaslar'dan Nart Destanları" adlı kitabının önsözüdür.

rın üzerinde çalıştığı (1930; 1943; 1960a; 1965; 1968; 1978) bu destanlar çok süslüdürler; ancak komşu Çerkesler'inkiler kadar eski değildirler. Mazdaik özellikleri büyük ölçüde eksik olan (Benveniste 1959, 129) bu destanlar, İskitler, Sarmatlar ve Alanlar gibi Farsça konuşan ilkçağ bozkır göçbelerinin bazı gelenekleri ile ilgili kısıtlı bilgilerimizi edindiğimiz tek kaynaktır. Bu gelenekler, doğu bozkırlarındaki ve İran'daki Pers medeniyetine biçim veren Zerdüş devriminden etkilenmemiş görünmektedir. Bu Pers özelliklerinin pek çoğu Kuzeybatı Kafkas geleneklerine de eklenmiştir.

Wisconsin Üniversitesi'nden Aylin Abayhan Karaçay-Malkar (Balkar) dilinin külliyatı üzerinde çalışmaktadır. Çeçen-İnguş külliyatı Svan külliyatı ile aynı şekilde, bir çevirmene ihtiyaç duymaktadır. Kuzeybatı Kafkas külliyatları ile Oset külliyatı arasındaki farklar göz önüne alındığında, diğer Nart destanları külliyatlarının karşılaştırmalı mitoloji çalışmalarına yapacağı katkı önemli miktardadır.

Nart destanlarını, yalnızca dünya mitolojisinin bir parçası olarak değil, aynı zamanda batı Avrasya'daki tarihi mitler hakkında araştırma yapanlar için bir hazine olarak sunmak amacıyla okunabilir bir çalışma haline getirmeye uğraştım. Anlatımın akıcılığını artırmak için eklediğim ifadeleri köşeli parantez içine aldım. Anlatımdaki geçişleri kolaylaştırmak amacıyla bu metinleri Kafkas adetlerine uygun olarak eklemeye çalıştım (Lotz et al. 1956; Luzbetak 1951; Grigolia 1939; Namitok 1939; Sanazaro 1506; sonuncu kaynak bana, Ubih süt kardeşim Okan İşcan tarafından sağlanmıştır).

Mitler üzerinde yürütülen çağdaş çalışmaların en heyecan verici yanı, bu mitlerin, okuyucunun gözleri önüne serdiklerinden daha da eski olan kayıp inanış sistemlerine erişme imkanı sunmalarıdır. Bu çabaların öncüsü, çalışmaları Hint-Avrupa medeniyetinin çeşitli özelliklerini bulmak üzere yapılan daha geniş kapsamlı bir çalışmanın (örneğin, Polome 1982; Benveniste 1973; Wikander 1938; Olrick 1922) parçası olan müteveffa George Dumézil'dir (Littleton 1966). Puhvel (1987) Dumézil'in çalışmalarını sistematik bir biçimde ayrıntılı bir hale getirmiştir. Dumézil, içinde bulunduğu koşullar bunu gerektirdiği için ayrıntılarla ilgilenmek durumunda kaldıysa da, esas hedefi orijinal Hint-Avrupalıların karakteristik sosyal yapısının ana hatlarını ortaya koymaktır. Çalışmalarının ulaştığı sonuç, tarihi Hint kast sistemine benzer biçimde "rahipler", "savaşçılar" ve "çiftçiler-zanaatkarlar" şeklinde, iyi bilinen ve yaygın bir kabul gören üçe ayrılmış sosyal sınıflandırmadır.

Bense, karşılaştırmalı yorumlarımda ve notlarımda, yukarıdakinin tersine mitlerin garip ayrıntılarının konunun genel çerçevesinden ve ana hatlarından daha önemli olduğunu kabul ettim ve bu anlamda Puhvel'in bakış açısına yaklaşmış oldum. Ana hatlar, gelenek içinde bir çeşit anlatı amacına hizmet edebilirler; dolayısıyla da anlatıcının kültürünü ve kendi geleneği çerçevesindeki konumunu yansıtan nedensellik ve yorumlara açıktırlar. Garip ayrıntılar ise, yalnızca geçmişin bir kalıntısı olarak (çoğu zaman anlamsızca) metinde yer almaktadırlar. Konu bu açıdan ele alındığında büyük resim nadiren ortaya çıkar; ancak genellikle bu tip ayrıntılar, orijinal inanışlar ve simgeleştirmeler hakkındaki çok kısıtlı bilgilere sağlam birer destek oluştururlar.

Aslında bu, halkbilim alanında dilbilim yöntemlerinin kullanılmasıdır (Colarusso 1998). Örneğin, Hint-Avrupa kökenli dillerde "ayak" kelimesi ele alındığında önemli olan, tesadüfi ses benzeşmeleri, yani söz gelişi Latince ve Yunanca'da kelimenin *p* ile başlaması, Cermen dillerinde *f* ile başlaması ve Ermenice'de *h* ile başlamasıdır. Latince, Yunanca, Cermen dilleri ve Ermenice'nin hepsinde de "ayak" kelimesinin bir karşılığının bulunması değildir. İkinci durumda sözcük dağarcığının ortaya koyduğu genel yapısal sonuç işlev kökenlidir: bu dillerin konuşulduğu toplumların hepsinin de anatomik anlamda "ayak" kavramına sahip oldukları ve sözlüklerinin de bu durumu yansıttıklarıdır. Aslına bakarsanız, neredeyse bütün diller "ayak" anlamına gelen bir sözcüğe sahiptir. Ancak yalnızca bazı dillerdeki sözcükler *p* ya da *f* gibi seslerle başlar ve bu da ortak bir Proto Hint-Avrupa kökenine işaret eder. Bu metodolojik yönelim, garip ayrıntılar ve bozulmaya uğramış şablonlara sahip Kuzeybatı Kafkas dillerini, karşılaştırmalı çalışmalar için son derece önemli bir hale getirmektedir.

Bu çabamda bana bazı insanlar yardımcı oldu. Prof. B. George Hewitt ve eşi Zaira Khiba Hewitt, biri hariç bütün Abhaz destanlarını tercüme ettiler. Titiz bir şekilde yürütülen, kapsamlı bir çalışmaydı bu. Ben de, çeviri dilinin Kuzey Amerika konuşma diline daha uygun bir şekle getirilmesi için destanların metinlerini düzeltme cüretini gösterdim. Çerkes destanlarının seçiminde ve çevrilmesinde Raşid Thaghapşaw (Batı Çerkeslerinden - Bjedugh), Kadir Natkho (Batı Çerkeslerinden - Şapsıg) ve Majdalin Hilmi'den (Habjokua) (Kabardey) yardım aldım. Çerkesçe'den İngilizce'ye bilişsel sıçrama çok önemli miktarda olduğundan bütün hatalar tamamıyla bana aittir. Bana yardımcı olabilecek, Abazaca bilen kimse ile iletişim içinde

olmadığımdan Abaza destanları için Meremkulov'un Rusça tercümelelerinden yararlandım. Rusçam geçmişte de zayıftı, bugün de zayıftır; bu nedenle elimde bulunan büyük miktardaki Rusça malzemeyi kısa bir süre önce göçmen olarak Kanada'ya gelmiş olan Michael Ellinson'a çevirttim. Kendisinin yorulmak bilmez ve çalışkan bir çevirmen olduğu ortaya çıktı. Daha sonra Abazaca orijinalleri taradım ve bunları Rusça'ları ile karşılaştırdım. Bu karşılaştırmada iki kaynak arasında pek çok farklılık buldum. Bu farklılıkların hiçbirini Ellinson'un çevirisinden kaynaklanmıyordu. Bunlar daha çok, ya Abazaca ve Rusça arasındaki bilişsel farklılıklardan ya da yer yer çok sert ve kaba biçimlerde ifade edilen orijinal metinlerin aktarılmalarda sırasında yumuşatılmış olmalarından kaynaklanıyordu. Abazaca orijinal metinleri çevirirken (daha sonra örnek olarak bunların çözümlemelerini yayımlayabileceğimi düşündüğümünden) en iyi iki öğrencim olan Rebecca Lee ve Bayla Greenberg'den yardım aldım. Profesör Hans Vogt, 1971'de kaydettiği orijinal Ubihça teyp rulolarını bana göndererek ve daha sonra da ölümüne kadar bu en zor dil hakkındaki sorularıma yanıt vererek bana yardımcı oldu. Dumézil ve Vogt Ubihça'yı Fransızca'ya çevirmiş oldukları halde, bir çözümleme ve açıklama henüz yayınlanmış değildir. Ubihça'nın külliyatını yeniden çevirdim ve çok küçük birkaç düzeltme yaptıktan sonra, buradaki örneklerle birlikte, bu dilin ilk açıklamasını ortaya koymuş oldum. Çeviri sürecinin başlangıcında, LS.H.L.'nin direktörü olan Dr. Joel Jutkowitz'in büyük yardımları oldu ve çalışmanın ilerleyen aşamalarında da, işler karmaşıklaştığında ve ilerlemek zorlaştığında Princeton Üniversitesi Yayınevi'nden Deborah Tiergarden sağlam bir dayanak noktası oldu. Ayrıca iki de okuyucuya teşekkür etmeliyim: Austin'deki Texas Üniversitesi'nden John Weinstock ve Montreal Üniversitesi'nden Kevin Tuite. John Weinstock çalışma üzerinde hassas bir okuma ve ayrıntılı bir genel kontrol yaptı. Kevin Tuite de benzer bir çalışmayı yürüttü ve Kafkasya konusunda bir uzman olarak çeşitli noktalarda eleştiriler ve öneriler getirdi. Metinde yer alan bu katkıları, kaynaklarını belirtmek için "[KT]" imiyle alıntılادم.

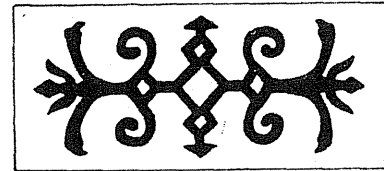
Elbette bu kitap, Sara Lerner ve Princeton Üniversitesi Yayınevi'ndeki ekibin çabaları olmaksızın var olamazdı. Onlara şükran borçluyum. Ayrıca, kılı kırk yaran muhteşem çalışması için editörüm Dalia Geffen'e de teşekkür etmeliyim. Yazdığı bütün notları okudukça ve metnin neredeyse her notla biraz daha iyileştiğini gördükçe yaptığım işi daha da takdir ettim.

Dilbilim konusuna ilgi duyan okuyucular için (ve her birinin bu yüzyıl içinde yok olması ihtimali bulunan bu dillerin bir kaydının bulunması amacıyla) beş örnek metni, bütün açıklamalarıyla, çözümlemeleriyle ve çevirileriyle birlikte verdim. Bunların arasında, Batı Çerkesleri'nin ince lehçesi Bjeğuğca ve Abhazca'nın tarihi lehçesi olan Bziyb lehçesinde yazılmış birer metin de yer almaktadır. Bunlara ek olarak bu çalışma, yukarıda değinildiği üzere, Ubihça'nın açıklanmış ve çözümlenmiş bir metnin yayımlandığı ilk çalışmadır.

Ancak şunu da eklemeliyim ki, karşılaştırmalı iddialarım tamamıyla bana aittir. Özellikle Çerkes, Abaza, Abhaz ve Ubih arkadaşlarım burada ifade ettiklerime benzeyen görüşlerime pek katılmazlar. Çeviri sürecindeki yardımları, herhangi bir şekilde benim düşüncelerime, yaklaşımlarıma katıldıklarını ya da onları paylaştıklarını düşündürmemelidir.

Bu hacimdeki bir çalışma yalnızca yazarı için değil, hayatları yazarın hayatıyla bağlantı içinde olan insanlar için de yorucudur. Nartlar, eşime ve çocuklarıma, bir gölge gibi üzerimizde olan ancak hiç yok olmayan bir varlık ve bu çalışma da asla bitmeyecek bir seyahat gibi gelmiş olmalı. Linda'ya ve küçük Nartlar'ım Mark, Tara ve Darren'a sabırları, destekleri ve ilgileri nedeniyle teşekkür etmeliyim. Destanlardan büyük keyif aldılar ve Nartlar'ı hayatlarının bir parçası haline getirdiler. Umuyorum ki okuyucular da Nartlar'ı her zaman hayatlarının bir parçası olacak saygıdeğer varlıklar olarak değerlendirirler.

Soñ olarak sözlerimi, büyük Hint-Avrupa Araştırmacısı Edgar Polome'un 2000 yılı Mart'ındaki ölümünden duyduğum derin üzüntüyü ifade ederek bitirmeliyim. Bu çalışmayı Princeton Üniversitesi Yayınevi'ne 1994 yılında O tavsiye etmişti; ancak yayınlandığını görece kadar yaşamadı. Birazdan okuyacakları için, benim kadar okuyucular da kendisine şükran borçludurlar.

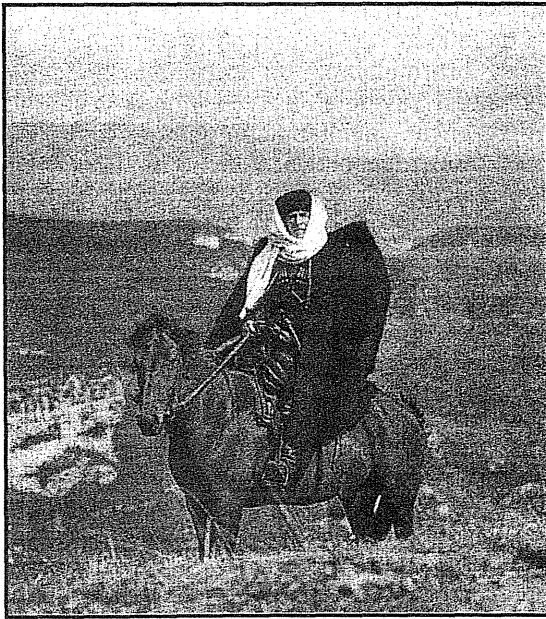
[Çeviren: Muharrem Nesij HUCAJ]

Kabardin Atları

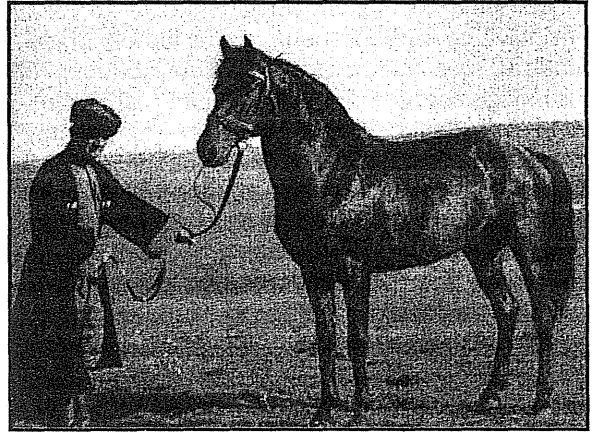
Dünyanın en iyi dağ atı cinsi olarak bilinir. Güvenilir ve düzgün adımlı, yetiştirme ve bakım masrafı konusunda ekonomik, engebeli arazide ve yamaç inişlerindeki inanılmaz dayanıklılığı ile tanınır.

Kabardey at cinsi, 16. yy'dan itibaren Rusya'da zorlu koşullar için en çok kullanılan at cinslerinden biridir. Kabardey at cinsi Kafkasya'nın yüksek rakımlı dağlarında, hızlı akan nehirlerinde, en zor dağ koşullarında yetişmiştir. Huy olarak kolay kontrol edilebilir ve itaatkar bir hayvandır.

Kabardey at cinsinin öyküsü yaklaşık 2000 sene öncesine dayanır. Kabardey atlarının ortaya çıkmasında Kafkas, Karabağ, Mogol, Arap, İran ve Türkmen at cinslerinin etkisi fazladır. Bunun yanında iklim, Kafkaslardaki çayırlar, dağların taze havası ve Kafkas buzullarının bahar suları da ırkın gelişmesinde etkili olmuştur. Kabardey atları dayanıklılıkları, güçlü toynakları, gösterişsiz duruşları, ordu için uygun özel karakter yapıları yüzünden birçok takdire layık görülmüştür.

Kabardey at cinsi Kafkas at cinslerinin başlıca üyesidir ve geniş olarak Ermenistan, Azerbaycan, Gürcüstan ve bir kısım olarak Türkiye'de halen kullanılmaktadır. En iyi Kabardey atları Karaçay-Çerkes haralarında ve Kabardey-Balkar Cumhuriyetinin dağlık kesimlerinde yetiştirilmektedir.

Bundan yıllar önce bir kısım Kabardey at cinsi Karaçay-Çerkes bölgesinde Karaçay cinsi olarak anılmaya başlanmıştır. Çoğunluktaki Karaçay alt at cinsleri aşağıdaki resimde görüldüğü gibi iri tiplerin bir örneğidir. Yüzyılın başında Kabardey cinsleri ve Arap cinslerinin beraber olarak yetiştirilmesinin bir ürünüdür. Şimdilerde Safkan cinslerle beraber yetiştirilmesi çok popüler olmuştur. Bunun sonucunda birçok alt cins ortaya çıkmıştır.

ANAVATANI :

Kabardey cinsi yetiştiği ortam olan Kafkas dağlarının karakteristik sert iklimi, engebeli ve zor arazi koşulları, yüksek rakımlı yaylaları sayesinde gelişmiştir. Fakat bu koşullarda şaşırı olarak düzgün adımlıdır ve çok az tökezler. Kabardey cinsi soğuktan etkilenmez, dolu ve yağmura dayanıklıdır. Kayalıklardaki kaymalar karşısında paniklemez. Eğer çobanlar Kabardey atına binerse, at 2 kilometre içerisindeki sürüyü çok kolay olarak bulabilecektir. Kabardey atı anlaşılabilir bir şekilde karanlık ve siste yolunu çok kolay bulabilmektedir.

Kabardey atının öyküsünü anlatmak, kurtlarla nasıl savaştığını, buzlu toprak üstünde bir taydan nasıl bir kısrakla dönüştüğünü, yemek yemeden saatlerce sizi sırtında nasıl taşıdığını söylemek, savaşlarda korkusuzca binicisine eşlik ettiğini, Kafkas insanının neden ondan vazgeçemediğini size anlatmak yıllar sürebilir.

Onlar dağların kralıdır.

Yükseklik arttıkça Kabardey at cinsinin diğer cinslere olan üstünlüğü daha çok gözle görülmektedir. Helikopterin bile bazı koşullarda ulaşamadığı yerlere bu at ulaşmakta ve her türlü koşulda üstünlüğünü ispatlamaktadır. Geçmiş zamanda Kabardey atı üzerinde bir binici Kafkas dağ silsilesinin en yüksek noktası olan Elbrus (5.642 metre) dağına çıkmıştır.

Dünyanın her yerinde kabul görmüş dağ cinsi :

Kabardey at cinsinin her şeyden önce dağ eğeriyle ve koşum takımları ile birlikte kullanılacak engebeli arazide hareket edebilecek bir yük hayvanı olarak adlandırılabilir. Dağcılar Kabardey atının üstünde dik yamaçlarda ilerlerken tütün sarabilirler.

Uyumluluk :

Kabardey cinsi dağ şartlarına mükemmel derecede uygunluk göstermektedir. Bazı özellikleri normal dağlar için yetersiz olarak adlandırılabilir. Fakat, onlar tüm niteliklerini fazlasıyla sergilemektedirler. Kabardey cinsinin kanı yüksek değerinde oksitlenme kapasitesine sahiptir. Kalpleri, ciğerleri, tendonları, bağları ve kasları güçlü ve etkilidir. Yedikleri besindeki yağları hızlı bir şekilde depolayarak kötü günler için saklamaktadırlar. Onlar devamlı olarak tepki sistemine sahiptirler, çevik ve esnekler.

Dağ atlarının bedensel özellikleri yoğun, iri, uzun olarak adlandırılabilir, sırtları düz, kısa, düzenli kas yapısına sahiptir. Beli güçlü olmasına rağmen küçük ince bir çukura sahiptir. Batı standartlarına göre yüksek hareketliliğe rağmen omuzları yüklü ve düzgündür. Bu dağ atları için bir dezavantaj olmamakla birlikte hız için iyi yönde etkilemektedir. Boyun kısmı orta uzunlukta ve kaslıdır. Üst kısımlara doğru incelmektedir.

Kabardey atı genel özelliklere göre kalın ve büyük bir kafaya sahiptir. Kökenleri ilk vahşi Asya cinsleri ve tarpan cinsine dayanan Kabardey cinsi atların kafa yapıları Roma atlarına özgü bir buruna sahip olup klasik step cinsi

özellikleri göstermektedir. Kulakları arasındaki mesafe şaşırtıcı derecede dardır. Yeleleri düzgün yapılı değildir. Kulakları çok keskin, tetikte ve esnekler.

Bilekleri ve ayakları güçlü ve temizdir. Ön ayakları iyi özelliklere sahiptir. Düzgün tendonlara, kısa tendon bağlarına, güçlü kemiklere sahiptir. Kemik ölçüleri yeterli miktardan 17-20 cm daha uzundur. Arka kasları orak şeklinde biçimlenmiştir bu dağ atlarında ek üstünlük anlamına gelmektedir.

Bacakları gerektiği şekildedir. Toynakları inanılmaz derecede serttir. Bu yüzden hiçbir sorunla karşılaşmamaktadırlar. Kabardeylerin çoğuna engebeli ve kötü arazide nal takılmamaktadır.

Kabardeylerin tipik özelliği sık kıl özellikli olarak tasarlanmış yele ve kuyruklarıdır.

Kabardey cinsinin üstün olanlarının rengi genelde koyu doru, doru ve siyah rengidir. Genellikle bu renklerde diğerlerinden daha iyidir.

Ortalama olarak Kabardey cinsinin ölçüleri :

	Yükseklik	Beden Uzunluğu	Göğüs Çevresi	Diz altı kemik uzunluğu
Aygır	155	160	183.5	20
Kısrak	153	158	178	18.7

Performans :

Kabardey atı yarış pistinde sizi kendisine hayran bırakmaz; düz satıhtaki yarışlarda bir yarış atı olarak da nitelendirilemez. O, dağların korkusuz ve güçlü dostudur ve kendi mekanında boy ölçüşmek ister. Uzun ve yorucu yolculukların, başarılması güç işlerin üstüdür. Zor koşulları sever, nazik değildir.

Hareketleri :

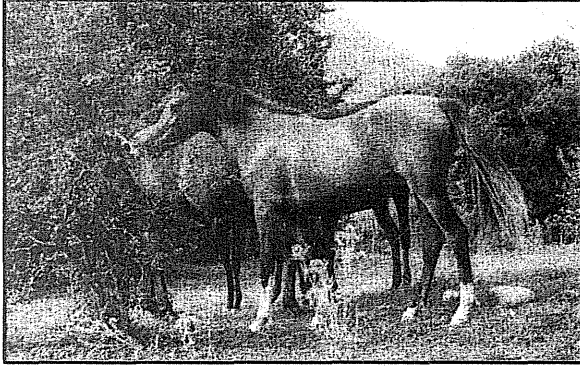
Kabardey'in hareketleri sık ve yüksektir. Adımları düzgündür: yürüyüşü, ritimli ve düzdür, gerçek ve sarsıntısızdır. Bazı Kabardeyler doğal olarak yürüyüşüdür.

Dayanıklılık :

Kabardey cinsi dayanıklılığı sayesinde kendinden beklenilmeyecek şekilde yüzyıllardır ününü devam ettirmektedir. Son savaşlarda Kabardeyler dağlar üzerinde hareket eden süvari birliklerinde sıkça kullanılmıştır. Fiziksel ve da-

yanma güçleri yüzünden savaşlardan sonra da Rus ordusuna hizmet vermişlerdir.

1935/36 yılı kış aylarında Kafkaslar'da 3.000 km'lik bir parkurda binicilik müsabakası düzenlendi. Zaman ve izlenilecek rota çok zordu. Parkur boyunca 15 adet safkan Kabardey atı, 8 Anglo-Kabardey cinsi at ve diğer cinslerden bir çok at bu yarışa katılmıştı. 47 gün süren bu yarışta günde ortalama 64 km yapıldı. Bazı günler bu sayı 120 km'ye kadar ulaşıyordu. Bu yarışa atların nabız ve nefes alışlarını, kilo ve diğer metabolik ve mekanik değerlerini kontrol etmek için veterinerler de eşlik etti. Kabardeyler ve Anglo-Kabardeyler içlerindeki en iyiler olarak gözlemlendi. Uzun mesafe test binişlerinin çoğunluğu Kabardeylerin yaptığı derecelere yaklaşmadılar.

1946 yılında Moskova'da birçok Rus at cinsinin de katıldığı çeşitli performans testleri organize edildi. Bu 250 kilometrelik son iki kilometresinin galop olduğu bir yarıştı. Bu yarışın galibi Ali Kadim'in bindiği Kabardey aygırı idi. Onun derecesi 25 saatti.

Yeni nesiller :

Rus devriminden sonra at cinslerinin gelişimi hızlandı. Zirai ve seyahat kullanımı için güçlü cinsler yetiştirildi. At yetiştiricileri üç farklı cinsi Kabardey cinsi içerisinde ayırt ettiler.

Ana Cins :

Baskın cins olarak adlandırılır. Tipik dağ tipi seyahat atıdır. Büyük ve düzgün başlı, kaslı ve düzgün bir attır.

Doğu Tipi :

Bu tip doğuya özgü cinslerin tipik özelliklerini göstermektedir. Düzgün kalçalara ve bacaklara, anlamlı bakan gözlere, küçük bir kafaya,

ince ve elastik bir deriye ve güzel bir huya sahiptir.

İri Tip :

Bu at cinsi uzun bir bedene ve diğerlerinden daha güçlü kemik yapısına sahiptir. Taşımaya daha yatkın görünmektedirler. Bu tip Karaçay cinsinin baskın anaç cinsidir.

Yetiştirme :

Kabardey atları sürü halinde yetiştirilirler ve olağanüstü şekilde sürü içgüdüsüne sahiptirler. Eğer çalınırlarsa, kaçıp aylar sonra ve çok uzaklarda olsalar bile sürülerine ulaşan yolu bulabilirler. Kabardey kısrakları çok doğurgan ve sütleri boldur. Bazıları yirmisinde bile üretmeye devam edebilirler. Onlar mükemmel annelik içgüdülerine sahip ve koruyuculardır.

Mayıs ayının başlarında sürüler Kafkaslar'ın yamaçlarına çıkmaya başlarlar. Karların geri çekildikleri son noktaya ve onun daha ötesine geçerler. Yaz aylarını kendi kaderlerini aramakla geçirirler. Bu süre boyunca fazladan sadece tuz ihtiyacı duyarlar. Ağustos ayının başında aygırlar kendi sürülerinden ayrılır ve kısraklar bir arada tutulur. Eylül ayında, ilk kar yağışıyla birlikte sürüler kendi evlerine doğru göç etmeye başlarlar.

Kış mevsimini ahır içerisinde ve dışında otlanarak, saman yiyerek geçirirler. Sütten kesilmeleri genelde Kasım ayında olur. Yaşlarına bağlı olarak sürüden ayrı otlanır ve eğitilirler.

Anglo-Kabardey

Anglo Kabardey cinsi Kabardey ve İngiliz atlarının çiftleştirilmesi ile ortaya çıkarılmıştır. Anglo-Kabardeyler, Kabardeylere göre daha büyük ve dayanıklıdır. Fiziksel olarak İngiliz atlarına daha yakın yapıdadırlar. Daha uzun boynu, daha kısa sırtı ve daha kaslı kalçaları vardır. Yarışlarda daha hızlıdırlar. Fakat Anglo-Kabardeyler yarıda sürü halinde bulundurulmaya, Kabardeyler kadar uygun değildirler. Açıkcası yamaçlara çıkıldığı zaman performansları kanlarında İngiliz cinsinin taşıdığı özelliklere bağlıdır. Bütün bunların yanında 1800 metre yüksekliğe kadar çok iyidirler. Bu yükseklikten sonra günlük in-çık görevleri için, ayak yapılarından dolayı, sadece safkan Kabardey cinsi tercih edilmektedir. Her iki cins de Kafkas dağ biniciliği, özellikle iki kişilik geziler için uygun yapıdadırlar.

Derleyen: Ömür ENES

Çerkes Yemekleri

PATATESLİ ŞIPS

İçindekiler:

1 orta boy tavuk
3 adet patates
2 diş sarımsak
3 yemek kaşığı buğday unu
1 adet kuru soğan
2 yemek kaşığı tereyağı
1 tatlı kaşığı kırmızı toz biber
yeteri kadar tuz

Yapılışı:

- Tavuk temizlenir, tütsülenir, yıkanır, haşlanır, eti kemiklerinden ayrılır
- Patates küçük küçük doğranarak tavuk suyunda pişirilir.
- Sarımsak ve un iyice ezilir, tavuk suyuna ilave edilir, karıştırılır karıştırılır pişirilir, şıpsı kıvamında olur.
- Didilmiş tavuk bu karışıma eklenir. Tuz ilave edilir.
- İnce doğranmış soğan yağla kavrulur, kırmızı toz biber ilave edilir ve karışımın üzerine gezdirilir.

DARI ÇORBASI (NERTUHCİSE)

İçindekiler:

1 su bardağı dövülmüş darı
1/3 su bardağı nohut
1/3 su bardağı mercimek
1/3 su bardağı kuru fasulye
1 yemek kaşığı kuru üzüm
10 su bardağı süt
3 yemek kaşığı tereyağı
1 tatlı kaşığı kırmızı biber
yeteri kadar tuz

Yapılışı:

- Nohut, fasulye akşamdan ıslatılır.
- Dövülmüş darı, kuru fasulye, mercimek, nohut birlikte kaynatılır.
- Süt, kuru üzüm ve biraz tuz ilave edilir.
- Bir müddet daha kaynatılır ve üzerine tereyağı kırmızı biber gezdirilir.

KAHVALTILIK TATLI

İçindekiler: ceviz içi
Süzme bal

Yapılışı: Taze ceviz içi çok ufak olmadan küçük taneler kalacak şekilde robottan geçirilir. (Çok ince olmamalı.) Yapışmayacak bir tavada kısık ateşte hafif kavrulur. Ateşten alındıktan sonra hamur kıvamına gelecek kadar balla karıştırılır. Arzuya göre bir miktar tereyağı ilave edilebilir.

Afiyet olsun...

HABERLER

KAF-DER ULUSLAR ARASI ANADİL ve ALFABE KONFERANSI

Uluslararası katılımlı Adıge-Abhaz Anadil ve Alfabe Konferansı toplantısının ilki, 17-18-19 Mayıs 2003 tarihlerine KAF-DER'in organizasyonu ile Ankara'da yapılacaktır. Bu toplantıda alınacak olan kararlar 7 Haziran günü Karaçay-Çerkes Cumhuriyetinin başkenti Çerkesk'de DÇB tarafından düzenlenen "DİL KONFERANSI"nda bir kez daha değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Her iki konferansta da Adıge dil grupları ve Abhaz-Abaza dil gruplarında alfabe ve dil birliği sağlamaya yönelik arayış çalışmaları, anadil öğretimine ilişkin kursların açılabilmesi için gerekli altyapı çalışmaları, uygulanacak teknikler, müfredat programının oluşturulması gibi sorunlar ele alınacaktır. (Yeterli talebin olması halinde diğer diller ve lehçeler için de benzeri konferansların düzenleneceği tabiidir.)

Bilindiği üzere Rusya Federasyonu Kafkasya'da ve tüm Federasyona bağlı yerlerde KİRİL harfleri dışında Latin harfleriyle eğitim ve öğretimi yasaklamıştır. Buna mukabil ülkemizde de şimdilik KİRİL harfleriyle kurslar açılmasına izin verilemeyeceği Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürü ile yapılan görüşmede şifahi olarak ifade edilmiştir. (Doğaldır ki, bu ifadeye itibar edilmeden yazılı olarak hak aranmasına devam edilmektedir. DTCF ve Tömer'de Kiril okutuluyor olması da örnek gösterilerek, İnsan Hakları Başkanlığı ve ilgili diğer mercilerle hem yazılı ve hem de sözlü görüşmeler sürdürülmektedir)

Kaf-Der tarafından Ankara'da düzenlenen Konferansa Abhazy'a'dan Filolog profesör Şota. ARİSTAA., Karaçay-Çerkes'den Filolog Profesörler Paz Sergey ve Baku Hançeri, Adıgey'den filolog Prof. Bloğaj Zulkarin, Kabardey-Balkar'dan Filolog Prof.Dr. Bijo Boris, Hollanda'dan Fethi Recep, Ürdün, Suriye ve İsrail'den henüz ismi netleşmemiş olan usta dil öğreticileriyle ülkemizden de Latin harfleriyle uzun zamandır Alfabe çalışması yapmış kişiler ve yabancı dil eğitimi uzmanlarının katılımı beklenmektedir. Ülkemizde Latin harfiyle alfabe çalışması yapan ve bilinen diğer insanlarımız da atölye çalışmalarında yer alacaklardır.

Ankara çalışmaları sonucunda, kiril harfli alfabeyle maksimum sayıda harfle örtüşebilecek Latin harfli taslak alfabeler arasında mutabakat sağlamaya; ayrıca dil eğitimine ilişkin yararlı tekniklerin tespitine, ders materyallerini hazırlayacak komisyonların teşkiline ve müfredat programı kapsamının belirlenmesine ve dolayısıyla dil kurslarının başlatılması bakımından zorunlu tutulan alt yapı çalışmalarında mesafe alınmasına çalışılacaktır.

NOT: Konferans öncesi son şeklini alacak olan taslak programı şöyledir:

KAF-DER
ULUSLARARASI ANADİL ve ALFABE KONFERANSI PROGRAMI

16.05.03 CUMA SAAT:20.00

I- AÇILIŞ OTURUMU

17.05.03 CUMARTESİ:

**II- ANAVATANDA VE DIASPORADA ANADİL ÖĞRETİMİNDE BUGÜNE KADAR YAŞANAN
TECRÜBELER VE GELİŞİM SÜRECİNİN İRDELENMESİ**

1- ANAYURTTA YABANCILARA ANADİLLERİMİZİN İKİNCİ DİL OLARAK ÖĞRETİLMESİNE
İLİŞKİN ÇALIŞMALAR (Karşılaşılan güçlükler, getirilen çözümler ve sonuçlar
hakkında değerlendirmeler)

- a. Adıgey Cumhuriyeti'nde
- b. Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti'nde (Adıgece ve Abaza)
- c. Kabardey-Balkar Cumhuriyeti'nde
- d. Abhazya Cumhuriyeti'nde

2- MUHACERETTE ANADİL ÖĞRETİMİ UYGULAMALARININ TANITILMASI VE DEĞER-
LENDİRİLMESİ (Karşılaşılan güçlükler, getirilen çözümler ve sonuç hakkında
değerlendirmeler)

- a- Ürdün Örneği,
- b-Suriye Örneği
- c- İsrail Örneği

d-Türkiye Deneyimleri (Dernekler çerçevesinde ve özel olarak yürütülen
okuma-yazma kursları ve sonuç hakkında genel bir değerlendirme)

3- UZMANLARIN, ÇAĞDAŞ DİL ÖĞRETİM TEKNİĞİ GÖRÜŞ ve TAVSİYELERİ

18-05.03 PAZAR:

**III- BUGÜNE KADAR ÖNERİLEN / UYGULANAN LATİN ESASLI BAŞLICA ALFABELERİN
TANITIMI ve UYGULAMA SONUÇLARININ SUNUMU:**

- a- Anayurtta Kullanılan Latin Esaslı Adıge ve Abaza Alfabelerinin Özellikleri
ile Uygulama Sonuçlarının ve Terk Edilme Nedenlerinin Değerlendirilmesi,
- b- Diasporada Önerilmiş Latin Esaslı Başlıca Alfabelerin değerlendirilmesi;

- 1-Blenaw Batekhue Harun'un Alfabetesi,
- 2-Kube Şaban'ın alfabetesi,
- 3-Mustafa Butbe'nin alfabetesi,
- 4- George Hewitt'in alfabetesi,
- 5- Slava Çirikba'nın alfabetesi,
- 6- Monika Höhlig'in alfabetesi,
- 7-Fethi Receb'in alfabetesini sunması,
- 8-Yemuz Yılmaz'ın alfabetesini sunması,
- 9- Fahri Huvaj'ın alfabetesini sunması,
- 10- Alfabelerin tartışılması ve olgunlaştırılması (Alternatif alfabe hazırlığı olanlar
da katkıda bulunabilecekler, ayrıca "Alfabe Hazırlama Grubu" atölye çalışmasına
da katılabileceklerdir.)

IV- AMACA VE KULLANIMA UYGUN ALFABELERİN SEÇİLİP; BİRLEŞTİRİLİP GELİŞTİRİLMESİ:

- A-"ALFABE HAZIRLAMA GRUBU" ATÖLYE ÇALIŞMASI
- B-"SONUÇ BİLDİRGESİ HAZIRLAMA GRUBU" ATÖLYE ÇALIŞMASI

V- KAPANIŞ OTURUMU:

- 1-ATÖLYE ÇALIŞMASI SONUÇLARININ KATILIMCILARA SUNULMASI
- 2-KONFERANSIN SONUÇ BİLDİRGESİNİN SUNULMASI
- 3-GENEL DEĞERLENDİRME
- 4-KAPANIŞ

KAF-DER
ULUSLARARASI KATILIMLI "XABZE" KONFERANSI

il konferansı ile peş peşe gerçekleştirilmesi planlanan uluslararası XABZE konferansı; ünlü etnolog Bğajnoko BARASBIY'in planlanan günlerde gelemiyor oluşu nedeniyle bir hafta gecikmeli olarak, 30 Mayıs akşamı başlatılıp 31 Mayıs ile 1 Haziran 2003 tarihlerinde yine Ankara'da yapılacaktır.

Kaf-Der, konferansın başlangıç tarihine kadar; Bğajnoko Barasbi ile Çerkes Ali'nin "Xabze" konulu ve tercüme tamamlanmakta olan kitaplarına ilaveten yetiştirdiği takdirde Rahmi Tuna tarafından hazırlanan aynı konulu eseri de kitaplaştırmaya çalışmaktadır.

Kabardey-Balkar'dan etnolog Bğajnoko Barasbiy, Karaçay-Çerkes'den bu alanda önemli bir eseri bulunan Çerkes Ali ve etnolog-tarihçi Thaytsuh Mihail, Adıgey'den filolog ve folklor uzmanı Kuyoko Asfar ile Abhazya'dan etnolog Argun Yura'nın katılacağı toplantıya Türkiye'den de Rahmi Tuna, Fahri Huvaj, Doğan Özden, Kemal Öztürk gibi Xabze konusunda yazılı çalışmaları bulunan birikimli insanlarımız yanında tüm bölgelerden Xabzeyi en iyi bildiği düşünülen tamadelerimizin de katılımları ve katkıları sağlanmaya çalışılacaktır.

Bu konferans da, xabzelerimizin ortak yaklaşımlarla yeniden tespiti ve yayını yanında, yanlış anlaşılma olasılıklarının açıklığa kavuşturulması, artık uygulama kabiliyeti kalmamış olan bazı kuralların günümüze uygulanabilir yorumlara kavuşturulması, binlerce yıldır uygulanana gelen bu kurallar bütününe hukuki özelliklerine de açıklık kazandırılması hedeflenmektedir. Konferans notları ayrıca kitaplaştırılacaktır.

Not: XABZE konferansı ile ilgili taslak program aşağıda olup son şeklini uzmanlarımız verecektir.

30-31 MAYIS+1 HAZİRAN XABZE KONFERANSI TARTIŞMA KONULARI

30 Mayıs saat 20.00:

I- AÇILIŞ KONUŞMALARI;

II- XABZENİN GENEL ANLAMI, İÇERİĞİ ve TEMEL KAVRAMLARI İLE İLGİLİ GENEL KONUŞMA

31 Mayıs Cumartesi:

III-BELİRLenen KONULARIN GÖRÜŞÜLMESİ:

- 1- Xabze'nin tanımı, kaynakları, tarihsel gelişimi,
- 2- Xabzenin özellikleri ve içeriği,
- 3- Thamade-Nakhij kavramlarının kapsamı ve xabzenin uygulanmasındaki konuları,
- 4- Günlük yaşamda fert, aile ve toplum ilişkilerinde xabzenin yeri,
- 5- Zexes, kaşen - pseluh - pıh kavramlarının açıklanması, zexes ve düğünlerde genç kız - genç erkek ilişkilerinde davranış kuralları ve yapılmakta olan yanlışlıklar,
- 6- Xabzeye göre; kız isteme, nikah, gelin alma ve düğün,

1 Haziran Pazar:

- 7- Xabzeye göre evsahibi ve misafirin davranışları,
- 8- Xabzeye aykırı davranışlar, yargılama ve ceza ,
- 9- Çocuk ve genç eğitiminde aile, akraba (Kan bağı ve hısımlık dışı pur-kan vb aile bağları) ve toplumun yükümlülükleri
- 10- Xabzeye göre Cenaze ile ilgili kurallar,
- 11- Kent yaşamında, xabze öğretimi ve uygulanması açısından derneklerimiz,
- 12- Xabzelerden uygulama kabiliyeti kalmamış olanların ortak bir yoruma kavuşturulması

IV- KAPANIŞ OTURUMU:

**KAF-DER,
ASPENDOS ve SİDE ANTİK TİYATROLARINDA
KAFKAS KÜLTÜR GECELERİ DÜZENLİYOR**

Yıllardır bölgesel etkinliklerle, Kafkas kültürünü büyük kitlelere ulaştırmaya çalışan Kaf-Der, bu yıl televizyonlar vasıtasıyla yurtiçinde daha geniş kitlelere, yurtdışından da yabancı turistlere yönelik iki önemli gece düzenlemektedir. 26-27 Temmuz 2003 tarihlerinde ASPENDOS ve SİDE Antik tiyatrolarında peşpeşe gerçekleştirmek amacıyla Kültür Bakanlığı ile Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlükleri nezdinde yazılı tahsis ve kiralama çalışmalarını son aşamasına getirmiştir..

Önceki yıllarda çok sayıda bölgesel etkinlik gerçekleştiren Kaf-Der, bu kez Antik Tiyatroları seçmekle Çerkes halklarının tarihten gelen ulusal sorunlarını farklı ülkeler insanlarına anlatmaya çalışmanın yanında, eşsiz Kafkas folkloru ve müziğinden seçkin örnekleri sunarak yeterince bilinmeyen kültürümüzü kitlelere tanıtmayı amaçlamaktadır.

26 Temmuz günü ASPENDOS ve 27 Temmuz günü SİDE'de gerçekleştirilecek Kafkas gecelerinde; Adıgey'den ünlü İSLAMEY müzik ve halk oyunları ekibi ile birlikte değerli ses sanatçısı Anzeriko Çeslav'ın sahne alması için mutabakat sağlanmış olup, Kabardey-Balkar'dan Nehuş Kerim'in katılımı için de girişimler sürdürülmektedir.

Her iki gecede ülkemizden de en nitelikli halk oyunları ekiplerine sahip Ankara Kaf-Der, Kayseri Kaf-Der ve İstanbul Kafkas Abhazya halk oyunları ekipleri ile birlikte İst.Kafkas Kültür Derneğinden Kuşha DOĞAN müzik grubunun katılması planlanmış durumdadır.

26-27 Temmuz gösterileri için Kafkasya'dan gelecek olan İSLAMEY + Anzeriko Çeslav ve yerine göre kendi ekiplerimizin de katılacağı 2-3 gösteri daha yapılması arzu edilmektedir. İzmir, Balıkesir, Bandırma, Bursa, Eskişehir, İstanbul, Ankara, Kayseri, Tokat, Samsun, Çorum gibi Çerkes yoğun bölgelerimizden bu doğrultuda gelebilecek teklifler değerlendirmeye alınacaktır.

Öte yandan, amatörce gerçekleştirilmesi doğru ve mümkün olmayan ASPENDOS ve SİDE gecelerinin deneyimli ve profesyonel organizasyon kuruluşu tarafından realize edilmesi için Kaf-Der'in arayışları sürmektedir. Özellikle tur operatörleriyle de yakın irtibatı olan güçlü organizatörler tanıyanların katkılarını bilhassa bekliyoruz. Keza, programları kayda alıp naklen yayınlamak üzere ulusal yayın yapan TV. kanallarından birisiyle de sözleşme yapmak istiyoruz. Hemşehrilerimizin bu konuda da katkılarını bekliyoruz.

Not: 6000+4000=10.000 kişinin izleyeceği ve ayrıca yurtiçi ve yurt dışı yayına konu olacak iki gecemiz için reklam karşılığı (Bilet ve afiş basım, reklam, taşıma, konaklama, ses.düzeni, ışık düzeni, yemek ikramı...gibi konularda) sponsorlara ihtiyacımız bulunmaktadır.

DÜNYA ÇERKES BİRLİĞİ BU YIL DA ÇOCUKLARIMIZI BEKLİYOR

İki yıldır Ürdün, Suriye, İsrail ve Amerika'dan kabileler halinde gelen 12-15 yaş grubu çocukları 15'er günlük iki dönem halinde Kabardey-Balkar, Karaçay-Çerkes ve Adıgey Cumhuriyetleri spor ve çocuk eğitim merkezlerinde konuk eden DÇB, bu yıl da aynı faaliyetlerine devam edecektir.

Az-çok dil bilen, başlarında bir öğretmenin bulunacağı ve 20'şer kişiden oluşacak en az iki ayrı kabileyi peş peşe gönderme imkanına sahip olan Kaf-Der, mümkün olduğu kadar çok üyeli bir derneğin üyelerinin çocuklarından, aynı kentten veya birbirine yakın derneklerimizin bulunduğu bölgelerden çocuk ekipleri teşkil edip göndermeye karar vermiş bulunmaktadır. Birinci kabile 21 Temmuz-10 Ağustos, ikinci kabile 12-31 Ağustos tarihlerinde Nalçık'da olacaktır.

Çocuk ekibi bulunan eski Kaf-Der mensubu derneklerden veya Federasyona katılacak olan derneklerden gelecek olan teklifleri değerlendirmeye, davet yazılarını getirtip vizelerini ve programlarını realize etmeye Kaf-Der Genel Başkanlığı hazır bulunmaktadır.

Bilindiği üzere, eğitim ve spor tesislerinde, düzenli spor, eğlence, sağlık kontrolü, yeni arkadaşlar edinme, dil öğrenme ya da az da olsa bildiği dili iletme fırsatı yanında yöreyi gezip tanıma ve akrabalarını bulma imkanları sunulmaktadır.

Kayseri'de Atçılık Paneli ve Çerkes Atları

2 Mayıs 2003 tarihinde, Kayseri Erciyes Üniversitesi Veteriner Fakültesi tarafından Büyükşehir Belediyesi Meclis Salonu'nda "ATÇILIK PANELİ" düzenlendi. Panelde Türkiye Jokey Kulübü Genel Sekreteri Sadettin ATIĞ, T.J.K Yönetim Kurulu Üyesi ve Türkiye Yarış Atı Yetiştiricileri ve Sahipleri Derneği Başkanı Bahadır GÖDEK, Veteriner Hekim Emekli Albay Taşkın ÖZDEMİR ve Erciyes Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Tayfur BEKYÜREK konuşmacı olarak katıldılar.

Katılımın beklenilenin üstünden olduğu panelde, at ve at yetiştiriciliğinin tarihçesi, önemi ve at yetiştiriciliğinin getirileri anlatıldı. Daha sonra Tayfur BEKYÜREK, Kayseri Uzunayla ve Çerkes Atları üzerine slayt gösterisi eşliğinde bilgi verdi. Uzunayla'da atçılığın yeniden eski günlerine dönmesi için şu ana kadar yapılanlar ve yapılması gerekenlerin ele alındığı konuşmada Uzunayla'nın her yönden atçılık için uygun koşullara sahip olduğu vurgulandı. Uzunayla'da bulunan at yetiştiricilerinden, Panköy Harası (Panlı Köyü) sahibi Nevzat SEYOK, Burhanettin ŞEN (Yahyabey Köyü), Ertuğrul TOĞAN (Sacayağı Köyü), Mirza TOK (Taşlıgeçit Köyü), Aydın YAĞAN (Kazancık Köyü) hakkında da bahsedilen panelde, bu tür girişimlere destek verilmesinin önemi vurgulandı.

Uzunayla'dan da bir çok hemşehrimizin bulunduğu panel sonunda İbrahim YAĞAN ve atlarının Kafkasya'da çekilmiş görüntüleri izleyicilere sunuldu.

Derneklerimizden kısa haberler

- 10 Mayıs 2003 Cumartesi günü açılışı yapılan "Türk Resminde Avni Lifij'den Günümüze Çerkes Asıllı Ressamlar" sergisi, Kafkas Kültür Derneği'nde (İstanbul) düzenlenmiştir. Sergiyle ilgili geniş haberleri gelecek sayımızda bulacaksınız.

- 9 Mayıs gecesi Susurluk Şubemiz'de M. Kemalpaşa şubesi halkoyunları ekibinin de katılımıyla Kafkas Kültür Gecesi düzenlenmiştir.

- 11 Mayıs 2003 tarihinde Aydın Kafkas Derneği öncülüğünde Ege Bölgesi derneklerimizin ortak organizasyonu ile Aydın Şevketiye Köyü'nde 6000 kişinin katıldığı başarılı bir şenlik organizasyonu gerçekleştirildi. Şenlikte, Balıkesir şubemizin halkdansları ekibi ile İzmir Şubemizin müzik grubu da yer aldı.

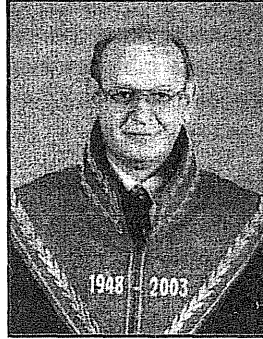
KAYBETTİKLERİMİZ:

-Düzce Kafkas Derneği üyelerinden, 03.02.1926 doğumlu, 3 çocuk sahibi Abdülfettah ATA-SEVEN 15 Şubat 2003 tarihinde vefat etmiştir. Düzce ve çevresindeki hemşehrilerimizin katıldığı törenle Düzce'nin Kozukoğlu köyünde toprağa verilmiştir.

-Reyhanlı Şubemiz üyelerinden Fatih APIŞ'in değerişi (Şapsığ boyundan Yekuaş ailesinin 1949 doğumlu evlatları) SEVİM APIŞ 15.03.2003 tarihinde geçirdiği kalp krizi nedeniyle vefat etmiş ve Reyhanlı'da toprağa verilmiştir.

-Kaf-Der Genel Sekreteri Cumhuriyet Bal'ın amcazadesi, üyemiz Akın BAL'ın büyük kardeşi ve Elbruz topluluğumuzun genç akordeoncusu Göksenin BAL'ın sevgili babası, Adliye camiasının çok sevilen mensubu ve Yargıtay Dördüncü Ceza Dairesi üyesi, 1948 Çekerek doğumlu KUDRET YALÇIN BAL, yakalanmış olduğu amansız hastalıktan kurtulamayarak 27.03.2003 tarihinde Ankara'da

vefat etmiş ve cenazesi ertesi gün Ankara Karşıyaka mezarlığında toprağa verilmiştir.

-Kaf-Kur ve Kaf-Der Eski Yönetim Kurulu Üyelerinden Düzce Kuzey Kafkas Kültür Derneği Eski Başkanlarından Abrec İlhan Canbulat'ın annesi 1929 doğumlu Abzehlerin Neğoy Sülalesinden Nalmes Canbulat 25.03.2003 tarihinde vefat etmiştir. Cenazesi 26.03.2003 Çarşamba günü öğle namazına müteakip Düzce'nin Şıralık Köyü Mezarlığına defnedilmiştir.

-Düzce Kuzey Kafkas Kültür Derneği Eski Yönetim Kurulu Üyelerinden Yemzeğ Şamil Turan'ın kardeşi Nevzat Turan'ın eşi 1970 doğumlu Jaji Türkan Turan 27.03.2003 tarihinde vefat etmiş, cenazesi 28.03.2003 Cuma günü saat 11.00'de Düzce'nin Bostanyeri Köyü Mezarlığına defnedilmiştir.

-Uzunyayla Kazancık Köyü, Yağan Ailesi'nden Kadir oğlu, 1946 doğumlu Durdu Yağan 15.01.2003 tarihinde Kayseri'de vefat etmiştir ve köyünde toprağa verilmiştir.

NART Dergisi, kayıplarımızın ailelerine, arkadaşlarına, dost ve akrabalarına baş sağlığı, vefat edenlere de Yüce Tanrı'dan sonsuz rahmet diler.

ANAVATANDAN HABERLER

Dünya Çerkes Birliği Olağan Kongresi 17-18 Ağustos'da Nalçık'da

Son kongresi Temmuz 2000 tarihinde Nalçık kentinde yapılan Dünya Çerkes Birliği'nin olağan Genel Kurul toplantısı 17-18 Ağustos 2003 tarihlerinde yine Nalçık kentinde yapılacaktır. Türkiye'den, DÇB'nin kurucusu olması nedeniyle bu güne kadar ki genel kurullara sadece Kaf-Der delegeleri katıla gelmiştir.

Ön görülen tarihe kadar, kuruluş ve genel kurul toplantısı yetiştirilebildiği takdirde, Kaf-Der, DÇB üyeliğinden şartlı olarak ayrılarak kendi yerine "Kafkas Dernekleri Federasyonu"nun üyeliğe kabulünü önerecek olup, üyelik kararı

nın Merkez Yönetim Kurulunca kabulü ve Genel Kurula önerilmesi halinde de genel kurulda Türkiye'yi Federasyon delegeleri temsil edebileceklerdir. Federasyon kuruluş çalışmalarının aksamaması ve zamanında genel kurulun yapılması bu bakımdan önem arz etmektedir.

Kongrenin bu yıl ki toplantısında, Diaspora ile ilişkilerin geliştirmesi yolları, "Adıge Tarihi" ve "Adıge Ansiklopedisi"nin yayınlanması, "Anavatan dönüş sorunu", hazırlık çalışmaları tamamlanmış olan "DÇB Çalışma Programı" ve Federal yasalarda yapılan değişikliklerin Anavatan ve diaspora Çerkeslerine etkileri gibi konuların ağırlık teşkil etmesi beklenmektedir.

ve diaspora Çerkeslerine etkileri gibi konuların ağırlık teşkil etmesi beklenmektedir.

I. Adıge-Abhaz Gençlik Spor Olimpiyatı Yapılıyor

Dünya'nın değişik bölge ve ülkelerinde yaşamakta olan genç sporcuların kendi yaşlıları olan kardeş sporcularla tanışabilmelerini temin amacıyla Dünya Çerkes Birliği'nin son Başkanlar Kurulunun toplantısında alınan karar uyarınca üye derneklerin 25 yaşını geçmemiş, lisanslı ve bireysel spor yapan gençlerinin katılacağı birinci Adıge-Abhaz Gençlik Spor Olimpiyatı 13-14-15-16-17 Ağustos 2003 tarihlerinde Nalçık kentinde yapılacaktır.

Mayıs ayı sonundan önce adları, yarışma branşları, pasaport tarihleri ve pasaport numaralarını DÇB'ye yazıyla bildirilecek olan sporcular, Nalçık kentine 12 Ağustos tarihinde hareket edecek, konaklama ve yemekler DÇB tarafından karşılanacaktır. Mali durumu uygun olmayan sporcular olduğu takdirde dernekler yardımlaşarak gidiş-dönüş masraflarını karşılayacaklardır. Vize işlemlerinin zamanında uygun fiyat ve koşullarda yapılabilmesi için Kaf-Der gerekli yazışmaları ve davet yazılarını getirtmede organizatör derneğe yardımcı olacaktır.

Bu yıl gönderilecek sporcuların seçimi çalışmalarını organize etmesi için İst. Kafkas Abhazya Derneği Başkanlığına özel olarak rica edilmiştir. Sporcularımızın İst. Abhaz Derneği ile görüşmeleri gerekmektedir. Gençlerimizin katılabilecekleri branşlar sırasıyla şunlardır:

-Greko Romen güreş	-Serbest Güreş
-Judo	-Sambo
-Adıge Güreşi	-Halter
-Satranç	-Bilek güreşi
-Ferdî Uzak doğu dövüş sanatları	
-Ağırlık kaldırma sporları	

II. Dünya Adıge Müzik Festivali Bu Yıl Yapılacak

Birincisi Ekim 2000 tarihinde Maykop'da yapılan ve Türkiye'nin Kaf-Der kafilesince temsil edilmiş olduğu, iki yılda bir yapılması gereken Adıge Müzik Festivalinin ikincisi, geçen yıl yaşanan sel felaketleri nedeniyle yapılamadığından bu yıl yine Maykop kentinde yapılacaktır. Ancak, bu güne kadar tarihi belirlenip ilan edilmiş değildir. Spor yarışmalarında olduğu gibi Müzik festivaline katılacak müzisyenlerin Maykop'daki 4 günlük konaklama ve yemekleri organizasyon komitesince karşılanacaktır. Gidiş-dönüş uçak veya gemi biletleri bedelleri ile diğer masrafları, müzisyenler veya dernekler tarafından ortaklaşa temin edilecektir.

Adıge Cumhuriyeti'nde beklenen Kültür Bakanlığı değişikliği gerçekleştiği ve eski Devlet Tiyatroları Genel Müdürü Haçeğuş Khasey Kültür Bakanlığına atandığı için müzik festivali tarih belirlenmesinin artık gecikmeyeceği sanılmaktadır. Kafkasya'daki Cumhuriyetler dışında Almanya, Suriye, İsrail'den iddialı ve hazırlıklı ekiplerin katılmakta olduğu festivale bu yıl daha hazırlıklı, en iyi olan müzisyen ve grupların katılımını teminen gönderilecek müzisyenlerin seçiminin teşvik ödülleri de vermek suretiyle yarışma ile tespitine Kaf-Der Başkanlar Kurulunda karar verilmiştir. Bu konuda müzikle ilgili çalışmalarda deneyimli olan İstanbul Kafkas Kültür Derneği Başkanlığı ile görüşülmüş ve yarışmanın organizasyonunun sağlanması özel olarak kendilerinden rica edilmiştir.

Yarışmanın, festivale katılacak en iyi müzisyenlerin ve ekibin tespiti dışında yerel, bölgesel ve ulusal radyo ile Tv.lerde çok küçük de olsa pay sahibi olma ve böylece Kafkas kültürünü tanıtan programlar yapma aşamasına adım adım yaklaştığımız günümüzde söz, beste, derleme ve icra gibi farklı alanlarda kabiliyetli gençlerimizin ortaya çıkmasına katkıda bulunacağını umuyoruz.

Maykop'da DÇB Adına "Anavatan'a Dönüş Sorunu" Konferansı Yapılıyor

Dünya Çerkes Birliği'nin, Aralık ayında Nalçık kentinde yapılan Başkanlar Kurulu toplantısında alınan karar uyarınca düzenlenmekte olan Konferans, 07.06.2003 tarihinde MAYKOP'da gerçekleştirilecektir.

Dönüşle ilgili yerel Cumhuriyetler tarafından daha önce çıkartılan yasaların iptali ile Federal Yasaların yürürlüğe konulmuş olduğu bir dönemde ortaya çıkan belirsizliklerin netleşmesi ve dönüşü hedefleyen insanlarımızın önünün açılması bakımından çok önemli olan bu konferansa dileyen herkes davetlidir.

Konferansta konuşulacak konulardan bazıları şöyledir:

- Dönüş konusunda karşılaşılan sorunlar,
- Dönüş konusunda karşılaşılan sorunlarla ilgili çözüm önerileri,
- Anavatan'a dönüşü zorunlu kılan nedentler,
- Anavatan'a dönüşün pratik yöntemleri,
- Dönüşü arzu eden kişilere düşen görevler,
- Vakıf ve Derneklerimizin yükümlülükleri,
- Rusya Federasyonu ve bağlı Cumhuriyetlerimizin yükümlülükleri,
- Bu güne kadar yapılan hatalar ve bu hataları giderme yolları
- Dönüş konusuna ilişkin düşünce ve kanaatler

DÇB Başkanlar Kurulu'nun Aralık 2002 tarihinde almış olduğu kararlar uyarınca, bu yıl gerek Kafkasya'daki Adige-Abhaz derneklerinde, DÇB kongresinde ve gerekse diasporada kurulu üye derneklerde "Anavatana Dönüş" sorununa özel önem verilecek ve çalışmalar belirli programlara bağlanacaktır. Maykop konferansı bu bakımdan çok önemlidir.

Muhittin Kandur Moskova'da Konser Yönetecek

Amerika'da yaşamakta olan Ürdün Çerkeslerinden yazar, senarist ve film yönetmeni, dünyaca ünlü Bonanza dizilerinin yapımcısı Muhittin KANDUR, 7 Haziran 2003 Cumartesi günü Moskova Çaykovski Konser salonunda 65 yaş jübilesini yönetecektir. Bu gecede sayın Kandur, ilk kez olmak üzere ABHAZYA KONÇERTOSU'nu orkestra ve piyano eşliğinde yönetmesi planlanmıştır.

Moskova Abhaz diasporası temsilcilerinin katılacağı konsere Türkiye'den katılmayı arzu eden hemşehrimiz olduğu takdirde 0.212. 339 58 66- 339 58 54 nolu telefon ve faxlar kanalıyla ya da Ergun Özgür...bnp-ak-dresdner.com.tr.... adresinden Ergun ÖZGÜR vasıtası ile irtibat sağlanabilir.

Hukuk yoluna gitti

Geçen yıl devlet başkanlığı seçimini kazanan Hazret Şövmen'in isteği üzerine milletvekilleri Aslan Carimov'un kadrosunun en önemli simalarından biri olan Muharbi Tharkakhua'nın yerine Parlamento Başkanlığı koltuğuna Slavlar Birliği'nden Anatoli Ivanov'u getirmişlerdi.

Ancak Tharkakhua, kararın alındığı oturumda kendisinin bulunmadığını ve bunun kanunlara aykırı olduğunu belirterek, parlamentoya karşı yargı yoluna müracaat etti. Maykop Şehir Mahkemesi, Tharkakhua'nun itirazını haklı buldu ancak bu sefer de parlamento yerel mahkemenin kararına karşı Yüksek Mahkeme'ye temyiz başvurusunda bulundu. Yüksek Mahkeme de Tharkakhua'yu haklı çıkararak yerel mahkemenin kararını onadı. Böylece bir zamanlar başbakanlık da yapmış olan Tharkakhua eski görevine iade edilmiş oldu.

Ajans Kafkas
12.04.2003

Kritik hafta

Yerel medyaya açıklamalarda bulunan Tharkakhua, önümüzdeki hafta yapılacak parlamento oturumuna kendisinin başkanlık edeceğini söyledi. Sözkonusu toplantıda milletvekillerin oylarıyla seçilmiş olan Anatoli Ivanov ile Tharkakhua arasında sürtüşmelerin olabileceğine dikkat çekiliyor. Bu arada Şövmen ile Ivanov arasında da

son zamanlarda gerginliklerin yaşandığına, yeni durum nedeniyle Devlet Başkanı'nın ne yönde tutum belirleyeceğinin belli olmadığına işaret ediliyor.

Daha önce Koşhable Bölge Valiliği yapmış olan Muharbi Tharkakhua, Aslan Carimov döneminde başbakanlık ve parlamento başkanlığı görevlerini yürütürken bazı yolsuzluklara karıştığı iddia edilmişti. Muharbi Tharkakhua'nın adı büyük hırsızlık olaylarının yaşandığı ensülin fabrikası olayında da geçmişti.

Ajans Kafkas

Şövmen iki bakanını değiştirdi Adıgeler Memnun, Slavlar Kızgın

Adıgey Devlet Başkanı Hazret Şövmen, Adıgeler'i memnun eden iki atama gerçekleştirdi.

Şövmen'in yeni atama kararına göre, Adıgece yayın yapan cumhuriyetin yarı resmi gazetesi Adıgey Mak'in eski yayın yönetmeni Asfar Kuikva Enformasyon Bakanı, ünlü tiyatro yönetmeni Kusayi Hajuguj ise Kültür Bakanı oldu. Cumhuriyette yaşayan Adıgeler atamaları büyük bir memnuniyetle karşılarken Slavlar hayli öfkelenildi. Atama nedeniyle Slavlar Birliği, Şövmen'e ateş püskürüyor.

Asfar Kuikva, Adıgey Cumhuriyeti'nde önemli bir sivil organizasyon olan Adıge Khase'nin kurulucuları arasında yer alıyor ve siyasi alanda aktif bir kişilik olarak biliniyor.

Nart Astemir
Ajans Kafkas Maykop Muhabiri
04.04.2003

Adıgey, İspanyol sermayesini çekmeye çalışıyor

İspanya'da yabancı sermaye arayışını sürdüren Adıgey heyeti ülkesine yeni umutlarla döndü.

Adıgey Devlet Başkanı Hazret Şövmen'in kısa bir süre önce ziyaret ettiği İspanya'ya bu sefer daha somut adımların atılmasını sağlamak için giden Adıgey heyeti, bir dizi temaslar gerçekleştirdi. Rus işadamları ile birlikte Madrid'de 6-9 Nisan tarihleri arasında gerçekleştirilen Uluslararası Yatırım Semineri'ne katılan Adıgey heyeti, bazı ikili anlaşmalara da imza attı.

İspanya'dan döndükten sonra medyaya açıklamalarda bulunan heyetin başkanı Nikolay Demçuk "İspanyol işadamları Adıgey Cumhuriyeti heyetine büyük bir ilgi gösterdi. Cumhuriyet ekonomisi hakkında bir dizi sorular yönelttiler. Rusya'nın bu zengin bölgesinde yatırım imkanları hakkında bilgiler aldılar" dedi.

Adıgey heyeti ayrıca Miranda & Asociados Şirketi'nin temsilcileri ile bir araya gelerek yatırı-

rım imkanlarını görüştiler. Adıgey Devlet Başkanı Hazret Şövmen geçen ay İspanya'ya yaptığı ziyaret sırasında bu şirketle ağaç sanayi konusunda görüşmelerde bulunmuştu.

*Nart Astemir
Ajans Kafkas Maykop Muhabiri
21.04.2003*

İşbirliği anlaşmaları

Adıgey heyeti sözkonusu şirketin yanı sıra 400'den fazla şirketin üyesi bulunduğu Sercobe Derneği ile değişik alanlarda işbirliğini öngören anlaşmalar imzaladı. İspanyol işadamlarının özellikle Adıgey'in verimli topraklarında yetişen kırmızı pancar ve ayçiçeğine büyük ilgi gösterdi. Demçuk'un verdiği bilgilere göre Adıgey heyeti, görüşmelerde Rusya Federasyonu'nun güney bölgesinde yapılması planlanan ulaşım yolu projesini gündeme getirdi. Demçuk, yakın bir zamanda bu konuda yatırım yapmak isteyen İsveç ve İspanyol işadamlarıyla Rostov'da bir toplantı yapacaklarını söyledi. Sözkonusu toplantıda Maykop-Doğamis projesinin gerçeğe dönüşmesi için yapılabilecek işbirliği imkanlarının tartışılacağı belirtiliyor. Toplantıya katılacak uzmanların Adıgey Cumhuriyeti'nde incelemelerde bulunması bekleniyor.

Ajans Kafkas

Gürcüstan, Abhazya için devlet komisyonu kuruyor

Gürcüstan Milli Güvenlik Konseyi, Abhaz-Gürcü sorununun çözümü için bir plan hazırladı. Milli Güvenlik Konseyi Sekreter Yardımcısı Cemal Gahokidze, dün gazetecilere bir açıklamada bulunarak, "Planın Gürcüstan'ın toprak bütünlüğünü yeniden sağlamak için çalışacak bir devlet komisyonunun kurulmasına" yönelik olduğunu söyledi. Planın Gürcüstan lideri Eduard Şevardnadze'ye sunulacağını belirten Gahokidze, "Öyle sanıyorum ki bu komisyonun başkanı Devlet Başkanı Şevardnadze olacak" dedi.

Şevardnadze de bir süre önce Milli Güvenlik Konseyi'nin hazırlayacağı plana değinirken asıl hedefin "Abhazya'nın sosyal ve ekonomik yönden yenilenmesini esas alarak Gürcüstan'ın toprak bütünlüğünü sağlamak" olduğunu söylemişti.

16.04.2003 Ajans Kafkas

Rusya endişeli: Amerika, Transkafkasya'ya üs kuracak

Gürcüstan'ın Amerika ile 10 Aralık 2002'de imzaladığı, Gürcüstan Parlamentosu'nun da 21 Mart 2003'te onayladığı ve Amerikan tarafına tek taraflı geniş imtiyazlar sunan askeri işbirliği anlaşması, Rus Devlet Duması'nda endişelere yol açtı. Duma'nın önde gelen üyeleri Amerika'nın

Transkafkasya'ya kalıcı askeri üs kuracağına inanıyor.

Duma, Gürcü-Amerikan anlaşmasının Rusya'nın güvenliğini tehdit edici buldu. Duma Bağımsız Devletler Topluluğu İle İlişkiler Komitesi İkinci Başkanı Anatoly Chekhoyev tarafından yapılan açıklamada, Gürcüstan'ı zayıf düşüren Abhazya ve Güney Osetya sorunu nedeniyle Rus Barış Gücü askerlerinin bölgede konuşlanmış olduğunu hatırlatarak "Rus birlikleri Gürcüstan topraklarında konuşlanmış durumda" dedi.

Gürcüstan'a Amerikan askerlerine vizesiz giriş, yine Amerikan askerleri ve silahlarına Gürcü topraklarında serbest dolaşım hakkı tanıyan, Amerikan askerlerini Gürcü yasalarından muaf tutan sözkonusu anlaşmayı değerlendiren Duma Jeopolitik Komisyonu Başkanı Aleksandr Shabanov, "Bu Amerikan askeri üssünün Transkafkasya'da inşasının başlangıcı" diye konuştu. Amerikan üslerinin Sovyetler döneminde Rusya'nın kullandığı üsler üzerine inşa edileceğini belirten Shabanov, Gürcüstan ve Amerika gibi iki ege-men devletin işlerine karışmaya niyetleri olmadığını ancak bu konudaki endişelerini ve görüşlerini Rusya Devlet Başkanı'na iletme ihtiyacı duyduklarını kaydetti.

16.04.2003 Ajans Kafkas

Abhaz Liderler BM'nin yeni önerisini reddetti.

Sohum'da yapılan görüşmelerde BM Genel Sekreterliği tarafından Abhaz sorununa çözüm getirmeye yönelik oluşturulan grup (Friends) (Fransa, Almanya, İngiltere, Amerika ve Rusya) tarafından yapılan öneriler kabul edilmedi. Abhaz liderleri ikna etmede başarısız olan grup yeni önerilerini kabul ettiremedi. Abhaz Başbakanı Gennadii Gagulia Sohum'da gazetecilere yaptığı açıklamada "friends" grubunun Abhazya'nın bağımsızlığını tehlikeye atarak Gürcüstan'ın bir parçası olması için çaba sarfettiğini açıkladı.

Rus ordusunun barış gücü operasyonları komutanı General Valerii Yevnevich 4 Mart'ta Tiflis'e gelerek Gürcüstan Savunma Bakanı General David Tevzadze ile bir görüşme yaptı. Yevnevich Rus barış gücü ekiplerinin Güney Osetya'ya ve Abhaz sınırına gönderildiğini açıkladı. Resmi raporların ileri sürdüğü konular içerisinde yer alan Rus barış güçlerinin tashih edilmesinin Rus tarafınca kabul edilmediği bildirildi. Abhaz Cumhurbaşkanı Yardımcısı Valerii Arshba Sohum'da yaptığı açıklamada barış gücü ekiplerinin çekilmesine karşı olduklarını açıklayarak, eğer barışgüçleri sınırdan çekilirse Abhaz güçlerinin Abhazya sınırlarını korumaya hazır olduklarını bildirdi.

RFE/RL Newsline 4 Mart 2003

Gürcüstan Dışişleri Bakan Vekili Kakha Sikharulidze 4 Mart'ta yaptığı açıklamada

Abhazya Başbakanı Gagulia ya da Cumhurbaşkanlığı Ardzinba'nın, Putin ile Shevardnadze'nin 6-7 Mart'ta Soçi'de yapacakları görüşme programına müdahale etmediklerini bildirdi. Bu görüşmede Abhaz-Gürcü meselesinin ele alınacağı ve aynı zamanda Gürcüstan'ın Sohum ile Soçi arasındaki irtibatı sağlayacak olan tren yolu restorasyonuna olan itirazlarını kapsayacağını aktardı.

Almanya İçişleri Bakanı Gürcüstan'ı ziyaret etti.

Bir günlük bir ziyaret için Tiflis'e gelen Otto Schily Gürcüstan Sınır Koruma Başkanı General Valeri Chkheidze, İçişleri Bakanı Koba Narchemashvili ve Cumhurbaşkanı Shevardnadze ile bir araya geldi. İki ülkenin bakanları uluslar arası terörizme karşı işbirlikteği konularını görüştüler.

Gürcüstan ve Rusya Cumhurbaşkanları Abhaz-Gürcü meselesine çözüm arıyorlar. 6-7 Mart'ta Soçi'de bir araya gelen Vladimir Putin ve Eduard Shevardnadze çözüm yolları üzerinde görüşbirliğine vararak, öncelikli konu olarak 1992-93 savaşında evlerinden uzaklaştırılanların geri evlerine geri dönmesi meselesini ele aldılar. Geri dönüşler tamamlandığında, Abhazya üzerinden Soçi Tiflis arasındaki tren yolu restorasyonu konusunun ve Inguri Hidroelektrik santralinin modernizasyonunun yapılacağı açıklandı. Putin'in net olmadığı bir konu ise polis güçlerinin Gali'de bulunması ve Shevardnadze'nin Gürcü-Abhaz yönetiminin birleştirilmesine yönelik önerisi olduğu bildirildi.

Abhaz Başbakanı Gennadii Gagulia beklenmedik bir şekilde 7 Mart günü Soçi'ye gelerek Putin-Shevardnadze görüşmelerine katıldı.

Interfax'ın raporlarında yer alan bilgilere göre Gagulia bu görüşmeleri oldukça pozitif olarak değerlendirdi. Rusya'nın bölgeye barış ve istikrara getirebilecek tek güç olduğunu sözlerine ekleyen Gagulia Abhazya'nın ekonomisinin düzeltilmeye ihtiyacı olduğuna da dikkat çekti.

Gürcüstan Cumhurbaşkanı CIS içerisinde tek ekonomik alanı kapsayan proje ile ilgilendiğini açıkladı.

Cumhurbaşkanı Putin ile Soçi'deki görüşmeleri sırasında Shevardnadze, geçen ay Rusya, Belarus, Ukrayna ve Kazakistan arasında imzalanan CIS içerisinde tek ekonomik alan projesine ilgi duyduğunu açıkladı. Shevardnadze, Gürcüs-

tan'ın bu birlikteliğe çok ilgi duyduğunu ve bir an önce Rusya ile Gürcüstan arasında bir anlaşma yapmak istediklerini de sözlerine ekledi.

Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti'nde olağan genel seçimler için tarih belli oldu.

Karaçay - Çerkes Parlamentosu, 7 Mart'taki oturumunda seçimlerin 15 Haziran'da yapılmasına karar verdi.

Trabzon'lu İşadamları'ndan Soçi'ye Liman

Rusya ve Bağımsız Devletler Topluluğu ile yıllık 150 milyon dolara yakın ticaret hacmi bulunan Trabzon'lu işadamları, bu potansiyeli daha da artırmak için harekete geçti. Karadeniz'in öte yakasındaki devletlerle daha yakın ilişki kurmak için çeşitli projeler üzerinde duran Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası (TTSO), ilk etapta Rusya'nın Karadeniz'deki en önemli kenti olan Soçi'de Yap-İşlet-Devret (YİD) modeliyle bir liman inşa etmek için çalışma yürütüyor. Bu konuda Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) Başkanı Rifat Hisarcıklıoğlu'nun da desteğini alan TTSO, projeyi gelecek haziran ayında TOBB heyetinin Soçi'ye yapacağı gezide Rus makamlarına da sunacak. TTSO Başkanı Şadan Eren, limanı TOBB ve Türk müteahhitlik firmalarının içinde yer alacağı bir konsorsiyum şeklinde YİD modeliyle inşa etmeyi düşündüklerini ifade etti. TTSO, liman projesiyle birlikte Soçi'de bir de ticaret merkezi kurmayı planlıyor.

Ekonomist

9-15 Mart 2003

Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Gürcüstan Devlet Başkanı Eduard Şevardnadze ve Abhazya Başbakanı Gennadiy Gagulya'nın 7 Mart'ta Soçi'de vardıkları ortak mutabakatta yer alan kararların hayata geçmesi için bakanlar ve bürokratlar düzeyinde çalışmalar başlıyor. Gürcüstan Milli Güvenlik Konseyi Sekreteri Tedo Caparidze, Dışişleri Bakan Yardımcısı Merab Antadze ve Özel Görevler Bakanı Malhal Kakbidze'den oluşan Gürcü heyeti hafta başında Moskova'da Rus yetkililerle 7 Mart Soçi mutabakatının ayrıntılarını görüşmeye başlayacak. Tedo Caparidze şu an Moskova'da bulunuyor. Merab Antadze ve Malhal Kakbidze'nin bugün Moskova'ya ulaşması bekleniyor. Rus heyetinde Başkan Vladimir Putin'in Abhaz konusundaki özel temsilcisi ve Rusya Dışişleri Bakan Yardımcısı Valeriy Loşçinin'den başka kimlerin yer alacağı bilinmiyor. Ancak yapılan açıklamalara göre, heyetler Soçi kararlarının nasıl uygulamaya geçeceği ve bunun için gereken alt komisyonların kurulması meselesini görüşecek. Liderler zirvesinde varı-

lan anlaşmaya göre Gürcü mülteciler Abhazyaya geri dönecek, Gal bölgesi ekonomik olarak kalındırılacak, İngurGess'in modernizasyonu sağlanacak ve Soçi-Tiflis demiryolu Abhazyaya üzerinden tekrar ulaşımaya açılacak.

RFE/RL NEWSLINE
20 Mart 2003

Şamba: "Şevardnadze Hayal İçinde"

Abhazyaya Dışişleri Bakanı Sergey Şamba, "Gürcüstan Devlet Başkanı'nın Irak savaşından sonra Amerika'nın Abhazyaya problemini çözmede yardımını istemesi ham hayaldir" dedi.

Gürcüstan'ın Abhazyaya meselesini çözmek için çok kere başkalarının yardımına müracaat ettiğini belirten Şamba, "Gürcüstan ilk önce Bağımsız Devletler Topluluğu aracılığıyla Abhazyaya baskı yapmaya yeltendi. Kosova'daki olaydan sonra Gürcü siyasiler, Kosova'da olduğu gibi Abhazyaya'da da güç kullanılması görüşünü savundu" dedi.

Sergey Şamba, Şevardnadze'nin Amerika'ya yaptığı başvuruyu "Gürcü toplumunu yanlışla sürükleyerek kapıda duran seçimlerde puan almak için atılmış bir adım" olarak değerlendirdi.

Sergey Şamba ayrıca Şevardnadze'nin Soçi'de taraflar arasında varılan anlaşmayı sansasyon malzemesi yaptığını, halbuki demiryolu konusunda daha önceden adımların atıldığını ve Barış Gücü'nün görev süresi sorununun halledilmiş olduğunu söyledi.

Abhazyaya Dışişleri Bakanı Sergey Şamba, "Gürcüstan Devlet Başkanı'nın Irak savaşından sonra Amerika'nın Abhazyaya problemini çözmede yardımını istemesi ham hayaldir" dedi.

28 Mart 2003
Ajans Kafkas

İngur'da Dörtlül Toplantı

Abhazyaya ile Gürcüstan sınır bölgesindeki İngur kontrol noktasında dört taraflı bir güvenlik toplantısı gerçekleştirildi.

Rus Barış Gücü Basın Sözcüsü Yaroslav Raşupkin, Gürcü, Abhaz, Rus ve BM temsilcilerini buluşturan böylesi bir toplantıya BM Genel Sekreteri'nin Gürcüstan Özel Temsilcisi Heidi Tagliavi'nin ilk kez katıldığını ve görüşmelerden memnun ayrıldığını söyledi.

Toplantıya katılan tarafların üstlendikleri sorumlulukları yerine getirme konusunda taahhütlerini yinelediklerini ifade eden sözcü, kuzey ve güneydeki güvenlik bölgelerinde durumun sakin olduğu tespitini yapıldığını kaydetti.

Toplantıda, Zugdidi halkının sık sık yaşanan elektrik kesintileri nedeniyle İngur'daki geçiş güzergahını trafiğe kapatarak yaptıkları eylemler, barış güçleri ve BM gözlemcilerinin faaliyetlerini aksatan bir unsur olarak toplantının gündemine getirildi.

Toplantıya ayrıca Rus Barış Gücü'nde bir nevi teftiş görevini ifa eden yeni savcı Bulat Astejev taraflara tanıtıldı. Bu görevi daha önce Petr Galusinskiy yapıyor.

14 Mart 2003
Ajans Kafkas

Abhazyaya'dan Bölgesel Atak

Abhazyaya ve Krasnodar arasında bölgesel işbirliği kapasitesini artırma çalışmaları devam ediyor.

Abhazyaya Ekonomi Bakanlığı, Krasnodar ile ilişkileri geliştirmek amacıyla alt çalışma gruplarının oluşturulduğunu bildirdi.

Yer altı servetlerinin çıkarılma ve işlenmesi, enerji, yakıt-gaz, ziraat, demiryolu işletmeciliği ve balık avcılığı için birer ortak çalışma grubu oluşturuldu.

Amacın üretim kapasitesini artırarak Abhazyaya ve Rusya Federasyonu'nun güney bölgesi olan Krasnodar arasında ihracat-ithalat kapasitesini artırmak olduğu belirtildi.

29 Mart 2003
Ajans Kafkas

Abhazyaya'dan Deniz Ablukasına Sert Cevap

Gürcüstan'ın Abhazyaya'yı denizden abluka altında tutmak için atacağı yeni adımlara karşı Sohum da farklı tedbir arayışı içinde.

Abhazyaya Başbakan Birinci Yardımcısı ve Savunma Bakanı Raul Hacimba, Savunma Bakanlığı olarak Gürcüstan'ın Abhazyaya'yı denizden abluka altında tutmasının önüne geçmek için bazı tedbirler almakta olduklarını söyledi.

Gürcüstan Sınır Koruma Dairesi, Abhazyaya'yı giden gemilerin silah, savaşçı ve kaçak mal taşıdığını iddia ederek bunların engellenmesi için Milli Güvenlik Konseyi'ne Poti limanında bazı kontrollerin alınmasını öngören bir plan sunmuştu.

Prime-News'in verdiği bilgilere göre Hacimba, bu teklif üzerine bir açıklama yaparak, "Eğer gemileri Abhazyaya kıyılarına sokmama teşebbüsleri olursa gereken tepki verilecektir" dedi.

Tiflis'in Sohum'un bu tutumunu bildiğini söyleyen Hacimba, Abhazyaya'nın alacağı tedbirlerin içeriği hakkında bilgi vermedi.

28 Mart
Ajans Kafkas

AGİT Abhazya'nın üçüncü sektörüne el attı

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), "üçüncü sektör" olarak bilinen hükümet dışı organizasyonlar (NGOs) konusunda Abhazya'ya ile teması geçti.

AGİT İnsan Hakları ve Demokratik Enstitüler'den bir heyet, Sohum'da bir dizi görüşmelede bulundu. 4 Nisan'da AGİT heyetini kabul eden Abhazya Dışişleri Bakanı Sergey Şamba, sivil toplum örgütlerinin gelişmesi için ellerinden gelen desteği vermeye hazır olduklarını söyledi. Heyet başkanı Childerik Schaapveld ise Abhazya'nın üçüncü sektörüyle ilgilenme niyetlerinde olduklarını ifade etti.

Sivil toplum örgütlerinin durumu hakkında bilgiler veren Dışişleri Bakan Şamba ise, devletin farklı sosyal projelere aktif destek verdiğini belirterek "Abhazya halkının ihtiyacını karşılayacak projelerin hayata geçmesi elbette çok faydalı olacaktır" dedi.

Dışişleri Bakanlığı Basın Sekreteri Aleksandr Studenikin de, Bakan Şamba'nın hükümet dışı organizasyonların gelişmesine özel bir önem verdiğini açıkladı.

05.04.2003 Ajans Kafkas

Abhazya Halk Kongresi'nden Vazgeçildi

Üçüncü kongresinde hükümetin istifası talebini dile getiren ve Abhazya Devlet Başkanı Vladislav Ardzinba'yı "ülkenin kötü gidişatına el koymaya" çağıran sivil toplum hareketi Amtsa-hara, hükümetin istifasıyla Halk Kongresi'ni yapmaktan vazgeçti.

1992-1993 yıllarındaki Gürcü-Abhaz savaşında aktif rol alan gazilerin kurduğu ve siyasi alanda nüfuz sahibi olan Amtsa-hara, bir süre önce istekleri yerine getirilmediği takdirde 10 Nisan'da Halk Kongresi'nin toplayarak muhalefet cephesini büyüteceğinin işaretini vermişti. Kongre tarihinden bir gün önce Amtsa-hara'nın öncü kadrosu basının karşısına geçerek planlanan toplantının ertelendiğini duyurdu.

10.04.2003
Ajans Kafkas

Devlet Başkanı'nı sorunu çözdü

Amtsa-hara Eş-Başkanı Vladimir Naçaç-oglu yaptığı açıklamada "Amtsa-hara'nın üçüncü kongresinde hükümete güvenmediğimiz konusunda çok ciddi bir karar aldık ve en kısa zamanda bu problemin çözülmesi için en üst makama başvurduk. Abhazya Devlet Başkanı, meseleye bir çözüm bularak aynı zamanda var olan gerginliği giderdi" dedi. Naçaç-oglu, Abhazya Devlet Başkanı Vladislav Ardzinba'nın atmış olduğu adım

nedeniyle Halk Kongresi'ne gitmekten vazgeçtiklerini ifade etti.

"Değişikliğe dair umutluyuz"

Amtsa-hara Eş-Başkanı Merab Kişmariyev ise, Amtsa-hara ortak Devlet Başkanı'nın başbakan ve bakanlar kurulunu layık insanlardan seçeceğinden umutlu olduklarını söyledi. Toplantıda Amtsa-hara üyesi Vitali Tarnava da, yönetimde gereken değişiklikler olmadığı takdirde Amtsa-hara'nın Halk Kongresi'ni toplama hakkının saklı kaldığını belirtti. Amtsa-hara Sohum Bölge Başkanı Alhaç Kvitsini de "Bizim Devlet Başkanı'yla gerçekleştirdiğimiz diyalog Halk Kongresi'nin ertelenmesini sağladı. Biz Devlet Başkanı ve harp gazileri arasındaki diyalogun devam edeceğini ümit ediyoruz" dedi.

Hükümetin istifasını getiren kriz

Başbakan Gennadiy Gagulya, birkaç gün önce Devlet Başkanı'na hükümetin istifa dilekçesini sunmuştu. Devlet Başkanı Vladislav Ardzinba da iktidar ile sivil toplum örgütleri arasında tırmanan gerginliği dikkate alarak istifa dilekçesini işleme koymuştu. Gagulya hükümeti, yeni kabine oluşturuluncaya kadar iş başında kalacak.

Hükümetin istifa gerekçesinde Amtsa-hara gibi örgütlerin taleplerinde haklı oldukları ancak bu örgütler içerisine sızmış kötü niyetli ve devletin temelini hedef alan insanların bulunduğu belirtilmişti. Yine gerekçede ülkede yaşanan krizin çözümünde Devlet Başkanı'na yardımcı olmak için hükümetin görevi bırakma kararı aldığı ifade edilmişti.

Amtsa-hara ve Aytayra gibi Abhazya'nın önde gelen sivil toplum örgütleri, iktidarda yer alacak kişilerin ülkenin savunmasına aktif olarak katılmış insanlardan seçilmesinde ısrar ediyor. Amtsa-hara bu taleplerini üçüncü kongresinde bir ultimatom ile dile getirdi. Amtsa-hara, sadece iktidar değişikliği değil, anayasada yürütmeye tanınan geniş yetkilerin yeni bir düzenleme ile kısılmasını istiyor. Aytayra yetkilileri de daha önce yaptığı açıklamada Amtsa-hara'nın taleplerine aynen katıldıklarını ifade etmişti.

Ajans Kafkas

Abhaz Parlamentosu'ndan Kriz Çözümü Abhaz Halk Mutabakat Formu

Abhazya'da iktidar ile sivil toplum örgütlerini karşı karşıya getiren krizin giderilmesi için parlamento da bir adım attı.

Abhazya Parlamentosu 9 Nisan'da toplanarak, son siyasi kriz nedeniyle sivil toplum hare-

ketleri, siyasi partiler ve parlamento arasında diyalogu sağlayacak bir formüle vardı. Parla-
mentonun kararına göre, ülkenin farklı siyasi ve
sosyal katmanlarını buluşturacak Halk Mutaba-
kat Formu(FNS) tesis edilecek.Milletvekilleri, si-
yasi parti ve halk hareketlerinin temsilcileri or-
tak bir açıklama yaparak, Abhazya'nın sosyal ve
siyasal değişimini öngören çalışmalara tüm ke-
simlerin katılmasını istedi.

Halk Mutabakat Forumu'nun "Abhazya Devlet
Başkanlığı seçimi", "yerel idareler seçimi" ile il-
gili anayasal yoldan sapmadan en kısa zamanda
bir yasa değişikliği teklifi hazırlaması öngörü-
lüyor. Ayrıca Abhazya anayasasında hükümete
tanınan yetkiler konusunda gerekli düzenleme-
leri öngören ve bu öngörüler ışığında taslaklar
hazırlayacak bir komisyon oluşturulacağı belir-
tildi.

10.04.2003 Ajans Kafkas

Gürcüstan ile stratejik ilişkiler

ÖZKÖK: Kafkasya'nın istikrarı önemli

Genelkurmay Başkanı Hilmi Özkök, Türkiye
ve Gürcüstan'ın, ortak tehditlerle mücadelede
güçlü ve etkin işbirliği yürütme yönünde sarsıl-
maz kararlılığa sahip olduğunu bildirdi.

Anadolu Ajansı'nın haberine göre Orgeneral Öz-
kök, Gürcüstan Savunma Bakanı Davit Tevzad-
ze'nin davetlisi olarak geldiği Tiflis'te, Tevzadze
ile görüşmesinden sonra düzenlenen basın top-
lantısında, iki ülke ilişkilerinde siyaset ve eko-
nominin yanı sıra güvenlik alanında da işbirliği
yapıldığını ifade etti ve "örnek alınacak düzey-
deki bu ilişkilerin ciddi istikrarsızlık riskleriyle
karşı karşıya olan Kafkasya bölgesi için büyük ö-
nem taşıdığını" kaydetti. Yayılma eğiliminde bu-
lunan terörizm, organize suçlar ve kitle imha si-
lahlarının her iki ülke için de ciddi güvenlik so-
runu oluşturduğuna dikkati çeken Orgeneral Öz-
kök, "Ülkelerimiz, geçmişte olduğu gibi bugün
de ortak tehditlerle mücadelede güçlü ve etkin
işbirliği yürütme yönünde sarsılmaz kararlılığa
sahiptir" dedi. Bölgesel istikrarın egemen bağım-
sız devletler arasında gönüllü ve etkin işbirliği
ile sağlanabileceğini belirten Özkök, bölge ülke-
lerinin iç güvenliğini tam olarak sağlamasının,
komşu ülkelerin güvenliğinin sağlanmasına da
katkı sağlayacağını ifade etti. Orgeneral Özkök,
"Bu konuda uluslararası işbirliği büyük önem ta-
şımaktadır" dedi.

Gürcüstan ile Askeri İlişkiler

Genelkurmay Başkanı Orgeneral Özkök, ko-
nuşmasında, iki ülke askeri ilişkilerini değerlen-
direrek, "Türkiye, dost ve kardeş ülke Gürcüs-

tan'a elinden gelen her türlü yardımı yapmakta,
bölgesel güvenlik sorunlarıyla ilgili olarak ortak
tutum belirlemek üzere mevcut yakın işbirliğini
sürdürmekte kararlıdır. Askeri eğitim faaliyet-
leri, Türkiye Gürcüstan işbirliğinin çok önemli
bir boyutunu oluşturmaktadır" diye konuştu.
Türk askeri uzmanları tarafından Gürcü askerle-
re yönelik verilen eğitim sürecini şimdiye kadar
116 kişinin tamamladığını, 113 kişinin Barış İçin
Ortaklık programına katıldığını, 114 kişinin eği-
tim sürecinin ise halen devam ettiğini kaydetti.
Gürcüstan'ın 11. Mekanize Piyade Tugay'ının e-
ğitimi, donatımı ve teşkilatlanmasında lojistik
destek ve danışmanlık hizmeti vermeye hazır
olduklarını ifade eden Orgeneral Özkök, ayrıca
iki ülke arasındaki askeri işbirliğinin memnuni-
yet verici düzeyde olduğunu ve bu işbirliğini da-
ha da geliştirme konusunda karşılıklı kararlılık
bulduğunu belirtti. Orgeneral Özkök, Türkiye-
Gürcüstan ilişkilerinin durumuyla ilgili bir soru
üzerine, Irak'taki savaşın askeri boyutunun ta-
mamlandığını belirterek, şöyle dedi: "Ancak sa-
vaş hasarının büyük olması, ekonominin ve sis-
temin büyük zarar görmesi nedeniyle insani yar-
dım faaliyetleri önümüzdeki günlerin en önemli
konusu olacak. Irak'taki istikrarsızlık, umutsuz-
luk sadece Irak'la kalmaz, süratle dış ülkelere
yayılabilir. Bu yönde değerlendirmeler var."
Irak'ın siyasi ve toprak bütünlüğünün korunması
gerektiğini, bunun tüm uluslararası kuruluşlar
ve bölge ülkelerinin sorumluluğunda olduğunu
vurgulayan Orgeneral Özkök, yakın gelecekte
çeşitli uluslararası kuruluşların Irak'ın yeniden
imar edilmesi sürecine katılmak için girişimler
başlatılabileceğini, bu girişimlerde Türkiye ve
Gürcüstan'ın da rol almak isteyebileceğini kay-
detti. Tiflis'te bulunan Askeri İşbirliği ve Koordi-
nasyon Merkezi ile Türk-Gürcü Askeri Akademi-
si'ni de ziyaret edecek olan Genelkurmay Başka-
nı ve beraberindekilerin, Cumhurbaşkanı Eduard
Şevardnadze tarafından kabul edildikten sonra
Tiflis'ten ayrılması bekleniyor.

Anadolu Ajansı

Tiflis, Rus üsleri konusunda esnedi

Gürcüstan'daki Rus askeri üslerini boşaltmak
için uğraşan Tiflis yönetimi, Moskova'yı ikna et-
mek için sunduğu plana esneklik kazandırma ni-
yetinde. Gürcüstan Dışişleri Bakan Yardımcısı
Kaha Siharulidze, Batum ve Ahalkalaki'deki as-
keri üslerin çıkarılması durumunda ülkedeki Rus
askeri personeline oturma izni verebileceklerini
söyledi. Siharulidze, Rus üslerinin Gürcüstan'dan
çıkartılması konusunda esnek bir çizgiyi tercih
ettiklerini belirterek, "Fakat bu üslerin üç yıl
içerisinde boşalabileceği fikrinde ısrarlıyız" de-

di. "Gürcü tarafı, bazı Rus askerlerinin oturduğu evleri uzun vadeli olarak kullanılmaya hazır" şeklinde konuşan Siharulidze, şu an Gürcüstan'da yaklaşık 3 bin Rus askeri ve 400 askeri aracın bulunduğunu söyledi.

21.04.2003 Ajans Kafkas

Referandum Hukuk Dışı

Çeçenistan - İçkeriya Cumhuriyeti'nin resmi uluslararası hukukçusu Prof. Francis A. Boyle, Kremlin'in Çeçenistan'da yapacağı anayasa referandumunun temel insan hakları hukukunun normlarıyla taban tabana zıt olduğunu söyledi.

Referandumu temel insan hakları hukuku ve uluslararası hukuk açısından değerlendiren Boyle, Kremlin'in yapacağı referandumun ne uluslararası hukuk ne de teamülde yerinin olmadığını kaydetti.

Boyle, bugün yayınladığı açıklamasında, Rusya Federasyonu'nun Çeçenistan devleti ve halkına işgal ve jenosit ortamında referandum sunduğunu belirterek şu tespiti yaptı:

"Evrensel İnsan Hakları Deklarasyonu'nun 21(3). maddesi şunu söylüyor: 'Hükümetin egemenliği halkın iradesinde olmalı; Bu irade, muayyen veya hile karışmamış seçimlerde, gizli oy veya farklı şekillerde özgürce seçimini ifade edebilmelidir'. Bu, Evrensel İnsan Hakları Deklarasyonu'nun bir isteğidir ve aynı zamanda Rusya'yı da bağlayan uluslararası bir gelenektir. Görüldüğü gibi 'referandum' Evrensel İnsan Hakları Deklarasyonu'nun 21 (3). maddesini ihlal ediyor. Bunun için de 'referandum' uluslararası hukuk ve teamül açısından geçersizdir ve hiçbir hukuki geçerliliği yoktur. 14 Mart 2003 Ajans Kafkas

Avrupa'nın Çeçenleri Toplanıyor

Avrupa Çeçen Halk Organizasyonları Kongresi, 30 Mart-2 Nisan 2003 tarihlerinde Strasbourg'da toplanıyor.

Kongre organizasyonundan yapılan açıklamaya göre Strasbourg'a bağlı Schiltigheim kasabasında yapılacak kongrede Rusya Federasyonu'nun Çeçenistan'daki politikaları masaya yatırılacak.

Kongrenin bitiminde Neidorf'da basına kapalı başka bir konferans düzenlenecek. Uluslararası hukuk ve insan hakları kuruluşlarının temsilcilerinin yer alacağı bu konferansta

Çeçenistan'da yapılacak referandumun tanınmasına karşı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne yapılacak başvurular, Putin ve Yeltsin'in Belçika'ya geldiklerinde tutuklanmaları için ya-

pılacak hazırlıklar, Çeçenistan'daki savaş suçlarının uluslararası topluma duyurulması için yapılması gerekenler ve Çeçen mültecilerin sorunlarıyla ilgilenecek bir merkez kurulması gibi meseleler tartışılacak.

13 Mart 2003 Ajans Kafkas

Memorialin Anketi Referanduma Gölge Düşürdü

Rusya'nın Çeçenistan'da gerçekleştirdiği anayasa referandumun yüzde 96 oranında lehte çıkan sonuçları hakkında çok sayıda spekülasyon tedavüle sokulurken Moskova merkezli Rus insan hakları savunma örgütü Memorial de ilginç bir anketle gündeme girdi. Rusya'nın en güçlü insan hakları savunma örgütü olarak bilinen Memorial, 23 Mart'ta yapılan referandumun arifesine kadar hem Çeçenistan hem İnguşetya'da mültecilerin yaşadığı kamplarda sürdürdüğü nabız yoklama çalışmalarında, Çeçenlerin ezici çoğunluğunun referanduma ilgi göstermediğini ve tepkili olduklarını tespit etti.

Sonuçlara göre Çeçenlerden sadece yüzde 12'si referandum için sandığa gitme niyetindeydi. Tabii bu yüzde 12'nin yüzde kaçını Kremlin tandanslı anayasa lehine kullanacaktı bilmiyor.

Memorial'in Çeçenistan'ın 17 bölgesi ve İnguşetya'daki mülteci kampında 14 Şubat-22 Mart tarihleri arasında yaptığı kamuoyu yoklamasına 656 kişi katıldı. Bunlardan 440'ü oylamaya katılma niyetinde olmadığını söylerken 131'i henüz kararsızdı. Anketin sonuçlarına göre Çeçenlerin yüzde 78'i görüşlerini serbestçe ortaya koyacakları uygun koşullar henüz oluşmamıştı. Oylamaya katılanlara göre yaşam hakları garanti altına alınmamıştı ve birçoğu Rus ve Rus yanlısı Çeçen yetkililerinin kendilerini cezalandırmasından korkuyordu. Çeçenlerin yüzde 60'u böylesine zor bir zamanda konuma özgürlüğünün olmadığını, yüzde 49'u toplantı yapma ve serbest hareket etmek hakkından yoksun olduklarını, yüzde 44'ü sürekli kamu görevlilerinin baskısı altında olduklarını düşünüyordu.

27 Mart

Ajans Kafkas

Dağıstan'da Parlamento Başkanlığı seçimi

Dağıstan Parlamentosu Başkanlığı'na Muhiy Aliyev seçildi. Dağıstan'da yapılan genel seçimlerin ardından bugün de Meclis Başkanlığı için oylamaya gidildi. Seçimde milletvekillerinin tercihi Aliyev oldu. Aliyev'i meclis başkanlığına Devlet Konseyi adına Dağıstan Devlet Konseyi Başkanı

Magomedali Magomedov "tecrübeli siyasetçi" sözleriyle önerdi. Muhi Aliyev, böylece üçüncü bir dönem için meclis başkanlığına seçilmiş oldu. Aliyev, 1990-1991 yıllarında Dağıstan KPSS Parti'nin genel sekreterliğini yapıyordu. Daha sonra Dağıstan Yüksek Konseyi Başkan Yardımcılığı görevini üstlendi.

03.04.2003 Ajans Kafkas

Karaçay-Çerkes seçimine doğru Mahkeme Tarih Konusunda Karar Verecek

Karaçay-Çerkes'te halk, devlet başkanlığı seçiminin yapılacağı tarihi belirleyecek olan mahkeme kararına odaklanmış durumda. Karaçay-Çerkes Yüksek Mahkemesi, karar için 16 Nisan'da toplanıyor.

Yüksek Mahkeme kaynaklarına göre, mahkeme heyeti 16 Nisan'da toplanarak yerel parlamento ile devlet başkanı arasında seçim tarihi konusundaki ihtilata nihai sözü söyleyecek. Karaçay-Çerkes Parlamentosu, seçim tarihi olarak 15 Haziran'da karar kılmıştı ancak Devlet Başkanı Vlamir Semenov, seçimin daha ileri bir tarihe ertelenmesini istiyordu.

14.04.2003 Ajans Kafkas

Kabardey-Balkar Adıge Khasesi'nde Seçim Hafitse yeniden başkan

Kafkasya'daki Çerkes nüfusunun önemli sosyal teşekküllerinden biri olan Kabardey - Balkar'daki Adıge Khase 7.Olağan Kongresi'ni gerçekleştirdi. Kongrede Muhammed Hafitse yeniden başkanlığa seçildi.

Muhammed Hafitse kongrede yaptığı konuşmada başkanlık sürecinde yaptığı işler hakkında bilgiler sundu.

17.04.2003

Eski yönetime eleştiri

Hafitse, 2000 yılının ortalarına kadar Adıge Khase'nin idaresini ellerinde tutanların geri dönüş, kültür, dil ve adetler konusunu geri plana iterek derneği politize ettiklerini savundu ve "Bunun Çeçenistan senaryosuna veya bir halkın trajedisine dönüşebilecek türden mitingler ve ayaklanmalar şeklinde gerçekleştirildiğini" söyledi. Yeni dönemde ise politikadan uzak durup Adıgelerin içinde bulunduğu sosyal ve kültürel sorunlara ve diasporadan geri dönüşlere ağırlık verildiğini belirten Hafitse, bu arada dernek tüzüğü'nün Rusya Federasyonu yasalarına uyarlandığını sözlerine ekledi.

Ajans Kafkas

Abhaz hükümeti son şeklini aldı Hacimba Kabinesi'nin Yeni Üyeleri Belli Oldu

Abhazya'da Gennadi Gagulya'nın istifasıyla dağılan hükümetin yerine kurulan hükümetin kalan üyeleri de belli oldu. Abhazya Devlet Başkanı Vladislav Ardzınba, Başbakan Raul Hacimba'nın bazı bakanlar ve komisyon başkanlarını belirleyen kararnamesini 8 Mayıs'ta imzaladı. Son kararname ile Gagulya'nın yönetiminde yer alan üç kişi yeni dönemde de eski görevlerini korudu.

Başbakan Raul Hacimba'nın kabinesinde şu isimler yer aldı:

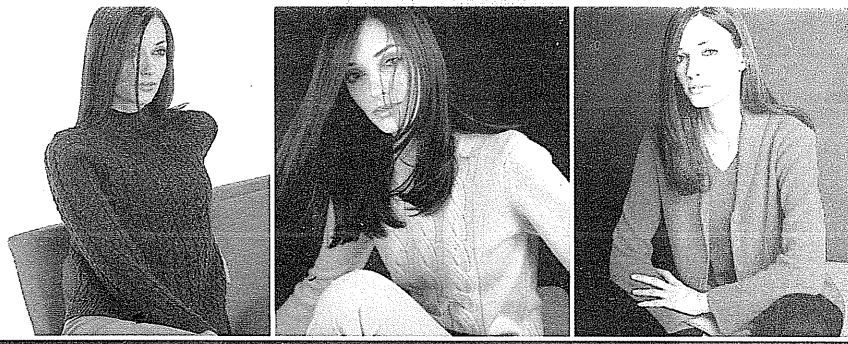
- İçişleri Bakanı: Abesalom Beya
- Ekonomi ve Dış Ekonomik İlişkiler Bakanı: Konstantin Tujba
- Tarım ve Gıda Bakanı: Vitaliy Smır (Noviy Afon Şehri Yönetim Başkanı idi)
- Adalet Bakanı: Tengiz Lakerbay
- Devlet Özelleştirme ve Kamu Malları Yönetim Komitesi Başkanı: Astamur Appba
- Devlet Geri Dönüş Kom. Başk.: Givi Dopua
- Devlet Standartlar Kom. Başk.: Yelena Guniya
- Bakanlar Kurulu Özel Kalem Müdürü (Kabinedeki koordinasyon görevi görüyor ve Bakanlar Kurulu Yönetimi olarak adlandırılıyor): Oleg Botsiyev
- Ekonomi ve Dış Ekonomik İlişkiler Bakanı olan Konstantin Tujba, 1995-1998

Abesalom Beya, Alsambey Kçaç'ın, Smır Vitaliy ise Adgura Haraziya'nın yerine geçti. Bakanlar Kurulu Yönetimi Başkanı Oleg Botsiyev de önceki hükümette Abhazya Sağlık ve Sosyal Güvenlik Bakanı Birinci Yardımcısı idi.

Kabinenin daha önce belirlenen ve Başkan tarafından onaylanan kabinenin diğer üyeleri ise şöyleydi:

- Astamur Tarba: Başbakan Birinci Yardımcısı
- Emma Taniya: Başbakan Yardımcısı
- Vladimir Zantariya: Başbakan Yardımcısı
- Lili Bganba: Maliye Bakanı
- Agdur Luşba: Vergi Bakanı
- Lüdmila Avidzba: Sağlık ve Sosyal Güvenlik Bakanı
- Aleko Gvaramiya: Eğitim Bakanı
- Leonid Yenik: Kültür Bakanı
- Astamur Adleyba: Gençlik, Spor ve Turizm Bakanı

09.05.2003
Ajans Kafkas

B & T®

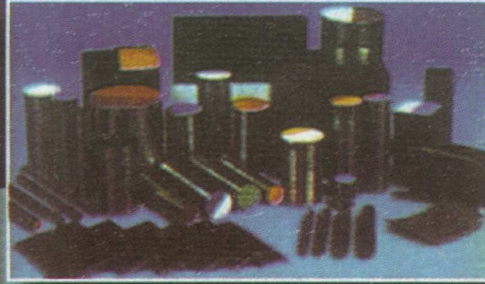
baykal triko

www.baykaltriko.com.tr

AKÇELİK DEMİR ÇELİK

SAN. VE LTD. ŞTİ.

ASIL ÇELİK BAYİİ
ÇEMTAŞ BAYİİ
MKE BAYİİ

Karbon, Islah, Sementasyon, Rulman, Paslanmaz, Takım, Otomat, Mikro alaşımlı, Borlu, Yaylı Çelik kalitelere

- 16 mm - 220 mm yuvarlak
- 22 mm - 300 mm kare
- 50 x 6 - 140 x 30 lama
- 120 x 30 - 300 x 160 platin
- 18,5 - 62 altküşe
- 100 x 100 - 160 x 160 - 135 x 135 - 240 x 240 sürekli döküm kütük
- İngot 530, 480
- 200 mm - 600 mm yuvarlak ve kare (Dövme Üretim)

Kesitlerdeki ürünlerin stoktan veya direk fabrikadan satışlarını istenen terminlerde yapmaktadır.

AKÇELİK;

- OTOMOTİV ANA VE YAN SANAYİ
- DÖVME SANAYİ
- MAKİNA İMALAT SANAYİ
- CIVATA SOMUN SANAYİ
- TARIM ARAÇLARI SANAYİ
- MADEN, KİMYA, PETRO-KİMYA SAN.

gibi sektörlere Uzman Kadrosu ve ISO 9000 felsefesi ile hizmet vermektedir.

7500 m²'si kapalı, toplam 15.000 m²'lik bir alanda faaliyet gösteren firmamız yıllık tonaj itibarı ile de Türkiye'nin en büyük bayilerinden biridir.

Ayrıca AKÇELİK;

- 4 mm - 20 mm Kangal Soğukçeşme
- 8 mm - 90 mm Çubuk Soğukçeşme
- 8 mm - 130 mm Kabuk Soyma, Taşlama üniteleri ve Transmisyon kalitedeki ürünleri ile sektörde ihtiyaç duyulan diğer taleplere de cevap vermektedir.

İZMİR SATIŞ:

Tel: 0(232) 376 74 32 (pbx) Faks: 0(232) 376 74 34

İSTANBUL SATIŞ:

Tel: 0(216) 384 32 63 - 372 87 74 Faks: 0(216) 372 88 10